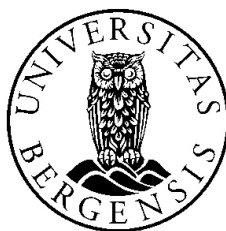

Kvinne og innsatt

En kvalitativ studie om det å være kvinnelig innsatt, og deres oppfatninger om soningsforhold og -hverdag ved to norske kvinnefengsler

Vilde Martine Stangeland

Masteroppgave

Våren 2022

Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Forord

Med disse ord markeres slutten på fem fantastiske år ved Sosiologisk Institutt ved Universitetet i Bergen. En rar følelse, og noen år jeg uten tvil kommer til å savne. Jeg er dypt takknemlig for alle minner, og ikke minst for at jeg har fått muligheten til å fullføre masterstudiet med akkurat denne oppgaven.

I denne sammenheng vil jeg først og fremst rette en stor takk til forskningsdeltakerne. Uten dere hadde ikke denne oppgaven blitt til. Tusen, tusen takk for at dere ville delta på prosjektet, for alt dere har delt og ikke minst lært meg. Jeg er dypt takknemlig, og jeg ønsker dere alt godt på hver deres vei videre.

Jeg vil også rette en stor takk til Kriminalomsorgen for tilliten, og ikke minst til kontaktpersonene mine ved de fengslene. Dere har virkelig vært en helt uvurderlig hjelp siden det øyeblikket vi kom i kontakt – og helt til ferdigstillelsen av prosjektet.

En stor takk skal også rettes til professor Hans-Tore Hansen, min lottogevinst av en veileder. Tusen takk all den tid du har satt av, for alle kloke råd, innspill, diskusjoner – og ikke minst dine helt utrolig raske svar på mine mange mailer – selv på en søndag. Ditt engasjement for temaet og oppgaven har gjennom hele prosjektet vært en motivasjonsboost jeg er svært takknemlig for at jeg slapp å være uten.

Jeg vil også takke venner og familie som under hele prosjektet har vist stor interesse for min oppgave. Takk for alle støttende og motiverende ord. En spesiell takk Nina, Gorm, Tord, Nora og Andreas for har dere har viet hvert et møte og middager til diskusjoner rundt denne oppgaven. Jeg har ofte tenkt at dere snart kan denne oppgaven bedre enn meg. En ekstra takk til min mor, Nina, som holdt meg med selskap under reisen for å gjennomføre intervjuene.

Til mine medstudenter i 4. etasje på Sofie Lindstrøms hus. Tusen takk for de to beste årene av studietiden. Jeg er utrolig takknemlig for å ha møtt hver og en av dere.

Avslutningsvis vil jeg igjen nevne Nina og Gorm med en intern takk. Tusen takk for at dere alltid har vært der for meg, og for at dere har vært mine største støttespillere. Nå er vi her – i mål.

Sammendrag

Kvinner utgjør en liten andel av alle innsatte, og forskning viser at de soner under dårligere vilkår enn menn. I denne oppgaven har jeg rettet søkelyset mot det å være kvinne og innsatt, og undersøker to problemstillinger. For det første: Hvordan opplever kvinnene sine soningsforhold og -hverdag, og er det noen spesielle faktorer som virker inn på deres opplevelser? For det andre: Hvilke opplevelser, tanker og betraktninger har kvinnene rundt det å være kvinne, mor og innsatt?

For å utforske dette har jeg benyttet meg av kvalitative semi-strukturerte intervju av seks innsatte ved to ulike kvinnefengsler i Norge – både på høysikkerhet og lavsikkerhet. Flere av forskningsdeltakerne hadde også erfaringer fra andre fengsler, og bidrar med summen av sine dette til et nyansert bilde av deres soningsforhold. Gjennom analysene kommer det frem variasjoner i soningsforhold og -hverdag mellom fengslene, også mellom samme sikkerhetsnivå. Videre kommer det frem at betjenter håndhever og tolker regler og rutiner i ulik grad, og dette fører til at kvinnene opplever å bli forskjellsbehandlet. Som følge av at kvinner utgjør en minoritet i fengselsbefolkningen opplever de også å bli nedprioritert i forhold til menn. Eksempelvis ses dette gjennom tidligere erfaringer med å bli ekskludert fra arbeidstilbud, fritidsaktiviteter og rusmestringsenhet ved et, nå nedlagt, blandingsfengsel. At kvinnene føler seg nedprioritert belyses også gjennom de begrensede soningsmulighetene de har – en problematikk som medfører at mange av dem soner langt fra hjemmet. Dette gjør at kvinnene opplever at deres soningshold varierer etter primært tre faktorer; hvilket fengsel de soner ved, hvem som er på jobb, og hvilket kjønn man har.

I analysene finner jeg også at det for noen av kvinnene oppleves som et ekstra stigma knyttet til å være kvinne og innsatt. Innsatte utgjør en marginalisert og sårbargruppe, og har dårligere levekår enn resten av befolkningen. Forskning finner imidlertid at det knyttes enda verre oppvekst- og levekårsproblemer til kvinner. Likevel opplever noen av kvinnene at det ikke er rom i samfunnets forventninger til at også de kan havne på 'skråplanet' som en av deltakerne kaller det. Bildet blir ytterligere komplekst når også morsrollen trekkes inn. Analysen finner at kvinnene opplever det å være mor i fengsel ikke bare bryter med samfunnets forventninger til dem som kvinne og mor, men også til deres egne forventninger. Videre er det vanskelig å skulle «gjøre morsrollen» fra fengsel, og besøksfasilitetene oppleves som uegnet. Som følge av de nevnte begrensede soningsmuligheter soner også flere av kvinnene langt unna hjemmet, noe som umuliggjør besøk og en fysisk deltakelse i barnets liv for mange.

Antall ord i hovedteksten: 34 116

Innholdsfortegnelse

FORORD	2
SAMMENDRAG	3
1. INNLEDNING	8
1.2 FIRE SENTRALE PRINSIPPER FOR STRAFFEGJENNOMFØRINGEN	9
1.3 GANGEN I OPPGAVEN	10
2. TIDLIGERE FORSKNING	12
2.1 INNLEDNING	12
2.2 TEORETISK RAMMEVERK – KLASISKE BIDRAG.....	12
2.2.1 <i>Bidrag fra Goffman</i>	12
2.2.2 <i>Forventninger knyttet til feminiteten</i>	15
2.2.3 <i>Bakkebyråkratiet</i>	16
2.3 FOKUS PÅ KVINNELIGE SONINGSFORHOLD – I ET NYERE HISTORISK PERSPEKTIV	17
2.4 KVINNER I FENGSEL – HVEM ER DE, OG HVILKEN KRIMINALITET BEGÅS?	19
2.4.1 <i>Kvinnelige innsattes helse, med vekt på psykisk helse</i>	19
2.4.2 <i>Begår kvinner og menn lik kriminalitet?</i>	20
2.5 RUSPROBLEMATIKK OG RUSMESTRINGSTILBUD	21
2.6 MOR I FENGSEL	22
2.7 OPPSUMMERING	25
3. DATA OG METODE	28
3.1 INNLEDNING	28
3.2 TILGANG TIL FELTET OG REKRUTTERINGSPROSESSEN	29
3.2.1 <i>Rekrutteringsprosessen</i>	30
3.3 KORT OM FENGSELENE OG FORSKNINGSDELTAERNE	32
3.4 DET KVALITATIVE FORSKNINGSINTERVJUET	34
3.4.1 <i>Utvikling av intervjuguiden</i>	36
3.5 GJENNOMFØRING AV INTERVJUENE	37
3.5.1 <i>Intervju ved Fengsel A</i>	38
3.5.2 <i>Intervju ved Fengsel B</i>	39
3.6 ANALYSE AV DATAMATERIALET	40
3.6.1 <i>Transkripsjon og koding</i>	41
3.7 PROSJEKTETS TROVERDIGHET – REFLEKSJONER RUNDT VALIDITET OG RELIABILITET	42
3.8 GENERALISERING	44
3.9 ETISKE VURDERINGER.....	45
4. KVINNENES SONINGSFORHOLD OG -HVERDAG	47

4.1 INNLEDNING	47
4.2 SONINGSFORHOLDENES 'GRUNNLAG' – DEN ARKITEKTONISKE PÅVIRKNINGEN	47
4.3 REGULERING AV TID.....	52
4.3.1 Innlåsningsrutiner.....	53
4.4 REGULERING AV MÅLTIDER	56
4.5 INFORMASJONSGRUNNLAGET VED FENGSEL A.....	58
4.6 AKTIVITETSTILBUD.....	61
4.6.1 Rekreasjonelle tilbud ved Fengsel A.....	63
4.6.2 Opplevelse av rusmestringsenhet ved Fengsel A	65
4.6 OPPSUMMERING	67
5. SAMHANDLING MED DE ANSATTE.....	69
5.1 INNLEDNING	69
5.2 KVINNENES OPPLEVELSE AV DE ANSATTES HÅNDBETERINGER, MED VEKT PÅ FENGSEL A	69
5.2.1 Betydningen av hvem som er på jobb.....	70
5.2.2 «Det går litt på om de ikke kjenner reglene».....	73
5.2.3 Kompenserende strategier	74
5.3 LAPPESYSTEMET VED FENGSEL A – BETJENTENE SOM BINDELEDD	74
5.4 OPPSUMMERING	78
6. KVINNE OG INNSATT.....	79
6.1 INNLEDNING	79
6.2 OPPLEVELSEN AV Å VÆRE NEDPRIORITERT	79
6.3 «DET ER LIKSOM IKKE NOE DAMER GJØR» - OM Å VÆRE KVINNE OG INNSATT	81
6.4 «DU FØLER DEG JO MISLYKKET SOM MAMMA» - OM Å VÆRE MAMMA I FENGSEL	82
6.4.1 Besøk i fengsel	84
6.5 OPPSUMMERING	85
7. DET «IDEELLE» FENGSELET.....	86
8. AVSLUTNING	90
8.1 INNLEDNING.....	90
8.2 KVINNENES OPPLEVELSE AV SINE SONINGSFORHOLD OG -HVERDAG	90
8.2.1 Betydningen av hvor man soner.....	90
8.2.2 Betydningen av hvem som er på jobb.....	94
8.2.3 Betydningen av kjønn.....	95
8.2.4 Konsekvensene av begrensede ressurser	95
8.3 KVINNENES OPPLEVELSE AV Å VÆRE KVINNE OG INNSATT.....	96
8.4 FORSLAG TIL VIDERE FORSKNING	97

9. LITTERATUR	99
VEDLEGG 1 – INFORMASJONSSKRIV	104
VEDLEGG 2 – INTERVJUGUIDE	108

1. Innledning

I en undersøkelse av innsettelsesratene i USA og andre vestlige land fant kriminologen John Pratt at de tre skandinaviske landene Norge, Finland og Sverige hadde en motsatt utvikling enn resten. Mens særlig USA, men også andre vestlige land led av det Pratt betegnet som 'penal excess', med høye og økende innsettelsesrater, skilte de tre skandinaviske landene seg ut som 'low-imprisonment societies' (Pratt, 2008, s. 119). Årsaken til dette mente han skyldtes det som ble betegnet for den skandinaviske eksepsjonalismen – et begrep som skulle bli viktig i den videre fengselsforskningen (Lundeberg & Rye, 2018, s. 14). Grunnlaget for eksepsjonalismen baserte Pratt blant annet på de lave fangetallene, fengslenes relativt høye materielle standard, bruk av åpne fengsler, en velfungerende velferdsstat og en human tilnærming (Pratt, 2008).

Pratts eksepsjonalisme-bidrag har vært sentralt i fengselsforskningen, men har også blitt kritisert, blant annet for å være for makroorientert, og overse de lokale fengselsforholdene og variasjonen mellom disse. Eksepsjonalisme-forskningen blir også kritisert for å overse fangenes opplevelse av soning (Lundeberg, Mjåland & Rye, 2018, s. 215). Variasjoner mellom de ulike fengslers fasiliteter, rutiner og praksiser er av stor betydning, og særlig blir variasjonene større når også kjønn trekkes inn. Som jeg skal komme tilbake til i kapittel 2, viser forskning og utredninger at kvinner ofte soner under dårlige soningsforhold enn menn, og også ekskluderes fra enkelte tilbud ved blandingsfengsler.

Denne oppgaven søker å bidra til en forståelse av nettopp kvinnenes opplevelser knyttet til å være kvinne og innsatt, og belyser dette gjennom å stille to problemstillinger. For det første: Hvordan opplever kvinnene sine soningsforhold og -hverdag, og er det noen spesielle faktorer som virker inn på deres opplevelser? For det andre: Hvilke opplevelser, tanker og betraktninger har kvinnene rundt det å være kvinne, mor og innsatt? For å svare på disse problemstillingene har jeg gjennomført kvalitative intervjuer av seks kvinnelige innsatte ved to kvinnefengsler i Norge – både på lavsikkerhetsnivå og høysikkerhetsnivå. Av anonymitetshensyn omtales disse fengslene som Fengsel A og B. Fengsel A er et fengsel som er bygget i nyere tid og som har rimelig gode fasiliteter, mens Fengsel B er av den eldre typen og har dårligere fasiliteter. Flere av kvinnene hadde også erfaringer fra andre fengsler og sikkerhetsnivåer, og disse blir også trukket inn i analysene.

Et underliggende spørsmål i analysene er også hvorvidt likebehandlingsprinsippet, normalitetsprinsippet og nærhetsprinsippet kan sies å overholdes for kvinnelige innsatte. Dette er prinsipper som er utformet for å sikre en human straffegjennomføring, og vil gjennomgås nærmere i 1.2

1.2 Fire sentrale prinsipper for straffegjennomføringen

Kriminalomsorgen definerer straff og straffegjennomføring som en reaksjon samfunnet benytter for å beskytte seg mot lovbrudd og uønskede handlinger (Kriminalomsorgen, 2021). Samtidig understrekes det at det er et mål om at den som straffes ikke skal lide urimelig overlast som følge av straffereaksjonen. Et gjennomgangstema i offentlige utredninger er at straffegjennomføringen skal bygge på nettopp et slikt humanistisk menneskesyn. I Meld. St. 12 (2014-2015) påpekes det at «Det humanistiske menneskesynet norsk kriminalomsorg bygger på, viser til at mennesker er likeverdige, har egenverdi og er skapende. Mennesket er unikt og ukrenkelig.» (s. 32, se også Meld. St. 37 (2007-2008)). For å sikre en human straffegjennomføring skal gjennomføringen baseres på flere prinsipper.

Et viktig prinsipp er likebehandlingsprinsippet som sier at alle, uansett kjønn, sosial bakgrunn, funksjonsevne, etnisitet, religion, seksuell orientering eller liknende skal ha samme muligheter og behandles likt. Kriminalomsorgen skal føre en ensartet praksis, gi et likeverdig tilbud og behandle like tilfeller likt. Den domfelte har likevel krav på en individuell behandling ut fra risiko for ny kriminalitet, behov for rehabiliterende tiltak og motivasjon (Meld. St. 12 (2014-2015), s. 32).

Et annet prinsipp er normalitetsprinsippet som sier at det er selve frihetsberøvelsen som skal utgjøre straffen. Utover dette skal tilværelsen under straffegjennomføringen være så lik som mulig tilværelsen ellers i samfunnet (Meld. St. 12 (2014-2015), s. 32).

Et tredje prinsipp er nærhetsprinsippet som sier at den innsatte og domfelte skal sone i nærheten av hjemstedet, eller den kommunen den innsatte skal bosette seg i etter løslatelse, så langt dette er mulig. Prinsippets hensikt er å motvirke sosial isolasjon, samt å legge til rette for kontakt med familie og nærmiljø under soningen (Meld. St. 12 (2014-2015), s. 33). Denne kontakten med familie og sosiale nettverk anses som viktig for rehabilitering, men også for tilbakeføring til livet etter soning (Meld. St. 37 (2007-2008), s. 58).

1.3 Gangen i oppgaven

I kapittel 2 vil jeg gjøre rede for aktuell forskning og teori for prosjektet. Hensikten er å utvikle et grunnlag for de empiriske analysene. Hovedvekten av bidragene knyttet til tidligere forskning har norsk kontekst. Det teoretiske rammeverket består primært av Erving Goffman, Alana Barton og Michael Lipsky. Deres teorier og begreper om totale institusjoner, stigma, forventninger knyttet til feminiteten og bakkebyråkratiet blir alle bidragsytere i oppgavens avsluttende kapittel.

I kapittel 3 redegjør jeg for oppgavens data og metode. Kapittelet er omfattende og detaljert, dette for å belyse veien mot det ferdige resultat. Kapittelets ambisjon er å bidra til en transparens, samt gjøre leser kjent med de avgjørelser og endringer som har blitt gjort underveis.

Kapittel 4 er oppgavens første analysekapittel, og søker å belyse kvinnenenes opplevelser av sine soningsforhold og -hverdagsliv. I analysekapittelet kommer det frem forskjeller mellom de ulike fengslene – både mellom de to fengslene i utvalget, Fengsel A og B, men tidvis også mellom andre fengsler kvinnene hadde erfaringer fra. Dette bidrar til et nyansert bilde av kvinnenenes soningssituasjon. Som følge av fordelingen i utvalget mellom de to fengslene er det imidlertid erfaringer fra Fengsel A som vektlegges

Kapittel 5 tar for seg kvinnenenes samhandling med de innsatte, og illustrerer det å befinne seg i en bestemt bakkebyråkratisk kontekst slik som dette begrepet blir beskrevet av Lipsky (se kapittel 2). Som kapittelet vil vise har betjentene en nøkkelrolle i kvinnenenes hverdag, og kan gjennom sine skjønnsrammer både muliggjøre og begrense kvinnenenes hverdag. Betjentene selv omtales i stor grad i positive termer, men likevel ses problematikk knyttet til forskjellsbehandling. Dette har i mange tilfeller sammenheng med betjentenes skjønnsbruk, samt deres ulike håndheving av regler og rutiner.

Kapittel 6 tar for seg kvinnenenes opplevelser, tanker og betraktninger knyttet til å være kvinne og innsatt. Også morsrollen trekkes inn i denne sammenheng, og kvinnene forteller om hvordan de opplever å være mor i fengsel.

I kapittel 7 forteller kvinnene om sine ønsker for fremtidens fengsel gjennom å konstruere sitt «ideelle fengsel». Kvinnenes versjoner er påfallende like, og omhandler områder som bedre helsetilbud, mer fokus på tilbakeføring, bedre rusmestringstilbud og mindre innlåsning.

Kapittel 8 er oppgavens avsluttende kapittel. Her oppsummerer jeg de mest sentrale funnene fra analysen opp mot oppgavens problemstillinger.

2. Tidligere forskning

2.1 Innledning

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for oppgavens teoretiske rammeverk, samt aktuell forskning knyttet til kvinnelige innsatte. Det teoretiske rammeverket bidrar til å belyse analysene i et sosiologisk perspektiv, og består av flere klassiske bidrag. Den aktuelle forskningen gir en viktig kontekstualisering av oppgavens tema, og omhandler i stor grad nyere artikler og rapporter. Særlig har Juridisk Rådgivning for Kvinners (JURK) *Kvinnens erfaringer med å sone i Norske fengsler våren 2017* (2018), *Lengst inne i fengselet – Kvinnelige innsatte med behov for helsehjelp* av Hellebust, Smith, Lundeberg og Skilbrei (2021) og Sivilombudsmannens *Kvinner i fengsel: en temarapport om kvinners soningsforhold i Norge* (2016 a) utgjort viktige bidrag.

2.2 Teoretisk rammeverk – klassiske bidrag

2.2.1 Bidrag fra Goffman

Erving Goffman er en sentral bidragsyter i denne oppgavens teoretiske rammeverk. Først og fremst benytter jeg meg av hans studie av totale institusjoner gjengitt i hans store verk *Asylums* (1961). I studien undersøkte Goffman pasientenes sosiale verden, og hvordan pasienten opplevde denne ved en psykiatrisk klinikk gjennom en deltakende observasjon (1961, s. 5). Den psykiatriske klinikken utgjør en total institusjon, og deler en rekke fellestrekk med andre totale institusjoner, slik som eksempelvis militæret, klostre, eller det Goffman selv mente utgjorde et eksemplarisk eksempel – fengsler (1961, s. 9). Felles for alle disse er at de utgjør det Goffman kaller en sosial bastard. Med dette mente han at institusjonene både er et levesamfunn og en formell institusjon (1961, s. 18). Utenfor de totale institusjoner mente Goffman at mennesket som regel ville sove, leke og arbeide på forskjellige steder. Gjennom dagen ville mennesket møte flere ulike meddeltakere, være i kontakt med flere myndigheter, og ikke hatt en rasjonell helhetsplan (Goffman, 1961, s. 13). I den totale institusjonen blir imidlertid mennesket «én av mange» i en byråkratisk organisering av store menneskegrupper hvor menneskelige behov skal ivaretas (Goffman, 1961, s. 13). Barrierene som skiller de tre livsområdene brytes her ned, og søvn, lek og arbeid foregår alt på samme sted, under samme myndighet. Der mennesket ellers ville møtt ulike meddeltakere gjennom dagen, vil han eller hun nå være en del av en større gruppe hvor alle pålegges de samme aktivitetene, og alle behandles likt. Menneskets sosiale integrering i omverdenen begrenses, og hans eller hennes autonomi over egen hverdag blir erstattet av et tidsregime

hvor alle dagens rutiner er nøye planlagt. Hverdagens innhold styres av en rasjonell helhetsplan, og alle aktiviteter mennesket pålegges har som hensikt å oppfylle institusjonens målsetninger (Goffman, 1961, s. 13). Mennesket vil heller ikke lenger ha beslutningsrett over egen skjebne, og ekskluderes også typisk fra informasjon knyttet til dette (Goffman, 1961, s. 15).

Ved den totale institusjonen finner man to grupper – det Goffman kaller «klientene», og oppsynsstyrken. Mellom disse er det stor sosial avstand, og den ene gruppes oppfatning av den andre baseres i følge Goffman ofte på fiendtlige og stereotypiske antakelser. I et fengsel vil eksempelvis de innsatte oppleve betjentene som nedlatende, overlegne og ondskapsfulle. Motsatt vil betjentene betrakte de innsatte som bitre, hemmelighetsfulle og upålitelige (Goffman, 1961, s. 14).

Gjennom oppholdet i den totale institusjonen utsettes mennesket for det Goffman kaller ‘mortification of self’. Med dette mente han at menneskets selvidentitet ble fratatt og erstattet med en totalisert identitet. I fengselssammenheng dreide dette seg om å eksempelvis måtte kle seg i fengselets uniformer, ikke tituleres med navn, og ellers tap av både eiendeler og privatliv – alt med et mål om å erstatte selvidentiteten (Appelrouth & Edles, 2016, s. 562).

Goffmans studie om totale institusjoner har bidratt til en viktig forståelse av fengsler som en total institusjon. *Asylums* (1961) tar riktignok utgangspunkt i en annen tids- og geografisk kontekst, og i dagens norske fengselskontekst bidrar normalitetsprinsippet til å dempe effektene av nettopp dette. Dette prinsippet regnes for å være en av straffegjennomføringens grunnpilarer, og innebærer at det er selve frihetsberøvelsen som skal være straffen. Utover dette skal tilværelsen i fengselet være så lik som mulig i samfunnet ellers (Karlsen, 2018, s. 114). Innsatte ved fengslene i utvalget tituleres eksempelvis med egne navn, og bruker private klær i det daglige. Likevel ses det fortsatt noen paralleller til Goffmans teori i datamaterialet som omhandler kvinnenens soningsforhold. Spesielt ses dette gjennom at fengslene styrer kvinnenens hverdag.

Også Goffmans diskusjon rundt «presentation of self» benyttes i det teoretiske rammeverket, og særlig begrepene «front» og «backstage». I *The Presentation of Self in Everyday Life* (1959) sammenligner Goffman sosial interaksjon med en dramaturgisk forestilling. I denne forestillingen vil individet endre sin selvpresentasjon og karakter etter hvilken rolle hen spiller,

samt hvilke forventninger som å knyttes til denne rollen. Dette for å sette seg selv i et gunstig lys. Goffman kaller dette en opptreden som skjer i «front» - og beskriver det slik:

That part of the individual's performance which regularly functions in a general and fixed fashion to define the situation for those who observe the performance. Front, then, is the expressive equipment of a standard kind intentionally and unwittingly employed by the individual during his performance. (Goffman, 1959, sitert I Appelrouth & Edles, 2016, s. 557).

Backstage utgjør kontrasten til fronten. Her er individet uten et publikum, og hens forestilling observeres og vurderes dermed ikke. Goffman fortsetter: «[...] here the performer can relax; he can drop his front, forgo speaking his lines, and step out of character» (Goffman, 1959, sitert I Appelrouth & Edles, 2016, s. 545).

Det tredje og siste bidraget fra Goffman omhandler hans diskusjon knyttet til stigma. I boken *Stigma: Notes on the management of spoiled identity* (1986) beskrives dette som en form for reaksjon til dypt diskrediterte egenskaper og attributter. Hva som regnes som diskreditert baseres på stereotypiske oppfatninger, og dreier seg således om fenomener som er sosialt konstruerte (Goffman, 1986, s. 3). Stigma er dermed ikke universelt, men snarere bevegelig, og vil variere ut fra både tidskontekst og kultur.¹

Goffman skiller mellom tre typer stigma – kroppslige misdannelser, karaktermessige feil og 'tribalt', eller slektsbetinget begrunnet. Den mest relevante formen for denne oppgaven er det karaktermessige begrunnede stigmaet. Dette omhandler egenskaper som svak vilje, unaturlige lyster, forræderske og kompromissløse overbevisninger eller uærlighet (Goffman, 1986, s. 4). Dette kan enten være diskrediterende, som innebærer at andre baserer denne oppfatningen basert på en historikk ved personen som 'beviser' denne type egenskaper, eller diskrediterbare trekk personen ønsker å skjule. Eksempelvis kan personen ha historikk som rusmisbruker, psykiske lidelser eller tidligere innsatt (Goffman, 1986, s. 4). Uansett type stigma, poengterer Goffman at personen har en egenskap som medfører stigma – og denne egenskapen, hvis

¹ I oppgaven benytter jeg meg også av begrepet avvik. Dette er hentet fra Howard Beckers *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance* (1963). Avvik er I likhet med stigma et resultat av sosialt konstruerte regler hvis brudd utgjør avvik (Becker, 1963, s. 8-9). Videre avhenger også avvik av tidskontekst og kulturer. Dog skiller avvik seg stigma gjennom at det ikke er egenskaper eller attributter, men snarere handlinger som fører til et avvik.

oppdaget, vil tiltrekke seg oppmerksomhet slik at andre vender seg bort fra han eller henne (Goffman, 1986, s. 6). Andre egenskaper som ellers ville gitt tilgang til fellesskapet ses bort fra, og mister opprinnelige sin verdi.

2.2.2 Forventninger knyttet til feminiteten

I denne oppgavens kontekst blir det viktig å se stigma i lys av et kjønnsperspektiv, nettopp for å forstå de forventningene som er knyttet til feminiteten. For å gjøre dette mener den britiske kriminologen Alana Barton at man må se på det ulike omfanget feminitet-begrepet har kontra maskulinitet (2005, s. 9). Maskulinitet er et begrep som skiller menn med gitte kvaliteter og karakteristikk, slik som eksempelvis sportslige interesser, fra andre menn. Det er med andre ord ikke forventet at alle menn vil ha maskuline karakteristikk – dette til forskjell fra kvinner, som *alle* forventes å ha feminine kvaliteter (Barton, 2005, s.10). Disse kvalitetene karakteriseres av samfunnets konstruerte bilde av den ‘normale’ feminiteten, og er preget av forventninger til kvinner som selvkontrollerte, ansvarlige og stabile omsorgspersoner – og særlig i deres morsroller (Barton, 2005, s. 10). Disse kvalitetene går dermed dypere enn hva de maskuline karakteristikkene gjør. En manns maskulinitet baseres ifølge Barton på mer interessebaserte karakteristikk, mens hvorvidt en kvinne oppfyller samfunnets forventninger til hennes feminitet avgjøres av langt mer dyptliggende og personlige kvaliteter. Disse forventningene knyttet til feminiteten gjør at de kvinnelige innsatte ifølge denne diskursen ikke bare avviker gjennom sine kriminelle handlinger, men også gjennom sine brudd på den ‘normale’ feminitet. Kvinnelige innsatte utgjør dermed et dobbelt avvik – «women’s prison generally contain ‘deviant women who deviates *as women*’» (Heidensohn, 1996, sitert i Barton, 2005, s. 11).

En viktig rolle knyttet til feminiteten er som nevnt morsrollen, og gjennom denne rollen ilegges kvinner ytterligere forventninger. Granja, Cunha og Machado (2015) beskriver morsidealet slik:

According to the dominant ideal, mothers are, or should be, the primary carers of the children [...] Furthermore, mothers are expected to be self-sacrificing, wholly committed to rearing children, to provide unconditional love and attention, and to be endowed with instinctive savoir-faire and maternal instinct. (Granja et al., 2015, s. 1213)

Granja et al. beskriver dette som «intensive parenting», og er nærmest synonymt med det de betegner som «good mothering». Disse idealene er imidlertid vanskelig å oppfylle i en fengselskontekst hvor kvinnene er fysisk adskilt fra barna (2015, s. 1213).

2.2.3 Bakkebyråkratiet

Betjentene har en nøkkelrolle i de innsattes hverdag, og kan gjennom sine skjønnsrammer både muliggjøre og begrense kvinnenens hverdag. På denne måten vil de innsattes soningshverdag i stor grad kunne påvirkes av hvordan de ansatte opptrer i sine roller – særlig når det kommer til betjentenes bruk av skjønnsutøvelse. Av denne grunn benyttes også Michael Lipskys teori om bakkebyråkrati for å belyse hvordan betjentenes yrkesrammer påvirker de innsattes hverdag.

En bakkebyråkrat er en som arbeider innenfor en byråkratisk organisasjon, og som har rom for skjønnsutøvelser i sitt arbeid. Hvordan de utøver dette skjønnet vil påvirke det Lipsky omtalte som «klientene». Bakkebyråkraten har klare politiske målsetninger som skal oppnås gjennom sitt arbeid, og gjennom sitt skjønnsbruk utformer de offentlig politikk slik den blir iverksatt og realisert. Dog har bakkebyråkraten en krevende jobb. De skal behandle et stort antall «klienter», skal gjøre dette på en individuell måte, samt bruke sitt skjønn for å sikre at hver bruker får hjelp som er tilpasset seg (Halvorsen, Stjernø & Øverbye, 2016, s. 111). Men, med det store presset av antall brukere, kombinert med de begrensede ressurser som en ofte finner i bakkebyråkratiske yrkesområder, slik som eksempelvis NAV, eller som i dette tilfellet – Kriminalomsorgen, blir den individualiserte tilnærmingen utfordrende, og i flere tilfeller ikke mulig. Målsettingen er at bakkebyråkraten skal følge opp den enkelte «klient», men med presset som følger av et stort antall «klienter» kombinert med begrensede ressurser, resulterer i at tankesettet endres fra «best mulig» til «best mulig etter forholdene» (Lipsky, 2010, s. 15). Bakkebyråkratene utvikler dermed egne rutiner og strategier for å mestre kravene som stilles dem. Helhetssynet som burde ligge til grunn for skjønnsutøvelsen, samt det individuelle skjønnet selv, risikerer dermed som følge av presset å bli erstattet med en kategorisering av brukerne og deres problemer (Halvorsen et al., 2016, s. 111). Disse strategiene kan eksempelvis være egne prioriteringskriterier for hvem som skal få mest oppmerksomhet (Halvorsen et al., 2016, s. 111).

2.3 Fokus på kvinnelige soningsforhold – i et nyere historisk perspektiv

Det var ikke før på 1970-tallet at interessen for kvinners kriminalitet og kvinnelige fangers livs- og soningsforhold kom på banen. Frem til dette hadde fokuset i beste fall vært labert, om ikke fraværende. Årsakene til dette var mange, og én av dem er lik den vi finner i dag – kvinnene utgjorde også da et mindretall i fangebefolkningen. Men, kanskje den viktigste forklaringen omhandlet synet på kvinnelige lovbrøyttere, og hvorvidt det ville være lønnsomt å bruke ressurser på slike «uforbederlige kvinner». Vegheim (1994) beskriver fokuset på kvinnelige soningsforhold slik:

Årsakene til at kvinners soningsvilkår er blitt forsømt er flere. Den vanligste forklaringen som gis både her i landet og i utlandet, er at kvinnene er så få. Det er vanskelig å gjøre noe for en så liten gruppe. Ser man 100 år tilbake i tid, finner man andre forklaringer som trolig har spilt en viktig rolle for at kvinnene har blitt ignorert langt inn i dette århundret. Den vanligste oppfatningen av kvinnelige lovbrøyttere var at de var uforbederlige og derfor var det bortkastet å satse ressurser på dem. Det var særlig to grunner til at de ble sett på som uforbederlige, den ene var at de var biopsykologiske avvikere, og den andre, at de var ødelagte som kvinner fordi de hadde brutt kjønnsrollenormene ved å begå kriminalitet. (Vegheim, 1994, s. 3)

Fraværet av fokuset gjenspeilte seg også i soningsforholdet, hvor kvinner sonet på menns premisser. Fra fengsel som frihetsstraff ble innført i Norge for kvinner på midten av 1700-tallet i form av tukthus, sonet kvinner og menn under samme tak og soningsvilkår (Vegheim, 1994, s. 3). Dette 'kjønnsløse' synet på innsatte gjorde at kvinnene sonet på menns premisser, og kvinnene måtte blant annet finne seg i at fangevokterne var menn.

I 1881 ble alle kvinnelige straffearbeidere samlet fra de ulike tukthusene, og plassert i Kristiania tukthus (Vegheim, 1994, s. 3; Arkivverket, 2019). I 1900 ble det derimot bestemt at det skulle finnes minst to nye landsfengsler – ett for kvinner og ett for menn (Vegheim, 1994, s. 3). Utbyggingen av kvinnefengselet lot vente på seg, og ikke før i 1936 startet arbeidet på Ila. Fengselet ble imidlertid vurdert som uegnet som landsfengsel for kvinner av myndighetene grunnet dets avstand til Oslo, og Ila ble derfor et sikringsanstalt for menn. Kvinnene sonet dermed ved Kristiania Tukthus helt frem til det ble revet i 1938, før de ble flyttet til et kvinnefengsel som også i dag er i drift – Bredtveit (Europeana, u.å.).

Til tross for at kvinnene nå sonet ved et av fengslene vi kjenner fra i dag, skulle det likevel gå vel tretti år før fokuset på deres soningsvilkår skulle komme på banen. Først på 1970-tallet hadde interessen for kvinners kriminalitet og kvinnelige fangers livs- og soningsforhold økt (Hammerlin, 2021, s. 188). Flere studier, publikasjoner og også en film ble publisert – alle knyttet mot området. Også departementets fokus ble rettet mot kvinnelige fanger, noe som lå i tiden (Hammerlin, 2020, s. 189). Hammerlin beskriver det slik:

Etaten hadde for lite kunnskaper om kvinnelige fangers behov og situasjon. Tidsånden var preget av et sterkt ønske om differensiering i fangebefolkningen, og departementets ledelse var interessert i å få en oversikt over kvinnesoningsforhold og framtidens behov for kvinneplasser. Kritikkk mot soningsforholdene for kvinner hadde dessuten vært ytret i flere sammenhenger. (Hammerlin, 2021, s. 189).

For å få denne oversikten ble det i 1987 nedsatt et kvinnesoningsutvalg, og deres todelte innstilling, *Kvinneres soningsforhold* ble levert i 1989 (Hammerlin, 2021, s. 189). Dette var den første omfattende analysen av kvinnelige fangers soningssituasjon og problemer i Norske fengsler, og Hammerlin sammenfatter funnene slik:

Kortfattet oppsummert pekte Kvinnesoningsutvalget på følgende problemer: Sammenliknet med mennene, var arbeidstilbudene mindre varierte og yrkesrettet, og det var dårligere undervisningstilbud. I tillegg var fritidstilbudet og besøksordningen enkelte steder dårligere. Opplegg for fritid og sport hadde imidlertid bedret seg enkelte steder og var bra organisert. De forskjellige tilbudene var i noen grad avhengig av hvor kvinnene var fengslet (Hammerlin, 2021, s. 191).

At kvinners soningsforhold nå var bekreftet som dårligere enn menns var ikke uventet. Likevel skulle ikke den nye dokumentasjonen føre til umiddelbare endringer. Hammerlin skriver at «Den sentrale ledelsens oppfølging av utvalgets forslag om endringer gikk tregt. At det skjedde relativt lite, ble oppfattet som nok et uttrykk for mangelfull interesse for de kvinnelige fangene» (2021, s. 191). Innstillingen fikk imidlertid stor oppmerksomhet, og dannet grobunn for en rekke oppfølgende studier utover 1990-tallet.

Kvinnene hadde riktig nok fått bedre skoletilbud og bedre åpne soningsforhold, men flere steder sonet kvinner under dårligere betingelser enn menn (Hammerlin, s. 192). I 2015, 26 år etter Kvinnesoningsutvalgets innstilling ble levert viste resultatene til en arbeidsgruppe i regi av Kriminalomsorgen at Kvinnesoningsutvalgets kritikk fremdeles gjaldt på mange områder (Hammerlin, 2021, s. 476).

2.4 Kvinner i fengsel – hvem er de, og hvilken kriminalitet begås?

Den 1. januar 2019 bestod Norges fengselsbefolkning av 3561 personer (SSB, 2021). Av disse utgjorde kvinnelige innsatte rundt 6 prosent (Kriminalomsorgen u.å a) – en relativt lav, men stabil prosent. De innsatte generelt utgjør en marginalisert og sårbar gruppe, og forskning viser at innsatte har dårligere levekår enn den øvrige befolkningen, uavhengig av kjønn. De har lavere utdanning, dårligere boforhold, er sjeldnere i arbeid, dårligere sosiale nettverk, har hatt vanskeligere oppvekst- og familieforhold, samt bruker oftere narkotika (Friestad og Hansen, 2004; Nilsson, 2002; Revold 2015; Skarðhamar, 2003, sitert i Hellebust et al., 2021, s. 32). Dog viser forskning at kvinnelige innsatte har enda verre oppvekst- og levekårsproblemer enn menn (Hellebust et al., 2021, s. 32) Karlsen viser eksempelvis til at kvinnelige innsatte oftere enn menn har en opphopning i levekårsproblemer (s. 98). Dette dreier seg om at «[...] en stor andel er narkotikamisbrukere, har psykiske plager, har vært utsatt for mishandling og/eller mangler tilknytning til arbeidslivet» (Karlsen, 2018, s. 98). Forskning viser at så mange som at fire av ti kvinnelige innsatte hadde opplevd seksuelle overgrep som voksne, mens seks av ti hadde vært utsatt for seksuelle overgrep som barn (Aanstad, Solli & Smith-Gahrnsen, 2020, s. 43).

2.4.1 Kvinnelige innsattes helse, med vekt på psykisk helse

Generelt har innsatte mer helseutfordringer enn den øvrige befolkningen, uavhengig av kjønn. Halvparten av innsatte har én eller flere kroniske sykdommer, mot tre av ti i den generelle befolkningen. Dette omhandler i hovedsak utfordringer knyttet til muskel- og skjelettplager, leversykdommer, psykiske problemer og astma- og allergiplager (JURK, 2018, s. 53). Når det gjelder psykisk helse finner Cramer (2014) i sin landsdekkende studie om forekomst av psykiske lidelser hos domfelte i fengsel i Norge, at forekomsten av psykiske lidelser er betydelig høyere blant domfelte i fengsel enn i normalbefolkningen. I hennes rapport finner

hun blant annet at kun 8 prosent av de innsatte ikke hadde noe tegn på psykisk lidelse (Cramer, 2014, s. 5). Cramer fant ikke noen vesentlige kjønnsforskjeller i sitt datamateriale.

Amundsen (2011) fant imidlertid flere kjønnsforskjeller når det gjelder innsattes psykiske helse. I sin spørreundersøkelse indikerer funnene at kvinner i større grad enn menn sliter med angst og alvorlig depresjon i forkant av soningen. I hennes utvalg oppga 65 prosent av mennene og 77 prosent av kvinnene å ha vært alvorlig deprimert før soning. Videre svarte 54 prosent av mennene, og 74 prosent bekreftende på å ha slitt med angst før soning (Amundsen, 2011, s. 7).

Når det gjelder selvmordsproblematikk understreker Amundsen at denne situasjonen er alvorlig for begge kjønn. Likevel finner hun at kvinner i langt større grad sliter med selvmordstanker og selvmordsforsøk i forkant av soning. 49 prosent av mennene, og 64 prosent av kvinnene oppgir å ha tenkt på å ta eget liv før soning, mens 21 prosent av mennene og 42 prosent av kvinnene oppgir å ha forsøkt å ta sitt eget liv – kvinnene utgjør dermed en dobbelt så høy andel (2011, s. 7).

2.4.2 Begår kvinner og menn lik kriminalitet?

Når det gjelder kriminalitetsbrudd er det både likheter og ulikheter mellom kvinner og menn. I en statistisk analyse basert på forbrytelser begått i 2007 viser Thorsen, Lid og Stene (2009) at lovbrudd knyttet til narkotika er mest utbredt, etterfulgt av vinningsforbrytelser – for begge kjønn. I disse lovbruddsgruppene er imidlertid andelen lovbrudd størst hos kvinner. Denne tendensen snur ved resterende forbrytelsergrupper, og Thorsen et al. (2007) finner at kvinneandelen for forbrytelser er størst for de minst alvorlige typene, og reduseres i de fleste tilfeller med økende alvorlighetsgrad (s. 122-123). Likevel finner rapporten kjønnsforskjeller i forbrytelsesmønsteret – Kvinner straffes sjeldnere flere ganger i løpet av året, og en større andel menn soner for voldsforbrytelser, mens en større andel kvinner sonet for bedrageri og økonomisk utroskap. Thorsen et al. (2009) sammenfatter:

Hele 15 av de fengslede kvinnene ble i løpet av 2007 fengslet for bedrageri og utroskap, og blant mennene utgjorde denne lovbruddstypen kun 5 prosent.

Tilsvarende var 20 prosent av fengslingene av menn i 2007 på bakgrunn av en voldsforbrytelse, tilsvarende 10 prosent av kvinnene. (s. 123)

2.5 Rusproblematikk og rusmestringstilbud

Forskning viser et utstrakt rusmiddelproblem hos innsatte i Norske fengsler. Cramer finner eksempelvis i sin undersøkelse av forekomst av psykiske lidelser hos domfelte i fengsel i Norge, at totalt 51.3 prosent av innsatte hadde et substansmisbruk/avhengighet i forkant av innsettelse (2014, s. 21-22). Disse funnene underbygges av en rekke andre publikasjoner – slik som Revolds (2015) intervjuundersøkelse om innsattes levekår i Norske fengsler, hvor han finner at 56 prosent hadde brukt narkotiske midler året før de ble fengslet (s. 52). Også Skarøhamar (2002) fant tilsvarende trend i sin hovedfagsoppgave, hvor nær 60 prosent av utvalget oppga å ha brukt illegale stoffer jevnlig eller oftere. Skarøhamar finner videre at selv om bruken av illegale rusmidler er høy blant begge kjønn, skiller kvinner seg ut med et større forbruk når det gjelder tyngre rusmidler – slik som heroin (Skarøhamar, 2002, s. 56).

Til tross for en utstrakt rusmiddelavhengighet blant innsatte er det kun 13 av kriminalomsorgens totalt 58 operative fengsler som kan tilby sine innsatte en rusmestringsenhet (Kriminalomsorgen, u.å. d). Utover dette finnes et liknende tilbud ved ytterligere seks fengsler (Kriminalomsorgen, u.å. d). Sivilombudsmannen (2016 a) fant i sin temarapport *Kvinner i fengsel: En temarapport om kvinners soningsforhold i Norge* at tilgangen til rusmestringstilbud for kvinner er svært variert. Ved Bredtveit finner man eksempelvis et godt tilbud, men ved blandingsfengslene er tilbudene begrensede (2016 a, s.44). Stavanger, Bergen og Drammen fengsel hadde til eksempel ingen eller begrensede tilbud for kvinner sammenliknet med menn. Sivilombudsmannen sammenfatter:

I den grad kvinner får et tilbud i blandede fengsler er det ofte i form av russamtale eller tilsvarende tilbud, mens mennene kan ha mer omfattende tilbud som for eksempel å sone på en rusmestringsavdeling slik som for eksempel ved Bergen og Tromsø fengsel. (Sivilombudsmannen, 2016 a, s. 44)

Også i Juridisk Rådgivning for Kvinner (2018) rapport om kvinners erfaringer med å sone i Norske fengsler vises samme tendens. I rapporten fremkommer det at deler av utvalget som sonet i blandingsfengsler eksempelvis opplevde at det fantes tilbud om rusmestring, men at dette tilbudet var forbeholdt menn (JURK, 2018, s. 59). Dette var tilfellet ved eksempelvis

Stavanger fengsel, hvor kvinnene ved den nå nedlagte kvinneavdelingen ikke hadde tilgang til fengselets rusmestringsenhet. JURK finner videre at flertallet av kvinner *faktisk* soner i fengsler som har en eller annen form for rusmestringstilbud (2018, s. 58). Likevel svarte 46,8 prosent av kvinnene som oppga å være, eller hadde vært, rusmiddelavhengig nei på spørsmål om de fikk hjelp til å mestre sin rusavhengighet (JURK, 2018, s. 59). Videre opplevde 21,3 prosent å få delvis hjelp til å mestre sin rusavhengighet. 10,6 av kvinnene svarte «vet ikke/ubesvart». Av utvalget var det kun 21,3 prosent av kvinnene som svarte «ja» på spørsmålet.

Videre finner JURKs rapport at tilbudet oppleves både mangelfullt og rigid. Kvinnene forteller om sanksjonering dersom man «sprekker», eller ruser seg – enten i form av å settes i isolasjon, eller å miste tilbudet på bakgrunn av å ikke være motivert nok. En av kvinnene forteller følgende:

[...] Det blir heller ikke gjort noen form for å 'påskjønne' 'belønne' de som klarer å holde seg rusfrie! De som får en sprekk får ingen annen reaksjon enn at de settes i isolasjon. Ingen samtale ingen støtte, bare utstøtes. Dette er helt imot all rusterapi og motivasjon til et rusfritt opphold. (JURK, 2018, s. 60)

Videre viser rapporten at det ikke bare er rusmiddelavhengigheten kvinnene ønsker hjelp med, men også de typiske følgeproblemer som kommer ved et rusmisbruk. Kvinnene i rapporten trekker frem et ønske om hjelp til å legge et godt grunnlag for et rusfritt liv etter soning, gjennom å løse problematikk knyttet til manglende bosted, tilknytning til arbeidslivet, dårlig økonomi og gjeld, svekkede sosiale relasjoner samt psykisk og somatisk helsehjelp (JURK, 2018, s. 60).

2.6 Mor i fengsel

Familiebildet og -idealet er i stadig endring. Likevel er det fortsatt kvinnene som i de fleste vestlige samfunn regnes som omsorgspersoner (Granja et al., 2015, s. 1213). Men hvor mange av kvinnene i fengsel er mødre, og hvordan oppleves dette for kvinnene? Kvinner utgjør rundt seks prosent av fengselsbefolkningen (Kriminalomsorgen, u.å. a), som tilsvarer i overkant av 200 kvinner (Sivilombudsmannen, 2016 a, s. 8). Av disse er til enhver tid rundt 150 av dem mødre – og tre fjerdedeler av disse kvinnene har barn under 18 år (Oppegård, 2019). Dette gjenspeiles også i JURKs utvalg, hvor 73 prosent av kvinnene hadde barn, hvorav 70 prosent

av disse hadde mindreårige barn (JURK, 2018, s. 26).² Dette utgjorde totalt 60 kvinner som hadde mindreårige barn, og av disse oppga 52 av dem å ha enten foreldreansvaret eller samværsrett med sine barn (JURK, 2018, s. 26).³

Flere internasjonale studier finner at morsrollen har stor påvirkning for den innsatte mor – både i positiv og negativ forstand. Mens Covington og Bloom (2003) finner det å være fraskilt fra sine barn utgjør et av de mest skadende aspektene med soning (s. 8), finner Granja et al. (2015) at morsrollen utgjør en av de viktigste motivasjonene i soningshverdagen (s. 1219). Viktigheten av at det tilrettelegges for regelmessig besøk og kontakt bli dermed stor.

Nærhetsprinsippet er et av flere viktig prinsipper i norsk kriminalomsorg, og kan i teorien blant annet bidra til å dempe belastningen separasjonen fra ens barn medfører. Dette prinsippet anerkjenner viktigheten kontakten med familie og venner har for rehabiliteringen av innsatte, og slår følgelig fast at den innsatte fortrinnsvis skal sone i fengsler i nærheten av hjemstedet (Rye & Stachowski, 2018, s. 157). Men, hvordan blir dette prinsippet ivaretatt for innsatte kvinner? Særlig to faktorer spiller inn på kvinnenes soningsalternativer. Først og fremst det åpenbare – kvinnene utgjør en svært liten andel av innsatte, og antall kvinnefengsler er dermed svært begrenset. Det finnes fire rene kvinnefengsler i Norge, og disse er alle plassert på Sør- og Østlandet: Bredtveit, Ravneberget, Evje og Kragerø (Kriminalomsorgen, u.å. a). Den andre faktoren er at kvinner så langt det er mulig skal gjennomføre fengselsopphold i egne fengsler eller i fengselsavdelinger tilrettelagt for kvinner, atskilt fra menn (Kriminalomsorgen, u.å. a). Kvinner kan med andre ord ikke sone i hvilket som helst av Kriminalomsorgens 58 operative fengsler (Kriminalomsorgen, u.å. e). I praksis medfører dette konflikt med nærhetsprinsippet for flere av kvinnene. Da JURK publiserte sin rapport var det eksempelvis kun fire soningsplasser i Tromsø som mottar kvinner i de tre nordnorske fylkene (JURK, 2018, s. 39).

Sivilombudsmannen påpeker i sin rapport at kvinnelige innsatte risikerer å sitte i fengsler langt fra familien og barna sine som følge av de få egnede soningsplassene, og at dette er

² Barn til og med atten år.

³ «Foreldreansvar betyr den juridiske forpliktelsen og rettigheten foreldre har til å bestemme over barnet i personlige forhold. Å ha foreldreansvar innebærer dermed at barnet fortsatt er under foreldrenes omsorg, det vil si at omsorgen ikke er overtatt av barnevernet, fosterfamilie eller adoptivforeldre. Om man ikke har foreldreansvar, har man som regel likevel samværsrett med sine barn. Det har man vanligvis også om man ikke bor sammen med barnet.» (JURK, 2018, s. 26)

særlig utfordrende for de mødre som ønsker besøk av barn som ikke kan reise alene (2016 a, s. 19). Som følge av lang reisevei kan det i flere tilfeller være problematisk for familie og venner å bare kunne besøke én time av gangen, og dagsbesøk blir dermed utelukket for mange (Aanstad et al., 2020, s. 39). En mulig løsning på dette er besøkshus hvor familier kan besøke over en lengre periode enn én time. Imidlertid er det kun ett av landets kvinnefengsler som kan tilby denne fasiliteten.

Det er med andre ord flere hindringer som ligger til grunn for at kvinner skal kunne få besøk av venner og familie, og konsekvensene av dette gjenspeiles i statistikken. Aanstad et al. (2020) viser eksempelvis til at 65 prosent av mødre til mindreårige barn, som de hadde foreldreansvar for eller samværsrett med, ikke hadde fått besøk (s. 38). Videre hadde kun en tredjedel av dem som hadde fått besøk, fått dette ukentlig slik regelverket gir dem krav på. Aanstad et al. (2020) forklarer disse funnene med at det er vanskelig eller for dyrt å reise på besøk, og at kvinnene opplever at tilretteleggingen og fasilitetene er for dårlig til å ta i mot besøk. Som følge av dette er det flere innsatte som ikke ønsker besøk, nettopp grunnet besøksrommenes utforming. Aanstad et al. beskriver dem på følgende måte:

Flere innsatte peker imidlertid på at rommene føles institusjonsaktige og uhyggelige. Dette var noe vi selv reagerte på da vi som nye i JURK var på fengselsbesøk. Hvite, triste vegger, en halvfull kortstokk og et gammelt ludospill med fire brikker var noe av det vi observerte. Slike forhold vil på ingen måte bidra til å ufarliggjøre at mor er i fengsel. De innsatte ønsker at rommene skal være lyse og luftige og muliggjøre aktivitet også med større barn. Besøksrommene bør derfor oppgraderes der det trengs, slik at de innsatte ønsker å ta imot besøk.
(2020, s. 39)

Foruten besøk har innsatte rett på tjue minutters telefontid i uken, og for dem som har omsorgsansvar for barn utvides dette med ytterlige ti minutter (Kriminalomsorgen, u.å b). Det har fra flere hold blitt hevdet at en slik begrensning bryter med normalitetsprinsippet (Lundeberg, 2018; Hellebust et al., 2021). For dersom innlåsningen i seg selv er straffen, og tilværelsen ellers skal være så lik som mulig utenfor fengselets murer – hvordan kan foreldres kontakt med ens barn da begrenses til tretti minutter ukentlig?

Begrensningen av innsattes besøk og generell kontakt med venner og familie er problematisk på flere områder – blant annet fordi dette hindrer et grunnlag for en generell oppfølging av den innsatte. Sivilombudsmannen oppsummerer problematikken slik:

For innsatte i fengsel er kontakt med omverdenen, og i særdeleshet med familie, viktig. Pårørende kan bidra med både moralsk og materiell støtte til den innsatte i en vanskelig tid. Kontakten er i tillegg en viktig retts- sikkerhetsgaranti ved at familien til enhver tid vet hvor den innsatte befinner seg og kan bistå med å sikre at rettighetene til den innsatte blir ivaretatt. Dersom kontakt med familien opprettholdes vil det også kunne bidra til en enklere overgang tilbake til samfunnet etter endt soning. (Sivilombudsmannen, 2016 a, s. 46)

2.7 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg tatt for meg aktuell forskning og teori for prosjektet. I oppgavens rammeverk gjennomgås først Goffmans diskusjon knyttet til totale institusjoner. Dette omhandler de institusjoner som bryter med de grunnleggende livsområdene, og fengselet utgjør ifølge Goffman et eksepsjonelt eksempel på dette. I norsk kontekst finner en imidlertid ikke det regimet Goffman sikter til – de innsatte kan eksempelvis gå med private klær, tituleres med egne navn og er generelt lang fra så nedstrippet som hva Goffman mente kjennetegnet «klientene» i en total institusjon. Normalitetsprinsippet bidrar i den norske konteksten som en viktig demper, både for opplevelsen av fengsel som en total institusjon, men også for konsekvensene av hva en slik institusjon kan medføre.

Selv om Goffmans beskrivelse avviker fra det som er kjent fra norske fengsler, vil fengsel som total institusjon utgjøre en idealtypisk modell som kan brukes til å sammenlikne ulike norske fengsler.⁴ Denne oppgaven søker å gjøre nettopp dette gjennom å undersøke kvinnes beskrivelser av sin fengselshverdag.

I det teoretiske rammeverket benytter jeg meg også av Goffmans diskusjon om selvpresentasjon – og særlig hans begreper og «front» og «backstage». Dette omhandler at

⁴ Idealtipe er et begrep fra Max Weber og refererer til en analytisk konstruksjon som virkelighetens tilfeller kan måles mot. En idealtipe blir dermed en form for målestokk som likheter og ulikheter kan måles mot (Appelrouth & Edles, 2016, s. 143). Idealtypen er ikke ment til å være et ideal i normativ forstand, eller et statistisk gjennomsnitt.

mennesket spiller en karakter, og vil endre sin selvpresentasjon etter rollen som spilles, hvilke forventninger som knyttes til denne rollen, samt sitt publikum. Dette gjøres for å sette seg selv i et gunstig lys. Kun «backstage» kan individet droppe denne forestillingen. Her er individet uten et publikum, og hans forestilling vurderes dermed ikke.

Det siste bidraget fra Goffman omhandler hans diskusjon knyttet til stigma. Dette blir særlig viktig for å forstå kvinnenens opplevelse av å være kvinne og innsatt. Stigma defineres som en form for reaksjon til dypt diskrediterte egenskaper og attributter, og baseres på vares stereotypiske oppfatninger. Stigma er dermed ikke universelt, men bevegelig. I samme avsnitt introduseres også Howard Becker og hans avviksdefinisjon. Dette er også sosialt konstruert, men baseres på handlinger, snarere enn egenskaper. Dog er også hva som utgjør et avvik bevegelig, da de regler hvis brudd utgjør avvik konstrueres av samfunnet.

Det teoretiske rammeverket tar også for seg et kjønnsperspektiv gjennom å belyse forventninger knyttet til feminiteten. Den 'normale' feminitet knyttes til forventninger til kvinner som selvkontrollerte, ansvarlige og stabile omsorgspersoner – og særlig i deres morsrolle. Videre knyttes det ytterligere forventninger til kvinnen gjennom morsrollen. Kvinnelige innsatte blir etter disse idealene avvikere på flere måter – ikke bare avviker de gjennom sine kriminelle handlinger, men også gjennom sine brudd på den 'normale' feminitet og samfunnets forventninger til dem som mor. Kjønnsperspektivet blir særlig viktig i kapittel 6.2 hvor kvinnene forteller om hvordan de opplever å være kvinne og innsatt. Opplever de at det er et større stigma grunnet deres kjønn? Og hvordan blir dette når morsrollen trekkes inn?

Den siste teorien i oppgavens rammeverk er Lipskys teori om bakkebyråkratiet. Dette omhandler dem som arbeider innenfor mer eller mindre byråkratiske organisasjoner, utøver faglig skjønn, og som gjennom sitt arbeid skal iverksette statens politikk. Bakkebyråkratens arbeidsforhold innebærer at den ansatte utvikler egne strategier for å møte yrkets krav, med de begrensede ressurser som er tilgjengelig. I dette prosjektet blir Lipskys teori særlig relevant i oppgavens kapittel 5 om samhandling med de ansatte, hvor kvinnene forteller om opplevelser av forskjellsbehandling – en sentral bivirkning av skjønnsutøvelsen.

Gjennom kapittelets gjennomgang av tidligere forskning har kapittelet vist at kvinner utgjør en liten andel av de innsatte i dag, og dette skaper en rekke ringvirkninger både når det gjelder soningsplasser, forhold og tilbud. Ved blandingsfengsler opplever eksempelvis flere kvinner i

JURKs utvalg å bli ekskludert fra tilbud om rusmestring – dette til tross for en utstrakt rusmiddelavhengighet blant kvinnelige innsatte. I de tilfeller kvinner får tilbud om hjelp til å mestre sin rusmiddelavhengighet svarer imidlertid flere av kvinnene i JURKs utvalg at de opplever tilbudet som rigid eller mangelfullt. Det er ikke rom for å ‘sprekke’, og de savner hjelp med konkrete ting – slik som bosted, hjelp og sosiale relasjoner. Videre innebærer kvinnenes minoritetsstatus i fengselsbefolkningen at soningsmulighetene er begrenset. Det finnes kun fire rene kvinnefengsler i Norge, og dette skaper for mange lange reiseveier mellom soningsplass og hjem. I praksis gjør dette besøk av venner og familie vanskelig, og som kapittelet har vist er andelen som ikke mottar besøk stor. Videre opplever kvinnene besøksfasilitetene som dårlig tilrettelagt.

Kapittelet har også vist at innsatte generelt utgjør en marginalisert og sårbar. Forskning viser at innsatte, og kvinner spesielt har hatt vanskeligere oppvekst- og familieforhold, har lavere utdanning, dårligere boforhold, er sjeldnere i arbeid, har dårligere helse og sosiale nettverk samt bruker oftere illegale rusmidler enn befolkningen ellers. Disse funnene utgjør en viktig bakgrunn for å få en mer generell forståelse av situasjonen til de kvinnene som jeg har intervjuet.

3. Data og metode

3.1 Innledning

Prosjektets ambisjon var i utgangspunktet å belyse kvinners soningsforhold gjennom kvinnenes egne erfaringer. Bakgrunnen dette er i tråd med Goffmans begrunnelse for sin tilnærming i studien *Asylums* (1961) – det er ikke hvordan vi vurderer de tilbud som er tilgjengelig for «klienten», eller i dette tilfellet – den innsatte som er av betydning, men snarere hvordan den innsatte opplever disse (Goffman, 1961, s. 8). En viktig del av fengselssoningen er, som tidligere nevnt, det rehabiliterende aspektet, og dermed er det først og fremst de innsatte som skal ha et utbytte av det tilbud som presenteres. For å dermed kunne belyse oppgavens problemstillinger spilte kvinnenes erfaringer en naturlig og helt sentral rolle. For å gjøre dette benyttet jeg meg av semistrukturerte kvalitative intervju av seks kvinnelige innsatte ved to kvinnefengsler i Norge. Denne metoden ga meg tryggheten en intervjuguide tilbyr, men samtidig muligheten til å komme inn på nye tema underveis i samtalene. Metoden var fruktbar, og jeg har hatt stort utbytte av fleksibiliteten metoden tilbyr. Prosjektets opprinnelige ambisjon om å belyse kun soningsforholdene har dermed kunne utvides til å omhandle også kvinnenes oppfatninger knyttet til å være kvinne og innsatt, samt hverdag.

Det inngikk aldri i prosjektets ambisjon å ha en etnografisk tilnærming. Dette ville vært nærmest umulig å gjennomføre, særlig innenfor rammene av min masteroppgave. Likevel har jeg fått muligheten til å få en mer inngående forståelse av kvinnenes situasjon gjennom å besøke, samt få omvisning ved begge fengslene. Intervju- og omvisningsdag var i en ukedag, og dermed også i kvinnenes arbeidsdag. Dette ga meg en unik mulighet til å «se» deler av hverdagen, samt danne et helhetsinntrykk av fengselet i seg selv. Basert på disse inntrykkene skrev jeg et refleksjonsnotat under fengselsbesøkene, som bidrar som et viktig supplement i oppgavens kapittel 4.

I tråd med Mjålands doktorgradsavhandling (2015) har også jeg valgt å benytte begrepet «forskningsdeltakere» snarere enn «informanter». Mjåland påpeker at å omtale informantene som forskningsdeltakere tydeliggjør deres delaktighet i dataproduksjonen. Videre har informantbegrepet en annen og uheldig betydning i fengselet (Mjåland, 2015, s. 88)

3.2 Tilgang til feltet og rekrutteringsprosessen

For å få tilgang til å gjennomføre forskning i Norske fengsler må man gå gjennom en omfattende søknadsprosess. For dette prosjektets tilfelle startet dette med at prosjektet måtte godkjennes av Universitetet i Bergen ved Sosiologisk Institutt, det forskningsetiske systemet ved UiB samt Norsk Senter for Forskningsdata. Etter at prosjektet var blitt godkjent av disse instansene kunne jeg søke til Kriminalomsorgen om å få gjennomføre prosjektet.

Kriminalomsorgen stiller flere krav til forskningssøknader. Søknaden skal inneholde en prosjektbeskrivelse som redegjør for hvem som skal gjennomføre forskningen, samt forskerens faglige bakgrunn. Også forskningens formål, problemstilling, metode og plan for gjennomføring skal utdypes i prosjektbeskrivelsen. Siden jeg skulle gjennomføre intervjuer måtte prosjektbeskrivelsen også inneholde intervjuguiden, en indikasjon på hvor mange innsatte som skulle intervjues, samt fra hvilke regioner eller fengsler (Kriminalomsorgen, 2007, s. 3).

Prosjektets opprinnelige ambisjon omhandlet en komparativ komponent hvor jeg ønsket å intervju kvinner som sonet under ulike vilkår. Etter å ha skaffet en oversikt over hvilke fengsler kvinner i dag soner under la jeg til grunn følgende kriterier i søknaden: Kvinner som er godt i gang med sin straffegjennomføring i enten blandingsfengsel (fengsel med herre- og kvinneavdelinger) eller et rent kvinnefengsel med høy sikkerhet. Videre ble det spesifisert i søknaden at jeg ønsket å intervju fire til fem kvinner ved hvert fengsel, og at disse av praktiske årsaker ideelt sett burde være norsktalende. Om dette skulle vise seg å være vanskelig ville også engelskspråklige innsatte være aktuelt, men vedkommende måtte fortsatt være bosatt i Norge.

At kvinnene måtte sone på samme sikkerhetsnivå var begrunnet med at jeg ønsket å gjennomføre en komparativ analyse. Tanken bak at kvinnene måtte være godt i gang med sin straffegjennomføring omhandlet at den innsattes erfaringer i starten av sin soningstid etter all sannsynlighet vil være påvirket av at alt kan være nytt og skremmende – særlig for førstegangssonere, men også for dem som har sonet før. Sist, men ikke minst ønsket jeg deltakere som var bosatt i Norge av hensyn til tema som tilbakeføring til samfunnet.

Søknaden til Kriminalomsorgen stiller også krav om at det skal vedlegges et informasjonsskriv til mulige forskningsdeltakere (Kriminalomsorgen, 2007, s. 3). I dette skulle viktig informasjon knyttet til studien redegjøres for, slik som hvem som var ansvarlig for prosjektet, prosjektets godkjenninger, hvorfor vedkommende fikk spørsmål om å delta, forskningsdeltakers rettigheter, informasjon om håndtering av personopplysninger, ulike kontaktmuligheter til relevante personer ved prosjektet og liknende. Særlig ble informasjon knyttet til frivillig deltakelse vektlagt, og mulige forskningsdeltakere ble gjort kjent med at hun når som helst kunne trekke sitt samtykke uten å oppgi noen grunn, og at dette ikke ville ha noen negative konsekvenser for henne. En samtykkeerklæring lå også vedlagt informasjonsskrivet, hvor deltaker kunne signere på at de ønsket å delta, hadde fått all nødvendig informasjon om prosjektet, samt dens formål. Dette var i tråd med Kriminalomsorgens oppfordring i sine retningslinjer (Kriminalomsorgen, 2007, s. 3).

Søknadene var ferdigstilt i september, og ble sendt ut til tre regioner. I løpet av ventetiden og under de usikre omstendighetene som korona innebar, bestemte jeg meg i oktober for å sikre meg gjennom å også søke til en fjerde region.

I oktober fikk jeg en uformell godkjenning fra et av Norges blandingsfengsler, men denne ble senere avslått som følge av kapasitet hos det aktuelle fengselet. I slutten av november fikk jeg innvilget søknaden min ved to kvinnefengsler. Tillatelsene og avslagene jeg fikk innebar imidlertid at jeg måtte skrinlegge de opprinnelige planene mine om å gjennomføre en komparativ studie av kvinner som soner i blandingsfengsler og rene kvinnefengsler. Som følge av dette måtte jeg omstrukturere prosjektet.

3.2.1 Rekrutteringsprosessen

Retningslinjene til Kriminalomsorgen forteller at kontakten med innsatte og domfelte som hovedregel formidles gjennom Kriminalomsorgen selv (Kriminalomsorgen, 2007, s. 3). Ved innvilget forskningssøknad blir man tildelt kontaktpersoner ved de aktuelle fengslene, og det er gjennom disse personene veien videre for prosjektet avtales.

Jeg ringte kontaktpersonene mine ved de aktuelle fengslene straks forskningssøknaden ble godkjent for å avtale tid for intervju. Som følge av tiden jeg hadde mistet i den lange behandlingstiden ønsket jeg å gjennomføre intervjuene så raskt som mulig. Kontaktpersonene fortalte imidlertid at førjulstiden er travel i fengslene, og at det ville være bedre for dem at

intervjuene ble tatt på nyåret. Vi ble dermed enige om gjennomføring av intervjuer i løpet av de to første ukene i januar 2022.

I dette prosjektets tilfelle ble kontaktpersonene mine en helt uvurderlig hjelp i rekrutteringsprosessen, og de kom med råd mange gode råd – også når det gjaldt å spesifisere rekrutteringskriteriene. I etterkant av omstillingen av prosjektet hadde jeg inkludert ett nytt rekrutteringskriterie – at kvinnene skulle ha en ‘lengre dom’. Dette ble begrunnet med at det ville være rimelig å tro at kvinner med en lengre dom i større grad ville reflektere over sine soningsforhold enn innsatte som har en langt mer ‘midlertidig situasjon’. Kriteriene ble drøftet med kontaktpersonene, og ‘lang dom’ ble omgjort til ‘dom på minimum seks måneder’, og ‘godt i gang med sin soning’ ble spesifisert til minimum to måneder inn i soningstiden’.

Det var kontaktpersonene som var ansvarlige for rekrutteringen av deltakere, og også her fikk jeg gode råd. Fengsel A oppfordret meg til å utforme et lettlest sammendrag av prosjektet som de kunne henge opp på oppslagstavlen i fellesarealet. Av hensyn til innsatte som potensielt hadde lesevaner rådet hun skrivet til å ikke være lengre enn tre til fire linjer, og maksimalt et avsnitt. Dette informasjonsskrivet skulle spille hovedrollen i Fengsel A’s rekrutteringsstrategi. Under intervjurunden lærte jeg imidlertid at enkelte av forskningsdeltakerne også hadde blitt kontaktet muntlig av ansatte. Fengsel B hadde fått tilsendt samme informasjonsskriv som Fengsel A, men foreslo å gjøre en mer aktiv form for rekruttering hvor mulige deltakere som passet kriteriene ble oppsøkt av kontaktpersonen selv. Mulige deltakere ble derfor først gitt informasjonsskriv dersom de ble oppsøkt.

I uke 51 stod imidlertid prosjektet fortsatt uten deltakere. Igjen krevde prosjektets tematikk fleksibilitet, og jeg måtte finne en løsning som ikke bare åpnet for at flere kunne delta, men som også bevarte prosjektets integritet. Etter å ha rådført meg med både veileder og kontaktpersoner ble det besluttet å endre rekrutteringskriteriene. På dette tidspunktet hadde jeg fortsatt et ønske om at kvinnene skulle sone ved samme sikkerhetsnivå i begge fengslene, slik at det muligens kunne dras noen sammenlikninger. Jeg ble imidlertid rådet til å også inkludere lavsikkerhet/åpen soning etter samtale med kontaktbetjenten min ved Fengsel A. Dette ble begrunnet av at det var mye psykiatri ved lukket avdeling, og at disse innsatte trolig ville finne det vanskelig å gjennomføre et helt intervju. Videre fortalte kontaktpersonen min at det heller ikke ville gjenspeile hele tilbudet Fengsel A tilbyr sine innsatte, da innsatte ved

lukket soning ikke har samme tilgang til aktiviteter og tilbud som dem på åpen soning. Jeg vurderte det dithen at dette ville kunne bidra til et større mangfold i prosjektet, og gikk for løsningen med å også inkludere kvinner på åpen soning. Rekrutteringskriteriene jeg da stod igjen med omhandlet oppsummert at kvinnene var under straffegjennomføring ved enten lav- eller høysikkerhet (åpen/lukket soning), hadde en dom på minimum seks måneder, og var minimum to måneder inn i soningen sin. Jeg ønsket imidlertid fortsatt at kvinnene ideelt sett burde være norsktalende, og at de måtte være bosatt i Norge.

Kriteriene måtte endres ytterligere som følge av at Fengsel B i uke 51 formidlet at de ikke fant forskningsdeltakere som passet kriteriene og som ønsket å delta. På dette tidspunktet hadde jeg heller ikke fått en tilbakemelding på hvordan rekrutteringen gikk ved Fengsel A. Som en konsekvens av at jeg nå begynte å få svært kort tid til å få forskningsdeltakere ble det vurdert som nødvendig å fjerne kriteriene om hvor lenge forskningsdeltakerne måtte ha sonet av sin dom, samt lengde på dom. Endringen ga resultater, og i uke 52 hadde prosjektet ni påmeldte ved Fengsel A, samt to påmeldte ved Fengsel B.

Gitt prosjektets tids- og kapasitetsbegrensninger, samt det at jeg ønsket deltakere fra begge fengsler, var det klart at det ville bli for omfattende å intervju alle påmeldte deltakere fra Fengsel A. Jeg hadde derfor en samtale med kontaktpersonen min ved fengselet, og signaliserte at jeg ønsket å snakke med de seks som kom nærmest de opprinnelige rekrutteringskriteriene, samt ville være i stand til å gjennomføre et intervju. Videre formidlet jeg at det var ønskelig med en fordeling hvor to av deltakerne var fra lukket avdeling, og resterende fire på åpen avdeling. På denne måten ville prosjektet ha en jevn fordeling av deltakere på høy- og lavsikkerhet. Kontaktpersonen ved fengselet tok så over hvem som skulle delta videre i prosjektet.

I etterkant av rekrutteringsperioden stod dermed prosjektet med åtte forskningsdeltakere. To av disse valgte å trekke seg – ett fra hvert fengsel, og begge fra høysikkerhet. Én av disse var forutsett at ville trekke seg fra starten av intervjudagen da ansatte fortalte at hun hadde det ganske tøft. Årsaken til at den andre deltakeren trakk seg er mer usikker.

3.3 Kort om fengslene og forskningsdeltakerne

I forbindelse med prosjektet fikk jeg tilgang til to av Norges kvinnefengsler. Med dette menes at det er kun kvinner som soner ved fengselet. Dette til forskjell fra blandingsfengsler, hvor

kvinner soner sammen med menn, men på egne avdelinger. Av hensyn til anonymitet, vil fengslene tituleres Fengsel A og B. Denne vurderingen ble gjort da kvinner utgjør en minoritet i fengselsbefolkningen, og å inkludere institusjonsnavn vil derfor utgjøre det som har blitt vurdert som en unødvendig risiko for kvinnes anonymitet.

Begge fengslene i utvalget er kvinnefengsler, hvor Fengsel A er et nyere fengsel og har både en høysikkerhetsavdeling/lukket avdeling samt en lavsikkerhetsavdeling/åpen avdeling. Fengsel A er også det fengselet med størst kapasitet av Fengsel A og B. Fengsel B er derimot et eldre fengsel, og består av en høysikkerhetsavdeling/lukket avdeling.

De seks kvinnene befinner seg i aldersspennet tyve til seksti år, og deler flere statistiske trekk. I tabell 1 gis en kort presentasjon av deltakerne, men av anonymitetshensyn knyttes ikke aldersgruppe opp mot den enkelte deltaker. Tabell 1 viser at halvparten av kvinnene oppgir å være førstegangssonere, hvorav den andre halvparten oppgir å ha sonet flere ganger tidligere. Til tross for at halvparten har sonet før, er det totalt fem av kvinnene som har erfaringer fra andre fengsler – enten ved samme eller en tidligere soning. Én av kvinnene er i varetekt, mens resten av kvinnene soner dom. Videre oppgir fem av seks at de har en historie med rusmiddelavhengighet. Én av kvinnene definerer dog sin rusmiddelavhengighet som selvmedisinering. Fire av seks oppgir å ha en utdanning i en eller annen grad, hvorav dette utgjør fem av seks dersom man inkluderer påbegynt utdanning. Tre av disse oppgir imidlertid at de nå er ufør. Samtlige av kvinnene hadde en partner på intervjuetidspunktet, og alle hadde minst ett barn.

Tabell 1 - Presentasjon av forskningsdeltakerne

	Sara	Sofie	Charlotte	Kari	Julie	Isabelle
Fengsel	A	A	A	A	A	B
Førstegangssoner?	Ja	Nei	Nei	Nei	Ja	Ja
Historie med rusmiddelavhengighet	Nei	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Avdeling	Varetekt Høysikkerhet	Åpen	Åpen	Åpen	Åpen	Høysikkerhet
Utdanning (varierende grad)	Ikke oppgitt	Nei	Ja	Ja	Ja	Ja

Partner	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Barn	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja

Selv om de seks kvinnene har noen felles statistiske trekk, er det viktig å understreke at jeg opplevde dem som seks individuelle mennesker med unike karakteristikk.

Forskningsdeltakerne er med andre ord *mer* enn bare innsatte, og deres ulike bakgrunner former også deres erfaringer på forskjellige måter. Cato Wadel påpeker viktigheten av å anerkjenne disse sidene ved forskningsdeltakerne, og ikke bare tolke informantene i ‘generell forstand’ (1991. s. 60). For å belyse dette benytter Wadel foresatte til skoleelever som eksempel, og viser til andre roller de har utover foreldrerollen – slik som eksempelvis fisker, arbeider, husmor og nabo (1991, s. 60). Med dette mener han at en forelder i en intervjusituasjon ikke alltid vil svare som forelder, men gjerne ta utgangspunkt i andre roller informanten har. På samme måte vil ikke forskningsdeltakerne i prosjektet utelukkende svare på bakgrunn av sin rolle som innsatt, men også med utgangspunkt i de mange andre rollene de har i sine liv.

Det er viktig å understreke at utvalget er skjevfordelt som følge av at fem av seks deltakere på intervjutidspunktet sonet ved Fengsel A. Ved siden av dette delte deltakeren fra Fengsel B, Isabelle, at hun har en diagnose som gjør det utfordrende å holde på konsentrasjon og fokus. Dette gjenspeiles også i intervjuet, noe som gjør at store deler av datamaterialet ikke vil kunne brukes, da det tidvis er usammenhengende. Hovedvekten vil derfor ligge på Fengsel A når erfaringer knyttet til de to fengslene vil diskuteres.

3.4 Det kvalitative forskningsintervjuet

Gjennom dette prosjektet har ambisjonen vært å undersøke kvinners soningsforhold gjennom kvinnenes egne erfaringer. For å kunne studere dette ønsket jeg en mer fleksibel metode som tillot meg å gå i dybden på kvinnenes historier og erfaringer, og som samtidig ga et handlingsrom til eventuelle oppfølgingsspørsmål underveis. Jeg hadde også reflektert rundt prosjektets tematikk, og forventet at noen av samtaleområdene ville kunne være vanskelig for forskningsdeltakerne å snakke om. Det var derfor også et krav at metoden skulle gi en mer uformell intervjuetting hvor ulike tema kunne tilnærmes på en mer situasjonstilpasset måte, slik at deltakerne til enhver tid ville føle seg komfortabel i samtalen. Selv om jeg ønsket

fleksibilitet, ville jeg imidlertid også ha sikkerheten en intervjuguide tilbyr, hvor tema og spørsmål jeg ønsker besvart sirkles inn.

Basert på ambisjonene mine for prosjektet, samt kravene til hva en metode måtte tilby ble et kvalitativt semi-strukturert intervju det naturlige valget. Generelt søker kvalitative intervju å forstå verden sett fra intervjupersonens side (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 20), og kan refereres til som ‘samtaler med en hensikt’, eller ‘conversations with a purpose’ (Byrne, 2018, s. 219). Gjennom metoden oppmuntres forskningsdeltakeren til å snakke utdypende om bestemte problemstillinger eller tema. Kvalitative intervju er særlig nyttig når man skal undersøke noe som ellers vanskelig lar seg observere, slik som eksempelvis holdninger og forståelser (Byrne, 2018, s. 220), eller som i dette prosjektets tilfelle – erfaringer og meninger. Særlig har det kvalitative intervju appellert til forskere som ønsker å undersøke stemmene og erfaringene til grupper som, etter forskerens mening, gjennom tidene har blitt ignorert, feilrepresentert eller undertrykket (Byrne, 2018, s. 221). Dette kan sies å også gjelde dette prosjektet – for selv om kvinnelige innsatte ikke nødvendigvis er blitt ignorert, feilrepresentert eller undertrykket, har kvinnenes erfaringer og soningsforhold i noen grad vært underrepresentert i fengselsforskningen.

I det kvalitative intervjuet skapes dataen i samspillet mellom forskningsdeltaker og intervjuer (Byrne, 2018, s. 218). Dette skaper flere krav til den som intervjuer – blant annet refleksivitet. Med dette menes at forskeren ikke kan se på seg selv som en nøytral part, men snarere anerkjenne at egen posisjon, samt gitte trekk og egenskaper kan påvirke samtalen, og dermed også dataen som produseres. Eksempelvis vil det kunne være fordelaktig at en matcher kjønn hos intervjuer og deltaker når en skal snakke om vold i hjemmet (Byrne, 2018, s. 225). I dette prosjektet var både forskningsdeltakerne og jeg kvinner, men utover det var det flere forskjeller som skilte oss – hvorav den mest åpenbare var innsatt og «fri». For å minimere konsekvensene av dette var det viktig for meg å få en omvisning ved begge fengslene, slik at jeg i den grad det var mulig kunne danne meg et større bilde av ‘hverdagen i fengsel’.

Det semi-strukturerte intervju er blant de mest brukte formene innen kvalitativ forskning. (Silverman, 2020, s. 177). Metoden danner en mellomting mellom strukturerte og åpne intervju, og åpner for å ha forberedte spørsmål og tema i form av en intervjuguide, men samtidig for fleksibilitet rundt oppfølgingsspørsmål og nye spørsmål underveis. Med dette menes at man i semi-strukturerte intervju har et manuskript med tema som skal dekkes og

forslag til spørsmål. Det er imidlertid opp til intervjueren selv hvor nær en vil holde seg denne intervjuguiden, og hvor mye en vil følge opp deltakernes svar samt retninger disse kan åpne for (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 162).

3.4.1 Utvikling av intervjuguiden

Mens jeg ventet på svar på forskningssøknaden benyttet jeg tiden til å arbeide med tidligere forskning. Dette hadde to hensikter – først og fremst for prosjektets kapittel om tidligere forskning, men også for videre utvikling av intervjuguiden. Særlig to rapporter ble viktig for dette – Hellebust et. al.' *Lengst inne i fengselet – Kvinnelige innsatte med behov for helsehjelp* (2021), og Juridisk Rådgivning for Kvinner (JURK) sin rapport om *Kvinneres erfaringer med å sone i norske fengsler våren 2017: En rapport fra Juridisk Rådgivning for Kvinner* (2018). Førstnevnte rapport danner et oppdatert og omfattende bilde av dagens soningsforhold for kvinner, mens JURKs rapport nærmest fungerer som et oppslagsverk med konkret data for en rekke aktuelle tema. Underveis og i etterkant av arbeidet med tidligere forskning noterte jeg ned spørsmål jeg selv kunne tenke meg å stille kvinnene. Dette var spørsmål som enten var direkte inspirert av de to overnevnte rapportene, eller andre tema jeg vurderte som et fruktbart bidrag til forskningen. Da intervjudagene nærmet seg var det nødvendig å finpusse disse spørsmålene, og dette ble gjort med følgende sitat i bakhodet:

De [intervjuspørsmålene] skal fremme et positivt samspill, holde samtalen i gang og stimulere intervjupersonene til å snakke om sine opplevelser og følelser. Spørsmålene bør være lett forståelige, korte og frie for akademisk språk. Et begrepsmessig godt, tematisk forskningsspørsmål er ikke nødvendigvis et godt dynamisk intervjuspørsmål. (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 163)

Intervjuguiden ble følgelig strukturert slik at forskningsdeltakerne skulle føle seg mest mulig komfortabel og trygg i samtalen. Samtalen ble derfor åpnet med mer generelle spørsmål, hvor deltakeren fikk fortelle litt om seg selv og sin bakgrunn, sin hverdag og så videre.

Intervjuguiden beveget seg så mot prosjektets hovedtemaer. Også her var kontaktpersonene mine ved fengslene til stor hjelp, da de rådet meg til å legge spørsmål knyttet til familie og barn mot slutten. Dette ble begrunnet av at temaet er svært sårt for kvinnene, og at dersom dette kom for tidlig i intervjuet kunne det resultere i at kvinnene ikke ville klare å gjennomføre, men snarere velge å bryte intervjuet.

Alt etter første intervju erfarte jeg at intervjuguiden min i stor grad var forberedt for at det ikke skulle oppstå flyt i samtalene. Jeg hadde blant annet utarbeidet en rekke oppfølgingsspørsmål, samt spesifisering av flere av spørsmålene. Dette hadde absolutt vært en fordel dersom samtalene hadde stagnert, men dette var ikke tilfelle for noen av intervjuene. Selv om alle deltakerne ble stilt alle spørsmål som var relevante for dem, fungerte intervjuguiden mer som en sjekklister for å se at alle tema var gjennomgått.

3.5 Gjennomføring av intervjuene

Norges soningsplasser for kvinner er svært begrenset, noe som medfører lange reiseveier for flere av de innsatte og besøkende. Dette gjaldt også meg, som skulle besøke to fengsler med stor geografisk avstand. Den lange reiseveien innebar at intervjudagene måtte planlegges så nøye som mulig. Jeg hadde derfor mye kontakt med kontaktpersonene mine via mail og telefon i tiden frem mot intervjudagene for å fastslå tidspunkter og timeplaner. I forkant av intervjudagene måtte jeg også klareres for besøk, og personnummer ble gitt for det jeg antar var en bakgrunnsjekk utført av Politiet. I planleggingssamtalene ba jeg også om en omvisning ved de to fengslene – ideelt sett i forkant av intervjuene. Dette var svært viktig for meg, da dette var mitt første besøk ved et fengsel. Fengsel A anså dette som uproblematisk å gjennomføre, mens Fengsel B kunne ikke garantere at dette ville bli mulig grunnet kapasitet. En avgjørelse på dette ville derfor ikke kunne bli tatt før på intervjudagen.

Av hensyn til anonymitet, samt at fengslene ikke tillater å ha med mobiltelefon inn ble alle intervjuene ble tatt opp på en båndopptaker jeg kjøpte i forkant av intervjudagene. Først og fremst tillot denne meg til å kunne følge mer aktivt med i samtalen. Friheten den ga fra å måtte notere ned underveis ga meg spillerommet jeg trengte til å følge opp nye relevante veier samtalen tok, stille gode oppfølgingsspørsmål, og i det hele tatt fremstå som mer engasjert.

Intervjuene og omvisningene var svært fruktbare, og resulterte i et omfattende datamateriale sett fra et masterprosjekts perspektiv med de kapasitets- og tidsbegrensninger det innehar. Særlig når intervjuene ikke kunne la seg gjennomføre før i starten av 2022. I etterkant av intervjuene satt jeg igjen med over ti timers datamateriale, noe som resulterte i 211 sider transkribert materiale.

3.5.1 *Intervju ved Fengsel A*

De første intervjuene ble gjennomført ved Fengsel A, og det var satt av totalt to dager til disse. Her ble jeg møtt av kontaktpersonen min, og startet dagen med et møte på vedkommende sitt kontor. Her gikk vi igjennom detaljer for dagen, øvrig informasjon, samt et dokument jeg måtte signere som omhandlet taushetsplikt. I etterkant av møtet fikk jeg en omvisning i hele fengselet, og fikk blant annet se cellene på lukket avdeling, rommene på åpen avdeling, treningsrom og de ulike sysselsettingstilbudene. Denne omvisningen ga meg en mulighet til å se byggenes utforming og de ulike tilbudene fengselet hadde – men kanskje viktigst var at jeg fikk et lite innblikk i hverdagen for de innsatte. Tidspunktet for omvisningen var under arbeidsdagen, og jeg fikk derfor både se, møte og snakke med innsatte under sysselsetting som ellers ikke var med i prosjektet. Dette var svært fruktbart, og selv om jeg ikke kunne bruke noe av det som kom frem under disse korte samtalene i analysen, gjorde dette meg langt mer rustet for de forestående intervjuene.

Byrne (2018) understreker viktigheten av å tenke over hvor en gjennomfører intervjuer, og skriver i sitt kapittel at man ideelt sett ønsker et sted hvor både intervjuer og deltaker føler seg avslappet, samt kan snakke uforstyrret (s. 230). Mulighetene var imidlertid begrenset i dette prosjektet, og intervjuene måtte naturligvis foregå i fengselet. Jeg hadde ytret et ønske til begge fengslene om å få intervjuer kvinnene på et rom hvor vi kunne sitte uforstyrret og alene. Dette var viktig for at kvinnene skulle føle at de kunne snakke fritt, uten å måtte tenke på konsekvenser dersom samtalen skulle blitt overhørt. Dette løste Fengsel A ved å la meg bruke besøksrommene ved avdelingene. Dette opplevde jeg som en fordel, da besøksrommene er innredet mer 'hjemmekoselig', og kunne tilby en mer avslappet atmosfære enn andre rom ved fengselet. I forkant av intervjuene ble jeg også tildelt en alarm, og instruert i hvordan denne virket. Denne stilte jeg meg noe ambivalent til. Formålet var naturligvis å holde meg trygg. Men selv om dette var et sikkerhetstiltak følte jeg at dette skapte et større skille mellom meg og deltakerne, da skillet mellom innsatt og «fri» med en gang opplevdes som mer visuelt.

Kontaktpersonen hadde informert meg i møtet vårt tidligere denne dagen at deltakerne ikke hadde fått utdelt informasjonsskriv og samtykkeskjema, og kommuniserte at det var ønskelig at jeg skulle gå igjennom dette med deltakerne i forkant av intervjuet. Etter informasjonsskrivet var gjennomgått spurte jeg igjen om tillatelse til å ta opp intervjuet på lydopptaker, samt øvrig informasjon knyttet til dette. Deretter ba jeg deltakerne signere samtykkeskjema dersom de fortsatt ønsket å delta.

Først etter at alle formalitetene var nøye gjennomgått ble båndopptaker startet, og intervjuet var i gang. Jeg opplevde alle deltakerne som komfortable i samtalen, noe som gjenspeiles i intervjuenes varighet. Jeg hadde på forhånd estimert at intervjuene ville ta rundt førtifem minutter, og hadde lagt inn en halvtime mellom hvert intervju for å notere ned refleksjoner gjort underveis. Intervjuene varte imidlertid langt lengre enn estimert, og hadde en gjennomsnittlig varighet på rundt én time og førti minutter.⁵ Dette fremsto som et resultat av at kvinnene var svært engasjert i prosjektets tema, og var villig til å dele sine erfaringer og historier i en omfattende grad for å belyse prosjektets forskningsspørsmål.

3.5.2 Intervju ved Fengsel B

For intervjuene ved Fengsel B hadde jeg satt av én dag. Kontaktpersonen min ved dette fengselet var ikke på jobb denne dagen, og jeg ble derfor møtt av en annen betjent. Også her startet dagen med signering av papirer som omhandlet taushetsplikt. Som nevnt innledningsvis hadde ikke Fengsel B kunnet garantere meg en omvisning, og ved ankomst var det usikkert på hvorvidt dette ville kunne la seg gjennomføre. I etterkant av intervjuet fikk jeg imidlertid en omvisning, og dette opplevde jeg at fungerte bra. Spesielt siden hun jeg intervjuet også tok del i omvisningen, og at fengselet dermed ble vist også fra hennes perspektiv.

Til forskjell fra Fengsel A fikk jeg ikke utdelt en alarm i forkant av intervjuene. Dette var helt greit for meg, da jeg som nevnt i 3.5.1 opplevde at denne skapte et mer tydelig og visuelt skille mellom innsatt og «fri». I likhet med intervjurundene ved Fengsel A fikk jeg tildelt fengselets besøksrom til disposisjon. Også her opplevde jeg dette som en fordel – dette til tross for at rommet tilbydde liten tvil om hvor vi faktisk befant oss.

Opprinnelig skulle jeg intervju to kvinner ved dette fengselet, men deltaker nummer to valgte å trekke seg i forkant av intervjuet. Intervjuet med deltaker nummer én var imidlertid svært godt, og bydde på flere gode erfaringer og innspill. Jeg opplevde at hun var komfortabel i situasjonen, og dette reflekteres også i datamaterialet gjennom alt hun delte med stort engasjement.

⁵ Alle intervjuer er tatt med i denne beregningen, inkludert ved Fengsel B.

Fengsel B hadde delt ut informasjonsskrivet til deltakerne i forkant av intervjuet, og også samtykkeskjemaet var signert. Dette satte jeg pris på, da dette ga deltakeren tid til å komme på eventuelle spørsmål hun hadde knyttet til prosjektet. Jeg valgte likevel å gå gjennom skrevet i detalj, samt gi informasjon knyttet til båndopptaker før jeg startet, for å forsikre meg om at deltaker var innforstått med hva hennes deltakelse ville innebære.

3.6 Analyse av datamaterialet

Dette prosjektets formål var aldri å teste eksisterende teorier eller hypoteser. Prosjektet hadde snarere en eksplorativ ambisjon, og har på flere områder latt seg inspirere av grounded theory. Dette er en metodologisk tilnærming som ble utviklet av Barney G. Glaser og Anselm L. Strauss, og siden utformet i boken «*The Discovery of Grounded Theory*» utgitt i 1967 (Glaser og Strauss, 1967, se også Seale, 2018; Syltevik, 2019). Gjennom grounded theory ble den induktive genereringen av teori fra datamaterialet vektlagt, og utgjorde et opprør mot den positivistiske og verifiserende tilnærmingen som på denne tiden preget amerikansk forskning (Seale, 2018, s. 277). Dette ensidige fokuset var i følge Glaser og Strauss i mange tilfeller problematisk, da det truet den teoretiske sensitiviteten. De mente at dersom forskeren på forhånd låste seg til en teori ville dette i praksis bety at forskeren kunne risikere å ta på seg 'skyggelapper', og dermed bare kunne se alt fra én innfallsvinkel:

Potential theoretical sensitivity is lost when the sociologist commits himself exclusively to one specific preconceived theory [...] for then he becomes doctrinaire and can no longer "see around" either his pet theory or any other. He becomes insensitive, or even defensive, toward the kinds of questions that cast doubt on his theory; he is preoccupied with testing, modifying and seeing everything from this one angle (Glaser & Strauss, 1967, s. 46).

Fremfor at teorien skulle lede og sette rammeverket for forskningen, skal teorien gjennom grounded theory oppstå fra systematisk innhenting av data (Glaser & Strauss, 1967, s. 2). Selve analysen forgår parallelt med datainnhenting, og foregår ideelt som en dans mellom innhenting av data, koding av materiell og teori (Silverman, 2020, s. 128). Denne dansen varer til man har oppnådd en teoretisk metning, hvor ny data eller ytterligere kodinger ikke lengre produserer nye innsikter eller tolkninger (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 226). Dette prosjektet kan imidlertid snarere klassifiseres som inspirert av denne tilnærmingen. Dette gjaldt særlig at jeg ikke hadde utviklet noen hypoteser jeg ønsket å teste i forkant, og at jeg

ikke hadde noen ambisjoner om å utvikle ny teori innen feltet. I dette prosjektets tilfelle ville det vært verken mulig, eller tidsmessig gjennomførbart å skulle følge Glaser og Strauss' grounded theory etter boken. Eksempelvis ville det ikke vært mulig for meg å kunne dra tilbake til fengslene for å innhente mer data, og siden forskningsdeltakerne er innsatte ville ytterligere telefonintervjuer vanskelig latt seg gjøre.

Selve analysearbeidet foregikk i flere steg, og startet alt etter endt intervjurunde ved Fengsel A hvor jeg startet på et refleksjonsnotat som beskrev inntrykkene mine ved besøket. Dette refleksjonsnotatet fortsatte jeg på etter å ha besøkt Fengsel B. Deretter ble intervjuene transkribert, gjennomlest på nytt, og deretter kodet.

3.6.1 *Transkripsjon og koding*

Gjennom transkripsjonsarbeidet omgjøres en muntlig samtale til en skriftlig tekst som gjør intervjusamtalene mer strukturert og bedre egnet for analyse (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 210). Transkriberingen, samt refleksjonene en har gjort underveis, utgjør dermed en begynnelse på analysen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 206). Dette arbeidet er svært omfattende og tidskrevende. Før transkripsjonsarbeidet kunne starte gjorde jeg noen vurderinger av hva som skulle inkluderes og ekskluderes. Jeg kom frem til at fyllord, slik som eksempelvis «eh» kunne ekskluderes. Det som Kvale og Brinkmann (2015) omtaler som innotasjonsmessige understrekninger og følelsesuttrykk, slik som sukk eller latter ble inkludert (2015, s. 208). Dette for å bevare autentisiteten i transkripsjonen. Dette gjaldt også i de tilfeller deltakeren tok pauser, som ble indikert ved tre punktum. Utover dette ble samtalene gjengitt i sin helhet, med unntak av dersom noe ikke var tydelig nok til å høre – i disse tilfellene ble den uklare delen markert som [uklart].

Det neste steget for analysearbeidet er sentralt for grounded theory, og omhandlet koding av datamaterialet. Gjennom denne prosessen brytes datamaterialet ned slik at man kan undersøke, sammenlikne, konseptualisere og kategorisere dataen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 226). Arbeidet er omfattende, og kan for dette prosjektet beskrives som flere runder med nedbryting av datamaterialet – først som en grovkategorisering, og deretter på et langt mer analytisk og kategorispesifikt nivå. Gjennom refleksjoner gjort under og etter intervjuene, samt gjennom transkriberingsarbeidet i etterkant, hadde det utmerket seg særlig tre grovkategorier i datamaterialet; soningsvilkår og tilbakeføring, rus og rushåndtering, samt venner og familie. I den første runden av kodearbeidet ble disse ulike kategoriene tildelt

fargekoder, slik som eksempelvis lilla for sitater som omhandlet soningsvilkår og tilbakeføring. Hele datamaterialet ble kategorisert i de tre nevnte, samt en «øvrig» kategori. Sistnevnte omhandlet de deler av dataene som ikke direkte kunne plasseres i de tre øvrige kategoriene, men som likevel ville ha relevans – slik som eksempelvis deltakernes beskrivelse av egen bakgrunn.

Neste runde av kodeprosessen var på et langt mer analytisk og kategorispesifikt nivå. I denne runden gikk jeg igjen gjennom hele datamaterialet. Denne gangen lagde jeg korte sammendrag for meg selv knyttet til sitatene, og deretter ble sitatene markert med beskrivende koder basert på hva sitatet innebar. Disse kodene ble utformet underveis i prosessen. Flere utdrag inneholdt ulike koder – en muntlig samtale er jo langt mer ustrukturert enn hva et skriftlig språk er. Etter alt datamateriale var gjennomgått ble det sortert etter koder og kategorier, og på denne måten kunne jeg sammenlikne på tvers av datamaterialet.

3.7 Prosjektets troverdighet – refleksjoner rundt validitet og reliabilitet

For at en studie skal være av god kvalitet ønsker man at studien skal ha god egnethet, samt være pålitelig. I denne sammenheng snakker man om studiens reliabilitet og validitet. En studies reliabilitet omhandler påliteligheten, og kommer til uttrykk gjennom hvorvidt en vil få identiske data dersom det samme undersøkelsesopplegget benyttes gjentatte ganger under datainnsamling av de samme fenomenene (Grønmo, 2016, s. 240-241). I praksis kan det være utfordrende å måle en studies reliabilitet på denne måten, og for kvalitative undersøkelser – nærmest umulig. Først og fremst er forskningsopplegget ofte for fleksibelt til å kunne gjentas på nøyaktig samme måte. Undersøkelsesopplegget blir ofte videreutviklet under datainnsamlingen, og er også avhengig av forskerens analyser og tolkninger underveis (Grønmo, 2016, s. 249). Eksempelvis vil det være vanskelig å skulle få nøyaktig samme svar dersom dette prosjektets forskningsopplegg skulle gjentas av en annen, nettopp fordi det baseres på et semi-strukturert intervju. Dette innebar at oppfølgingsspørsmål dukket opp underveis i samtalene, og nye veier ble til basert på samtalenes dynamikk og innhold.

I kvalitative studier vurderes dermed reliabiliteten oftest ut fra en systematisk og kritisk gjennomgang av datamaterialet. Valg av forskningsopplegg, gjennomføringen av datainnsamlingen, kildenes troverdighet, forskerens rolle og studiens kontekst vurderes, og gir deretter en pekepinn på studiens pålitelighet (Grønmo, 2016, s. 250). Videre kan også studiens funn vurderes opp mot tidligere forskning. Dersom funnene samsvarer vil dette

kunne tyde på god ekstern konsistens, og dermed også at datamaterialet passer godt inn i sin kontekst og fremstår som rimelig (Grønmo, 2016, s. 251).

En potensiell fallgrube under gjennomføringen av datamaterialet er ledende spørsmål, dersom dette ikke er en bevisst del av intervjueteknikken (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 276). Dette var noe jeg hadde fokus på under utformingen av intervjuguiden, og jeg prøvde å formulere spørsmålene på en åpen måte. Et eksempel på dette er *«hvordan opplever du å være kvinne og innsatt?»*. I de tilfellene spørsmålene var utformet mer direkte ble dette forsøkt balansert ut i formuleringen, slik som spørsmålet *«opplever du å ha ulike eller like soningsvilkår som menn?»*. Likevel oppdaget jeg under intervjuene at enkelte av spørsmålene i den opprinnelige formuleringen kunne oppfattes ledende, og jeg var derfor nøye i den muntlige fremstillingen under intervjuet. Et eksempel på dette er spørsmålet *«vil du si at det er ekstra belastende/stigma knyttet til å være kvinne og innsatt? Eventuelt hvorfor?»*. Sistnevnte kunne bidratt til å svekke prosjektets reliabilitet, men siden jeg var nøye med å omformulere i intervjusituasjonen vil jeg likevel argumentere for at denne svekkelsen ble avverget.

Silverman (2020) påpeker tre punkter jeg har fulgt for at prosjektets reliabilitet skal holde et godt nivå (s. 93). Jeg har spilt inn alle intervjuer på båndopptaker, og siden transkribert disse så nøyaktig som mulig. I formidlingen av dataen viser jeg også til hvilken kontekst svaret stammer fra, gjennom å vise sitatets forløp. Dette gjør jeg gjennom å vise til hvilket spørsmål deltakerens svar stammer fra.

Prosjektets validitet refererer til om forskningsopplegget egner seg til å samle inn data som er relevante for problemstillingen. Validiteten kommer til uttrykk gjennom hvor godt det faktiske datamaterialet svarer til forskerens intensjoner med forskningsopplegget og innsamlingen av data. Validiteten er lav om forskningsopplegget er lite treffende for prosjektets problemstilling, og dermed undersøker noe annet enn hva problemstillingen tilsier (Grønmo, 2016, s. 241-242).

For dette prosjektet vil jeg argumentere for at både reliabiliteten og validiteten holder et godt nivå. Som tidligere nevnt har jeg vært nøye både under utformingen og intervjuene med å ikke stille ledende spørsmål i den grad det har vært mulig. Videre har jeg spilt inn alle intervju på båndopptaker, og deretter transkribert disse så nøyaktig som mulig. Under formidlingen av

dataen har jeg også vist til svarenes forløp. Jeg vil også argumentere for at datamaterialet absolutt er relevant for mine intensjoner med prosjektet, og oppgaven har dermed en god validitet. To faktorer kunne imidlertid ha påvirket prosjektets kvalitet i negativ forstand. Det første av disse omhandler skjevfordelingen av deltakerne mellom fengslene og avdelingene. Fem av seks er innsatt ved Fengsel A, og fire av seks sonet på intervjutidspunktet ved åpen avdeling. Ideelt sett skulle jeg hatt en jevnere fordeling. Likevel vil jeg argumentere for at dette ikke har påvirket resultatene i betydelig grad – dette av to årsaker. For det første har flere av deltakerne sonet tidligere, både ved andre fengsler, samt på lukket avdeling. Videre samsvarer også funnene i dette prosjektet med øvrig forskning på området. Den andre faktoren omhandler at tilgangen til deltakere gis gjennom portvakter. Med dette menes individer eller grupper i institusjoner som regulerer tilgangen til eksempelvis varer og tjenester, slik som velferdsytelser, eller som i dette prosjektets tilfelle – informasjon (Kalleberg, 2008, s. 229). Det er med andre ord portvakten som bestemmer hva, og også potensielt hvem jeg som forsker får tilgang til. På denne måten kan portvakten rekruttere deltakere basert på egne insentiver til å fremstille sin institusjon i best mulig lys (Walsh & Seale, 2018, s. 264).

Tross utfordringer knyttet til portvaktsystemet, har jeg hele tiden opplevd at Kriminalomsorgen på sin side har gjort det de kan for å minimere konsekvensene av dette. Jeg ble ved forskningssøknadens godkjenning tildelt kontaktpersoner ved de aktuelle fengslene, og selv om disse i praksis *er* portvakter opplevde jeg dem som i tråd med Kriminalomsorgens målsetning om å legge til rette for åpenhet og innsyn (Kriminalomsorgen, u.å. c). Flere eksempler kan trekkes frem som bevitner dette, og særlig knyttet til rekruttering. Begge fengslene ønsket å høre mer om hvem jeg kunne tenke meg å intervju, og selv om det ble gitt råd og innspill var dette aldri begrensende i en portvakt-forstand. En annen faktor som bidro til å minimere mulige konsekvenser av portvaktsystemet var kravet om å utforme et informasjonsskriv, samt en samtykkeerklæring. Her skulle som nevnt formålet med prosjektet, samt forskningsdeltakerens rettigheter komme tydelig frem.

3.8 Generalisering

Spørsmålet om generalisering omhandler hvorvidt den kunnskapen som produseres kan overføres til andre relevante situasjoner (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 290). I kvalitative studier er imidlertid formålet vanligvis å komme frem til en helhetlig forståelse av spesifikke forhold, eller å utvikle hypoteser og teorier (Grønmo, 2016, s. 280). Kvalitative analyser, selv

med små utvalg, innen en avgrenset kontekst kan danne grunnlaget for en helhetlig forståelse – og i flere tilfeller kan denne forståelsen også være overførbart til andre tilsvarende kontekster (Grønmo, 2016, s. 280-281) I denne sammenheng snakker man gjerne om teoretisk generalisering, hvor man tar en vurdering av datamaterialet for å se om dette også kan gjelde andre – enten i samme kontekst, eller mer generelt (Grønmo, 2016, s. 280).

Også for dette prosjektet var dets primære ambisjon å bidra til en helhetlig forståelse. Likevel vil flere av funnene være overførbart til andre kvinnelige innsatte, men generaliseringsspørsmålet for prosjektet er komplekst. For det første bygger ikke prosjektet på et tilfeldig utvalg av fengsler, men snarere basert på hvilke fengsler jeg fikk tilgang til. Likevel har jeg to av fire kvinnefengsler inkludert i utvalget, og i tillegg også informasjon om andre fengsler via deltakere med tidligere sonings erfaringer. For det andre er heller ikke utvalget av deltakere tilfeldig, men også dette et resultat av hvem jeg fikk tilgang til. Flere av kvinnene i utvalget fremstår videre som ressurssterke, indikatorer på dette er at alle har partnere og barn, samt at flere av dem også har en utdanning i varierende grad. Hvorvidt de vurderinger og opplevelser som de har vil være gyldige for andre kvinnelige innsatte som er mindre ressurssterke vil således være et åpent spørsmål. Likevel samsvarer store deler av datamaterialet med tidligere forskning, og dette i kombinasjon med kvinnenenes brede erfaringer gjør at det er rimelig å tro at deler av datamaterialet kan sies og også gjelde andre kvinnelige innsatte.

Av hensyn til oppgavens kapasitetsbegrensninger og fokus har jeg ikke intervjuet menn om deres erfaringer. Jeg vil anta at det både vil være både likheter og ulikheter knyttet til dette, men likevel vil deler av funnene jeg gjør i kapittel 4 være sannsynlig å også være relevant for dem. Dette gjelder eksempelvis bygningsmassens påvirkning på deres soningsforhold og - hverdag.

3.9 Ethiske vurderinger

«Forskningen er kommet enkeltmennesket så mye nærmere. Den er en integrert del av hverdagen og har umiddelbare konsekvenser, reelle eller tenkte» skriver Alver og Øyen (1997, s. 28). I dette prosjektet har deltakerne blitt bedt om å dele sine historier og erfaringer, slik at samfunnet kan få innsikt i hvordan det er å være kvinne og innsatt, samt hvordan fengselsforholdene *egentlig* er for kvinner i Norge. I gjengjeld er det forskerens ansvar å sikre at det etiske ivaretas. Disse etiske problemstillingene preger, ifølge Kvale og Brinkmann, hele

forløpet i en intervjuundersøkelse, og bør tas hensyn til helt fra begynnelsen av undersøkelsen, og til den endelige rapporten foreligger (2019, s. 97). Dette gjaldt også dette prosjektet.

Dette prosjektet måtte godkjennes gjennom flere instanser. I etterkant av disse godkjenningene har jeg fulgt Silvermans 'fire etiske sikkerhetstiltak'. Disse omhandler at man skal sikre at deltaker er kjent med at sin deltakelse er frivillig; holde det deltakeren deler, samt ens oppførsel konfidensielt; beskytte deltakeren mot fare; og sist – sikre en tillit mellom forskeren og deltakeren (Silverman, 2020, s. 157, se også Ali & Kelly, 2018). For å ivareta Silvermans første sikkerhetstiltak ble deltakerne gitt et informasjonsskriv som ble gjennomgått muntlig i forkant av intervjuet. Denne gjennomgangen anså jeg som viktig, også for å etablere tilliten med deltaker.

For å ivareta Silvermans andre sikkerhetstiltak om konfidensialitet har det vært viet stort fokus på anonymitet. Deltakernes navn, alder, eventuelle stedsnavn, og annen identifiserende informasjon har dermed blitt anonymisert. Dette gjelder også institusjonsnavn og plassering. Dette fokuset på anonymisering har vært svært viktig, da andelen kvinner som soner i Norge er lav, og deltakerne kunne blitt identifisert dersom eksempelvis institusjonsnavn hadde blitt oppgitt i denne oppgaven. På denne måten appellerer også anonymiseringen til Silvermans tredje sikkerhetstiltak om å beskytte forskningsdeltakere fra fare. For at deltakerne skulle føle seg involvert fikk alle spørsmål om å velge eget pseudonym. Dette var det ikke alle som ønsket, men det ble en viktig 'ice-breaker', og ikke minst bidro også dette til å styrke tilliten.

4. Kvinnenes soningsforhold og -hverdag

4.1 Innledning

I oppgavens innledende kapittel påpekes viktigheten av å studere de lokale fengselsforholdene, samt de innsattes opplevelse av soning. I dette kapitlet søker jeg å gjøre dette gjennom å belyse deltakernes erfaringer knyttet til soningsforhold og -hverdag ved Fengsel A og B. Tidvis benytter også kvinnene erfaringer fra andre fengsler, noe som viser variasjoner mellom de ulike fengslene – også på samme sikkerhetsnivå. Ut fra analyser av datamaterialet er det særlig fem faktorer som står frem som viktige: Bygningsmassens påvirkning, fengslenes ulike regulering av de innsattes tid – herunder innlåsning, informasjonsgrunnlaget, regulering av måltider og fengslenes tilbud. På hver sin måte påvirker disse faktorene kvinnenes soningsforhold og -hverdag, og ikke minst kvinnenes autonomi over egen hverdag.

4.2 Soningsforholdenes ‘grunnlag’ – den arkitektoniske påvirkningen

Ethvert fengsel har sin unike arkitektoniske og samtidige tidstypiske utforming som legger føringer på soningsforhold og det sosiale liv innad. De fysiske strukturene fungerer som rammer, som muliggjør og begrenser fengselets tilbud, dets fasiliteter, graden av privatliv som kan tilbys de innsatte, og de sosiale mulighetene innad. Av denne grunn betegnes bygningsmassen av Hellebust et al. som soningsforholdenes grunnlag (2021, se også Sæther, 1994):

Fengslenes bygningsmasse har mye å si for de tjenestene og aktivitetene som tilbys under soning. I tillegg påvirker de fysiske forholdene trivsel, hva slags samvær innsatte kan ha med pårørende og medinnsatte og for deres privatliv. Med andre ord legger fengselets bygningsmasse grunnlaget for soningsforholdene til de innsatte. (Hellebust et al., 2021, s. 64)

Til tross for viktigheten bygningsmassen har, er flere av fengslene lokalisert i gamle og uegnede bygninger (Hellebust et al., s. 64). Også Kriminalomsorgen påpeker dette i en kapasitetsplan fra 2012, hvor følgende påpekes:

Det er kun et fåtall av dagens fengsler som tilfredsstiller alle krav til lokaler [...] Mange fengsler er også mangelfullt vedlikeholdt. Det vil være urealistisk og lite

hensiktsmessig å oppgradere alle dagens fengsler for å imøtekomme de krav som stilles i meldingen. (KSF, 2012, s. 7)

Hele 15 av i dag 58 operative fengsler og fengselsavdelinger bygget på 1800-tallet (Kriminalomsorgen, u.å. e, KSF; 2012, s. 27). Dette er problematisk av flere årsaker, men kanskje viktigst er at disse fengslene er utformet etter en utdatert straffeideologi.⁶ I Kriminalomsorgens kapasitetsplan kommer det frem at tanken bak straff på den tid omhandlet at de innsatte skulle isoleres på celler for å forhindre uheldig innflytelse fra de andre fangene (2012, s. 27). Det som i dag omtales som byggekrav i kapasitetsplanen, slik som eksempelvis fellesskapsområder, samtalerom, lokaler til forvaltningssamarbeidspartnere, brannforskrifter og ventilasjon hadde ikke plass i straffeideologien på denne tiden (KSF, 2012, s. 27). Ombygginger av disse fengslene vil innebære høye kostnader – i de tilfeller det i det hele tatt er mulig kan kostnadene bli like høye som hva det ville koste å bygge et nytt bygg (KSF, 2012, s.27).

Av hensyn til å bevare deltakernes anonymitet har det som nevnt blitt besluttet å også anonymisere institusjonsnavn. Det er derfor vanskelig å beskrive Fengsel A og B, da referanser til rapporter og liknende ville avslørt institusjonenes navn. For å likevel kunne skildre et bilde for leser, skrev jeg et refleksjonsnotat under besøkene ved de to fengslene:

Ved ankomst Fengsel A ser man naturligvis gjerder, men bygget i seg selv, samt uteområdene rundt bærer ikke noe større fengselspreg. Uteområdene er store, beplantet og innredet med benker og uthus. Ved omvisning blir jeg vist «luftegården». Dette er snarere et stort uteområde i hagen, med drivhus, bod og en bane for ballspill. Dersom luftegårdene i [Fengsel B] og [Fengsel A] skal sammenliknes blir [Fengsel A]'s luftegård nærmest en park.

Ved ankomst Fengsel B slår forskjellen mellom dette fengselet og [Fengsel A] meg umiddelbart. Først og fremst er byggene totalt

⁶ Det var ikke før i 1934 at forandringer i straffegjennomføringsloven trådte i kraft, og et begynnende skifte i fangebehandlingen skulle skje. Endringen innebar et nytt fokus – straffen skulle nå måles ut i tid, og ikke i 'lidelse' (Hammerlin, 2021, s. 29-30). Dog kom denne endringen en god stund etter disse femten fengslene var bygget, og 'grunnlaget' for soningsforholdene lagt.

forskjellige. Mens [Fengsel A] er et nyere fengsel omringet av et nokså åpent landskap, er [Fengsel B] et langt eldre fengsel. Fengselet ligger omkranset av andre bygninger og boliger, noe som gjør mulighetene for utbyggelse begrenset – dessverre. For etter å ha vært ved [Fengsel A], og sett fasilitetene der, er overgangen til [Fengsel B] ved første inntrykk svært stor. «Røyketerrassen», som den kalles, minner eksempelvis mer om et slags bur eller hundegård, og befinner seg ved byggets [x] etasje. Terrassen kan ses fra veien, noe som naturligvis gir utsikt for de innsatte, men som også medfører stor grad av innsyn for forbipasserende. Videre ser jeg ikke noen slags «hageområder», slik som [Fengsel A] kunne tilby sine innsatte som luftegård. [Fengsel B] sin luftegård er mer slik en ser på filmer. Den er overraskende liten, og er omkranset av malte vegger rundt, samt gitter på taket. Det finnes nylig installerte vinduer ved en av luftegårdens kortside, og dette er det eneste stedet ved luftegården som gir utsikt til natur for de innsatte. Luftegården har vært under kritikk, og særlig grunnet størrelsen – dette informerer betjenten som viser meg rundt. (Eget refleksjonsnotat)

Fengselets innside utgjør også en viktig del av bygningsmassen – både for soningsforholdene og trivselen. Særlig gjelder dette for de innsattes rom og celler, ettersom de oppholder seg her store av døgnet. Igjen skildres kontrasten mellom Fengsel A og Fengsel B gjennom refleksjonsnotatet:

[...] Også rommene er ytterst forskjellig. [Fengsel A]'s høysikkerhetsceller er av en mer moderne innredning, og har alle store vinduer i vanlig høyde. Rommene er enerom, har store vinduer, veggmontert TV ved sengens fotende og har alle dusj og toalett. Ved [Fengsel B] bærer cellen jeg fikk se (på isolasjonsavd.) preg av byggets alder. Rommene er i utgangspunktet ment for to personer, men per dags dato benyttes de som enerom. Inne på rommene er det køyesenger. Dette er bra – ikke fordi det er nødvendig med to sengeplasser når rommene brukes som enerom, men fordi vinduene er plassert så høyt oppe, at køyesengen blir nødvendig for å kunne se ut. På cellen jeg fikk se var det toalett på rommet, med lettvegger rundt – slik en gjerne finner på

offentlige toaletter. Rommene fremstår som slitte og mørke. (Eget refleksjonsnotat)

To av deltakerne hadde erfaringer fra Fengsel B – Isabelle som på intervjutidspunktet sonet ved Fengsel B, og Sara, som på intervjutidspunktet sonet ved Fengsel A. Begge hadde et vanskelig forhold til cellen sin ved Fengsel B. På spørsmål om hvilke forventninger Sara hadde til soningsforholdet, snakker hun uoppfordret om hvordan realiteten ble. Før hun ble flyttet til Fengsel A hadde hun sittet i varetekt ved to andre fengsler – deriblant Fengsel B. Hun forteller at hun gråt når hun var på cellen som hun hadde ved Fengsel B:

[...] de flyttet meg til [Fengsel B]. Herregud.. Det fengselet tenkte jeg er det verste fengselet. Ikke betjentene, men området, rom, gammelt fengsel. Og, jeg merker selv at glattcellen er bedre enn det rommet [ved Fengsel B]. Her [Fengsel A] og [annet fengsel] har jeg rom som jeg er fornøyd med. Jeg sier ikke at det er veldig greit og sånn, men man kan slappe av. I [Fengsel B] når jeg var på rommet, gråt jeg. Jeg vil ikke se.. fordi når du sitter på isolasjon kan man ikke se ut fra vinduet. Det er.. hva kaller man det.. [gitter på vinduene]. Herregud.. Og gammelt rom. (Sara, lukket avdeling, Fengsel A)

Isabelle hadde av personlige årsaker valgt å flytte over på Fengsel B's isolasjonsavdeling i påvente av at en medinnsatt skal hjem. Hun forteller at cellene minner henne på hvor hun er, og på spørsmål om hun kaller cellen sin for et rom eller en celle svarer hun:

Det er celle. Det kommer aldri til å være et rom. Det er jo selvfølgelig et slags rom, men det er et cellerom. [...] (Høysikkerhet, Fengsel B)

De to fengslene hadde på intervjutidspunktet kun enkeltcelle/enkeltrom-praksis. Fengsel B har imidlertid fasilitetene til noen dobbeltrom, men under omvisningen ble jeg fortalt at de forsøkte å unngå dette, og særlig under pandemien. Flere av kvinnene jeg intervjuet hadde likevel erfaring med å dele rom og celler med andre medinnsatte, og to av dem forteller å også ha hatt positive erfaringer med dette. Begge forteller imidlertid at dette avhenger av hvem man deler rom eller celle med, og at det blir tatt hensyn til hvem man passer med under tildeling, samt eventuelle ønsker fra den innsatte – slik som i Karis tilfelle. Ved et annet fengsel opplevde hun opplevde et gjennomtrekk av romkamerater som følge av at hun ble

oppfattet som enkel å ha med å gjøre av de ansatte. Til slutt ble denne utskiftningen for mye, og hun ga beskjed til betjentene om at hun måtte få en romkamerat hun kunne ha over en lengre periode. Dette ble tatt på alvor, og hun fikk en romkamerat som hadde en noe lengre dom, samt muligheten til å bygge opp et vennskap.

Selv om to av kvinnene forteller å ha hatt positive erfaringer med dette, understreker samtlige at enerom/-celle var å foretrekke. To grunner for dette går igjen – den første er muligheten til å kunne trekke seg tilbake. Å være innsatt kan oppleves intenst, og det blir dermed viktig å ha et sted å kunne trekke tilbake til. Når Charlotte blir spurt om hun opplever å kunne være seg selv i det daglige forteller hun at dette har variert mellom de ulike soningene hennes, men at hun tror det er veldig få som føler de kan være seg selv hundrede prosent. Hun forteller at man må ta på en fasade:

Charlotte: [...] *Jeg tror ikke det er så veldig mange som føler at de kanskje kan være seg selv 100 prosent inne i et kvinnefengsel. [...] der må du dra på deg et skall som.. du skal ikke vise at du er lei deg, du skal ikke vise at du har psykiske problemer, at du.. synes det er tøft. Og kanskje for noen – skummelt å sitte i fengsel. Det er liksom.. du skal helst ikke vise det, for da kan du bli herset veldig mye med. [...]* (Åpen avdeling, Fengsel A)

Den andre grunnen til at deltakerne foretrekker enerom er at de ikke trenger å ta hensyn til andre, eller at andre må ta hensyn til dem. Charlottes svar oppsummerer erfaringene godt, og på spørsmål om hun har delt rom med andre under noen av soningene hennes svarte hun følgende:

Charlotte: *På [annet fengsel] så måtte jeg det. Der er det firemannsrom. Opptil fem. Du har ikke egen do, ikke egen dusj [...]. Helt jævlig. Noen vil ha vindu oppe, andre vil ha ikke ha vindu oppe. På [annet fengsel] så sitter det en del østblokkinnsatte som gjerne skal ha det.. tredve varmegrader inne på soverommet når de skal sove [...]. Der er det veldig mye drama og bråk om at vinduet skal stå åpent, det er folk som sliter med søvn som sliter enda mer på grunn av at de må dele rom med noen. Det er sjeldent det blir tatt hensyn til det [...]. Så.. nei det var.. nei det var ikke greit å sove [annet fengsel] på grunn av at du må dele celle. Du får*

jo aldri tid til å på en måte trekke deg tilbake alene. Så de.. er du heldig så får du de fem minuttene innpå det felles soverommet alene da, det er jo ofte ikke nok for noen som tar soningen hardt eller bare er slitne og vil være alene (Åpen avdeling, Fengsel A).

For Julie var muligheten til å ha et enkeltrom så viktig at hun spesifikt søkte seg til Fengsel A. Hun hadde forhørt seg med en venninne som tidligere hadde sonet ved flere fengsler, og som anbefalte henne Fengsel A. Hun forteller at hun er glad i mennesker, men at hun ikke vil ha folk hun ikke kjenner veldig godt nært på seg hele tiden. I tillegg sliter Julie med søvnen:

***Julie:** [...] Jeg har hørt at på [annet fengsel] så er det flermannsrom, og det hadde ikke gått bra for meg. Jeg er glad i folk og sånt, men jeg vil ikke ha folk som jeg ikke kjenner veldig godt nært på meg sånn hele tiden, sånn som en vil ha i en sånn situasjon da. Også hadde jeg hørt at det var veldig bra her, da. Så derfor søkte jeg meg hit [...]. (Åpen avdeling, Fengsel A)*

4.3 Regulering av tid

Å være innsatt i et fengsel innebærer at den innsatte i stor grad fratras sin autonomi over egen hverdag. Når dagene starter, og når man må trekke seg tilbake for natten bestemmes av det enkelte fengsels rutiner. Det samme gjelder eventuelle innlåsningstider på dagtid, og i noen grad også innholdet i tidsrommet hvor man er utlåst. Når kvinnene bes beskrive sin hverdag i fengselet reflekteres denne manglende autonomien, både direkte og indirekte.

At det er fengslene og ikke kvinnene selv som styrer sin hverdag gjenspeiles gjennom kvinnenes beskrivelser av sin hverdag som punktvis og styrt av klokketider. En slik fremstilling er gjennomgående i intervjuende, dog i varierende grad. Isabelle ved Fengsel B er eksempelvis meget detaljert, og gir en nærmest 'time til time'-beskrivelse av sin hverdag. Hun skisserer en repetitiv hverdag som hun forteller at minner henne på om at hun er i fengsel tjuefire timer i døgnet

Selv om kvinnene på åpen avdeling i langt større grad har autonomi over egen hverdag, beskriver også de hverdagen som klokkestyrt. Ved Fengsel A's åpne avdeling kan eksempelvis kvinnene være ute fra rommet sitt fra klokken syv om morgenen til elleve på kvelden, samt disponere dagene sine som de vil innenfor gjerdene etter klokken tre i

ukedagene. Sofies gjengivelse av hverdagen gir en god indikasjon på hvordan kvinnene generelt besvarer spørsmålet om hvordan deres typiske hverdag ser ut:

Sofie: *Står opp i syvtiden, morgenmøte her klokken 08. Medisin.. Jeg får LAR-medisiner, da. Så de tar vi kvart over åtte. Så er det enten på kurs eller skole, eller ja, arbeid, det du velger. Så er det lunsj da fra halv 12 til tolv. Så er det å fortsette med skole eller kurs, det du har. Også er det ferdig klokken tre. Også går vi og gjør det vi vil her da. Her er det jo åpen avdeling, så da kan vi sitte oppe eller nede i stuen eller på rommet. Vi har jo TV på alle rommene. Så, jeg sitter oppe da. Sånn ut kvelden, så går jeg inn i elleve-tiden og legger meg. Så er det på 'an igjen. (Åpen avdeling, Fengsel A)*

Selv om kvinnene gir uttrykk for at deres hverdag er sterkt strukturert og styrt av klokken er det ikke alle som opplever dette som negativt. En viktig del av straffen er det rehabiliterende aspektet, og herunder å bryte med destruktive mønstre – noe en slik strukturert hverdag kan bidra til. Kari soner ved samme fengsel og avdeling som Sofie, men gir uttrykk for en helt annen opplevelse av sin hverdag enn Sofie. Hun trekker paralleller til erfaringer fra tidligere høysikkerhetssoninger, og indikerer at hverdagen og dens innhold er helt annerledes ved Fengsel A enn hva hun har opplevd tidligere. Også Sara ved Fengsel A's høysikkerhetsavdeling opplever dagene som innholdsrike. I likhet med Kari har ikke klokketidspunktene samme plass i hennes beskrivelser som hos de andre kvinnene. Fokuset omhandler snarere dagenes aktiviteter, og dette beskrives i positive vendinger:

Intervjuer: *Kan du beskrive hvordan en typisk hverdag for deg ser ut her?*

[...]

Sara: *Her inne har vi fra halv ni til to forskjellige skole og arbeid. Forskjellige oppgaver. Forskjellige kurs. Hver dag. Jeg har meldt meg inn i forskjellig. Jeg er på gym, hudpleie, frisør, håndarbeid, og det er veldig bra, egentlig. Jeg er veldig fornøyd med den rutinen. Det er ikke noe problemer med det, eller noe. (Lukket avdeling, Fengsel A)*

4.3.1 Innlåsningsrutiner

Selv om mange beskriver sin hverdag som monoton, preget av rutiner og klokkestyrt, er det å bli låst inne på cellen det som fremstår som vanskeligst for kvinnene. Dette er et inngripende

tiltak i kvinnes autonomi, og bryter med det som ellers tas for gitt utenfor fengselets kontekst.

Det finnes ingen standard utlåsningstid ved norske fengsler, og i praksis er det opp til den enkelte fengselsleder å bestemme tider for inn- og utlåsning (Sivilombudsmannen, 2016 a, s. 38). En finner dermed variasjoner i innlåsning ved de enkelte fengslene, også mellom Fengsel A og B. For å få en nærmere beskrivelse av dette tok jeg kontakt med kontaktpersonene mine ved de to fengslene i etterkant av intervjuene og spurte hvordan deres rutiner var. Ved Fengsel A ble jeg informert om at innlåsningrutinene ved deres lukkede avdeling henger sammen med de to turnusene det veksles mellom. På sommertid har de grunnet ferieavvikling en tolvtimersturnus for de ansatte.⁷ Dette er en dispensasjon fengselet har fått for å unngå å ta inn mer vikarer enn nødvendig da fengselet oppfatter at fremmed personell kan være vanskelig for de innsatte å forholde seg til. Det er derfor kun to skift for dagen, og den totale tiden hvor de innsatte er innlåst er lengre under denne ordningen. Totalt sitter de innsatte innelåst opp mot femten timer og ti minutter i løpet av døgnet under denne ordningen. Dette inkluderer innlåsning på dagtid. Dersom den innsatte benytter seg av luftemuligheten kortes dette ned med én time. Resten av året praktiserer Fengsel A en 'treskiftsturnus' som innebærer kortere innlåsning for kvinnene. Inkludert innlåsning på dagtid er kvinnene under denne ordningen innelåst i totalt tolv timer og førti minutter.

Fengsel B's innlåsningsspraksis er noe mildere. I ukedagene låses de innsatte inn for natten mellom ni på kvelden og syv på morgenen. Ved fengselets isolasjonsavdeling gis de innsatte goder som kompensasjon for å bo på fengselets dobbeltceller, og de innsatte ved denne avdelingen låses derfor inn for natten senere enn de andre. Til forskjell fra Fengsel A låses ikke kvinnene inn på dagtid, med unntak av helger og helligdager. Her kompenseres igjen kvinnene ved fengselets isolasjonsavdeling, og utelates fra denne dagtidsinnlåsningen. Den totale innlåsningstiden varierer dermed mellom avdelingene, men for majoriteten av kvinnene utgjør dette ti timer i ukedagene, og tretten timer i helgene.

Majoriteten av kvinnene sonet ved Fengsel A's åpne avdeling. Her praktiseres ikke en slik innlåsningsspraksis som ved lukket avdeling, og kvinnene kan være ute fra rommet sitt fra klokken syv om morgenen til elleve på kvelden. Etter klokken elleve skal kvinnene som

⁷ Under Korona har denne ordningen vært benyttet også utenfor sommerstid.

hovedregel oppholde seg på rommene sine, men kontaktpersonen opplyser at betjentene likevel vil kunne være behjelpelig dersom en av de innsatte eksempelvis ønsker å ta en sigarett. Alle kvinnene jeg intervjuet ved denne avdelingen trekker dette frem som bra, og for Julie var dette en medvirkende faktor til at hun spesifikt søkte seg til dette fengselet. Flere av kvinnene har tidligere erfaringer fra soninger ved en høysikkerhetsavdeling, og viste hyppig til disse erfaringene i intervjuene. Et eksempel på dette er Charlotte som basert på hennes tidligere erfaring ved et annet høysikkerhetsfengsel forventet en strengt regulert hverdag, preget av mye innlåsning. Hun forteller at hun ved det andre fengselet opplevde å være innlåst store deler av dagen, og særlig i helgene hvor hun var innlåst på cellen fra halv fem om ettermiddagen til klokken ni neste morgen. Hun beskriver møtet med en åpen avdeling som et sjokk.

Sofie hadde akkurat blitt flyttet fra Fengsel A's lukkede avdeling til åpen da jeg møtte henne. På spørsmål om hva hun opplever som det vanskeligste med å sone trekker hun frem innlåsningen. Hun forteller at soningen er lettere for henne å håndtere nå som hun er på en avdeling hvor hun slipper dette:

***Sofie:** Altså nå er jo jeg her på åpen avdeling, og da er alt veldig greit egentlig. Men på lukket så er det den innlåsningen. Først er du innlåst nesten tretten timer om natten, så blir du utlåst på dagen. Hvis du ikke velger å gå på sysselsetting så er du innlåst videre til halv tolv. Også videre igjen fra kvart over tolv til klokken fire hvis du vil gå på luft. Hvis ikke må du være innlåst helt til fem. Også er du utlåst til kvart over syv, også er det på'an igjen. Det er nesten.. det er så sykt mye innlåsning. Og da er du alene på en celle med TV. Det er veldig kjedelig. (Åpen avdeling, Fengsel A)*

Når kvinnene beskriver utfordringene ved innlåsning går konsekvenser som angst, uro og depresjoner som en rød tråd gjennom beskrivelsene. Som Sara ved Fengsel A's lukkede avdeling formidler – å være innlåst innebærer å være alene med tankene sine. På spørsmål om hva Julie tenker om høysikkerhet og lavsikkerhet, reflekterer hun rundt hvordan hun selv ville taklet en hverdag preget av innlåsning:

***Julie:** [...] For min egen del så er jeg veldig glad for at jeg slipper å være en plass hvor det er veldig mye sånn låsing opp og låsing igjen og sånn. Fordi jeg*

sliter litt med.. jeg kan få panikkangst av den følelsen av at jeg ikke kan.. kan gå ut hvis jeg trenger å gå ut [...] Så for meg så.. så er det veldig bra at det finnes plasser sånn som det her da. Men jeg tror nok ikke at det hadde vært like greit for meg å sitte, hvis jeg måtte sitte på lukket avdeling [...], da tror jeg det hadde blitt veldig langt, veldig tung og veldig deprimert. [...] (Åpen avdeling, Fengsel A)

Frykten for innlåsingspraksisen og dens påvirkning på det psykiske fremstår også som en hindring for å stille seg åpen for hjelp. Charlottes erfaring er en klar indikasjon på dette. Hun forteller at hun tidligere har hatt flere selvmordsforsøk i forkant av soninger, men opplever at hun må skjule destruktive tanker for å unngå å bli flyttet over på lukket avdeling:

Intervjuer: *[...] føler du at du kan snakke åpent til betjentene rundt deg, men du har jo sagt at du har et lite knippe..*

Charlotte: *Altså, det er jo ting jeg holder igjen på [...] Selv om det ikke skal gå utover soningen min, så kan det gjøre det. Sånn for eksempel at før mine tidligere soninger, så har jeg hatt noen bevisste selvmordsforsøk, hvor.. man kan ikke si her inne at man får destruktive tanker, for da er det sikkerhetscella rett inn på lukket med en gang. Så det er ikke rom for å på en måte bearbeide de tankene med en ansatt eller en psykolog eller helse. Da er det bare det at «ok, du er til fare for sikkerheten, du må inn på lukket». Og det tror jeg nok det er flere som har kjent på [...] At de ikke sier i fra fordi de vet at ok da mister jeg muligheten min til å sitte på åpen. Og når du da, med mørke tanker, blir shippet over på lukket hvor du sitter over 13 timer inne på cellen din innelåst, så vil jo jeg si at det øker sjansen for at du bevisst prøver på å ta livet ditt.. [...] Mens igjen så går det på kapasiteten, da. Hvor mye tid de har til å legge i hver innsatt. (Åpen avdeling, Fengsel A)*

4.4 Regulering av måltider

En stor forskjell mellom de to fengslene knyttes til måltider, og hvordan dette organiseres. Ved fengsel B kan de innsatte velge mellom et utvalg Fjordlandretter til middag. Fengsel A har til forskjell en selvforpleiningsordning, som innebærer at kvinnene får utbetalt en gitt sum som de innsatte kan handle for. Denne summen utgjør 380 kr i arbeidspenger, pluss 826 i kostpenger – 1206 kroner totalt ukentlig. For innsatte på åpen avdeling arrangeres det

ukeshandling hvor de innsatte selv får dra på butikken og handle inn dagligvarer og øvrige varer, mens for innsatte på lukket avdeling bestilles varer fra en brosjyre.

Selvforpleiningsordningen trekkes frem som positivt i samtlige intervju hvor ordningen diskuteres. Først og fremst gis noe av autonomien tilbake til kvinnene gjennom at kvinnene selv kan velge ukens måltider og når de skal spise. Dette er i tråd med Julies oppfatning av ordningen, hvor hun forteller at det gir dem litt mer kontroll over dagen:

Intervjuer: *Ja, for det er sånn selvforpleining her?*

Julie: *Ja. Det er fint. Det er veldig bra. Så tror jeg at det er med på å gi at man føler litt mer kontroll over dagen sin selv. At du kan spise når du har behov for det, eller det som passer deg. Det er jo ikke alle som er vant til å spise middag klokken fire, liksom. Så det er bra, så tror jeg og at det er bra for å få tiden til å gå. At vi får brukt tid på å lage mat, og tenke på hva vi skal spise, og.. ja. Så det er en fin ting. (Åpen avdeling, Fengsel A)*

Utover påvirkningsmulighetene ordningen gir bidrar selvforpleiningen også til at kvinnene får øvelse i økonomisk styring og planlegging. Videre er det en tidsfordrivende aktivitet som også bidrar til å styrke relasjoner til andre medinnsatte. Julie forteller eksempelvis at hun og en annen medinnsatt pleier å lage mat sammen. Utover dette tar selvforpleiningen også høyde for kulturelle forskjeller. For Sara har dette hatt en viktig innvirkning på hennes generelle trivsel, og hun påpeker at flere fengsler burde følge Fengsel A's fotspor:

Sara: *[...] Og det er en veldig bra ting her også. Jeg synes alle fengslene burde gjøre det sånn at vi får penger til mat. Vi lager mat selv, fordi.. du vet.. alle er forskjellige. Jeg liker ikke norsk mat. Jeg klarer det ikke. Det er bare grønnsaker og.. salt og pepper.. beklager. Jeg er vant med krydder, ikke sant? Det går greit hvis det bare er én dag, jeg klarer å spise litt [...], men hvis man sitter i fengsel og hver dag får samme mat. Nei.. Fordi gjennom én uke i [annet fengsel] hadde jeg ikke matlyst. Hvertfall der borte. Jeg er ærlig med deg, men når de kom med mat.. orket ikke. Fordi det er bare salt og pepper og sånne greier. Jeg er veldig glad i å lage mat selv. Ikke sant? Der borte spiste jeg bare brødkive med syltetøy i en*

uke. Når jeg kom til [Fengsel B], der er det bare Fjordland mat. (Lukket avdeling, Fengsel A)

Begge fengslene gir muligheten til å handle fra øvrige butikker. Ved Fengsel A får de innsatte på den åpne avdelingen gå i butikkene og handle, mens de innsatte på lukket avdeling kun har tilgang til én butikk og må handle via en brosjyre eller katalog. Fengsel B tilbyr sine sikkerhetsklarerte innsatte et tilsvarende tilbud, hvor de ved kapasitet kan tas ut på ulike fritids- og sosiale aktiviteter – slik som eksempelvis handletur.⁸ Til forskjell fra Fengsel A får de innsatte delta på disse aktivitetene fysisk, til tross for at de soner på høysikkerhet. Ifølge kontaktpersonen min ved fengselet er dette et kompensatorisk tiltak for de begrensede muligheter til luftig som fengselet kan tilby. Ordningen er imidlertid kapasitetsbetinget, og er derfor ikke et like organisert tilbud – slik som ved Fengsel A.

4.5 Informasjonsgrunnlaget ved Fengsel A

Informasjonen fengslene gir de innsatte er av stor betydning. Dette gir ikke bare kvinnene en innføring i fengselets regler og rutiner, men også hvilke muligheter fengselet kan tilby dem. Felles for både Fengsel A og B er de innsattes opplevelse av at informasjonen ved innsettelse, rundt aktiviteter, arbeid og utdanning kunne vært bedre. Likevel indikerer datamaterialet at informasjonen ved Fengsel A er vesentlig dårligere. Når Isabelle ved Fengsel B blir spurt om hvordan hun opplever informasjonen knyttet til de ulike aktivitetene, arbeid og utdanning forteller hun eksempelvis at den kunne vært bedre, men at den er helt grei. Til tross for oppfølgings spørsmål i håp om at Isabelle ville utdype dette nærmere ble ikke temaet vektlagt videre i intervjuet. Ved Fengsel A var bildet et helt annet, og samtlige kvinner trakk frem at informasjonen ved fengselet var for dårlig. Særlig gjelder dette informasjonen gitt ved innsettelse. Sofie gir uttrykk for dette på følgende måte:

Intervjuer: [...] *Hvordan opplever du informasjonen du får, da? [...]*

Sofie: *Hvis du nå kommer inn her, så er det ingen betjenter som setter seg ned og forklarer. Du må liksom finne ut, rette spørsmålene, rette personene du skal*

⁸ Sivilombudsmannen (ikke henvist til hvilken rapport av hensyn til anonymitet): «Ifølge fengselsledelsen er dette [sikkerhetsklarering] en klarering av innsatte som fengselet mener at kan fremstilles ut av fengselet alene med en tjenestemann eller sammen med inntil tre andre innsatte sammen med en tjenestemann. Det er [Fengsel B] som beslutter om en innsatt kan sikkerhetsklareres».

spørre, så det er egentlig veldig dårlig. Jeg synes at når du kommer inn i fengsel, så skal en betjent sette seg ned med deg og forklare om tilbudene, reglene, hvordan ting er, og det har jeg ikke opplevd én gang at de har gjort her. Her er det liksom sånn at de andre innsatte må gå og kjeft på deg hvis du gjør feil [...] For det var mye jeg lurte på når jeg kom her første gang. Jeg visste jo ingenting. (Åpen avdeling, Fengsel A)

I de tilfeller informasjon gis, gjøres dette ifølge kvinnene i form av et informasjonshefte de får ved innsettelse. Charlotte beskriver dette som en blokk med ark som beskriver reglene ved fengselet, og forteller at informasjonen ikke samsvarer med den daglige praksisen. På spørsmål om hun opplevde å få tilstrekkelig informasjon ved innsettelse svarte hun følgende:

Charlotte: *Jeg fikk en blokk med ark i hånden hvor det stod regler og hva man gjør og hvordan ting er her, men det er ikke sånn ting blir utført i praksis her i det hele tatt. Det var bare en indikasjon på at okei, sånn skal det egentlig være. Som for eksempel, vi får utdelt et ark hvor det står regler. Der står det at vi ikke har lov til å snakke om rus og kriminalitet, hva vi sitter for og sånne ting. Men vi sitter jo og prater om rus og kriminalitet foran vaktene, de sier jo ingenting. Så du får jo en indikasjon på hvordan det egentlig skal være, men at det blir utført i praksis, det gjør det ikke. (Åpen avdeling, Fengsel A)*

Også Sara ved Fengsel A's lukkede avdeling opplevde informasjonen ved innsettelse som mangelfull. Hun forteller at ved andre fengsler har hun opplevd at de ansatte har satt seg ned og pratet med henne, og at dette bidro til at hun følte at informasjonen var tilstrekkelig. Ved Fengsel A opplevde hun imidlertid, slik som Charlotte, bare å bli gitt et informasjonshefte. Kari nevner også heftet, og forteller at dersom man leser dette vil man kunne finne mye informasjon. Hun påpeker likevel at dette er mye å lese, og at mesteparten av informasjonen en får ved innsettelse følgelig gis fra de andre innsatte.

Kari er ikke den eneste som opplevde nettopp andre medinnsatte som den primære informasjonskilde i starten av, samt under sitt opphold – fire av fem kvinner ved Fengsel A nevner dette under intervjuene. Dette kan gjelde helt enkle og grunnleggende ting, slik som hvor man skal plassere frysevarene sine ved innsettelse, til mer omfattende ting slik som Julie belyser:

Intervjuer: [...] Hvordan opplever du informasjonen du får knyttet til ulike aktiviteter, arbeid og utdanning?

Julie: Jo, jeg synes jeg har fått god informasjon egentlig. Både om hva som er liksom mulighetene her, nå er ikke det de ansatte som har gitt meg den informasjonen da. Det er andre innsatte når jeg kom som har vist meg hvor jeg kunne skrive meg på forskjellige kurs, vist meg hvordan timeplanen er, og.. ja.. hvordan det liksom fungerte her da, med disse lappene [lappesystemet] som vi må levere og.. og sånn.. det er jo de andre innsatte som gjorde når jeg kom hit.

Intervjuer: Vil du si at det er de innsatte eller de ansatte da som egentlig har den største rollen i å gi informasjon?

Julie: Innsatte. Det er fra dem man får vite hvordan det fungerer, hva du må gjøre, hvor du må gå, hvem du må spør, hvis du.. lurer på noe, hvis du trenger å ha permisjon, eller hvis du må.. ja.. søke om ett eller annet, hva det skal være, så er det de andre innsatte du spør egentlig. Ja. (Åpen avdeling, Fengsel A)

Også informasjon knyttet til Fengsel A's aktivitetstilbud fremstår av datamaterialet som mangelfull, og tre av fem kvinner opplever å ikke ha fått særlig informasjon utover informasjonsheftet. Når Charlotte får spørsmål om hvordan informasjonen knyttet til de ulike aktivitetene, arbeid og utdanning har vært svarer hun følgende:

Charlotte: Nei, det har jo vært sånn.. Når jeg kom hit så fikk jeg bare ramset opp med en gang at «okei, vi har de og de kursene, og det gir kursbevis, du kan melde deg opp når det kommer opp lister i andre etasje for ny påmelding også bare følger du opp de dagene du skal på det» (Åpen avdeling, Fengsel A)

Under intervjuet med Kari blir det tydelig at den informasjonen som er tilgjengelig i seg selv er begrenset. Hun forteller at det er en brosjyre som de innsatte kan plukke med seg ved oppslagstavlen i fellesarealet, og at en her finner informasjon knyttet til de ulike kursene skolen har ved fengselet. Dog informerer ikke denne om alle fagene man kan ta opp ved

skolen. Når Kari blir spurt om hun opplever dette som tilstrekkelig forteller hun at hun spør betjentene, men at det gjerne ikke er alle som er like 'frepå' som henne:

Intervjuer: *Men når du sier.. at det bare er å snakke med [navn på betjent], da. Men da høres det jo ut som det kanskje av og til blir litt eget ansvar å finne ut av ting, da.*

Kari: *[...] ja, der er jeg helt enig. For det var som jeg sa at jeg er frempå, jeg spør andre innsatte, så da får jeg den informasjonen jeg trenger. Men hvis det er en person som gjerne ikke spør, da får de liten informasjon, ja. De gjør det. [...]*
(Åpen avdeling, Fengsel A).

At det er de andre innsatte som utgjør hverandres primære informasjonskilde kan føre til at kvinnene kan gå glipp av viktig informasjon om hvilket tilbud som er tilgjengelig for dem. Videre kan det også føre til at feil og misforståelser blant de innsatte reproduseres. I løpet av intervjuet med Charlotte kom et slikt eksempel opp. Hun fortalte at hun opplevde at fengselets aktivitetstilbud var stereotypisk utformet, hvor det var bestemt at kvinner er interessert i strikking, hudpleie og frisør, og at det ikke er mulighet for at de kan jobbe på biler eller med sveising. Under omvisningen jeg fikk ved fengselet fortalte imidlertid kontaktpersonen min at de hadde et enkelt verksted hvor de blant annet hadde sveiseutstyr. Grunnen til at dette ikke ble tatt i bruk var ifølge kontaktpersonen manglende interesse fra de innsatte.

4.6 Aktivitetstilbud

Gjennom soningstiden har den domfelte aktivitetsplikt under gjennomføringen. Dette kan bestå av arbeid, samfunnsnyttig tjeneste, opplæring, program eller andre tiltak som er egnet til å motvirke ny kriminalitet (Kriminalomsorgen, 2008, kapittel 3, s.1). Arbeidet ved fengselet er viktig, ikke bare fordi det gir kvinnene rett til dagpenger, men også som et tilbakeførende tiltak fordi innsatte generelt har svakere tilknytning til arbeidsmarkedet. Hvor man soner har imidlertid stor innvirkning på hvilket aktivitetstilbud den innsatte kan fylle dagene sine med, samt hvilken kompetanse den innsatte kan tilegne seg under gjennomføringen.

Variasjonene i aktivitetstilbudet mellom de to fengslene i utvalget er store. Ved Fengsel B finner man et begrenset tilbud hvor de innsatte kan velge mellom å arbeide med renholdsoppgaver, skole, eller i «verkstedet» hvor kvinnene monterer og pakker skruer.

Utover dette informerer kontaktpersonen min ved fengselet meg om at det tidvis arrangeres ulike kurs i regi av skolen, slik som eksempelvis sying. Til tross for et mer begrenset tilbud er Isabelle likevel fornøyd med tilbudet i sin helhet, og vurderer dette som veldig bra. På spørsmål om hun kan fortelle om de forskjellige aktivitetene man kan velge mellom svarer hun:

Isabelle: *Ja, det går jo an å gå på skole. Så er det verksted, det er det mest normale. Da skrur du skruer sammen.. mutter og sånne skruer. Du kan vaske, du kan være gangjente. Det går an å sy, symaskin. Du kan male, du kan hekle, strikke. Ja her kan du gjøre som du vil. (Høysikkerhet, Fengsel B)*

Ved Fengsel A finner en et større aktivitetstilbud. Kvinnene forteller om aktiviteter og kurs som frisørkurs, hudpleie, datakurs, redesign, kunst og håndverk, matkurs, baristakurs og gym. Kvinnene kan arbeide med renholdsarbeid, slik som «gangjente», i verkstedet eller med skole og egenstudier. Utover dette er det ytterligere to forhold som skiller fengsel A fra Fengsel B: Ved Fengsel A har de innsatte selvforpleining, som innebærer at kvinnene planlegger, handler og lager maten selv. Matlaging blir dermed en naturlig aktivitet for kvinnene i hverdagen, til forskjell fra Fengsel B som benytter seg av ferdigprodusert mat. Videre har Fengsel A en rusmestringsenhet, som er et tilbud til rusmiddelavhengige kvinner som ønsker å få hjelp med sin avhengighet.

Alle kvinnene ved Fengsel A er stort sett fornøyde med tilbudet de mottar. Majoriteten i utvalget opplever tilbudet som variert, tilpasset deres interesser, og at det også bidrar til å gi dem kompetanse som kan benyttes på utsiden. Dette grunnet kursbeviset kvinnene mottar etter fullført kurs. Julie forteller om tilbudet, og tror at utvalget av aktiviteter kan bidra til at særlig de yngre kvinnene kan finne nye interesser:

Intervjuer: *Hva tenker du rundt hvorvidt dette arbeidet som dere driver med her bidrar til å gi dere en kompetanse som dere kan benytte dere av i arbeidslivet når dere er ferdig?*

Julie: *Det tror jeg kanskje at det kan for mange. [...] For man får jo kursbevis her, og fra skolen, og det kan jo brukes til å skaffe seg praksis eller arbeidspraksis eller arbeidstrening eller. Hvis det er noe man er engasjert i da, og synes er gøy*

og kunne tenkt seg å fortsette videre på. Så det tror jeg er bra. Ja. (Åpen avdeling, Fengsel A)

Charlottes oppfatning av aktivitetstilbudet generelt skiller seg noe fra de andre kvinnene. Hun fremstår som dels fornøyd, men stiller mer kritisk til hvilken kompetanse kursene egentlig gir. Hun forteller at kursene er på enkel basis, og at utenom de kursene hvor kvinnene kan øve på hverandre inneholder de ikke praksis. I motsetning til de andre deltakerne trekker også Charlotte frem at tilbudet styres av kjønnsroller. På spørsmål om hun opplever å ha samme tilbud som menn svarer hun slik:

***Charlotte:** Altså, sånn for eksempel her da, så er det veldig sånn bestemt at kvinner er interessert i strikking, hudpleie og frisør. Det er liksom ikke mulighet for at noen kan jobbe på biler eller sveising eller.. det er sveiseutstyr her, men det er fra da det var herrefengsel her. Som ikke er i bruk nå lengre, så det blir veldig sånn satt i bås. Kvinner driver med strikking, hudpleie, frisør, gutter driver med bil, sveising, skruing, motorsager og det ene og det andre. For min del så kunne jeg for all del jobbet med bil. Så tilbudene er veldig forskjellig, ja, det er de.*
(Åpen avdeling, Fengsel A)

4.6.1 Rekreasjonelle tilbud ved Fengsel A

Av rekreasjonelle tilbud nevner kvinnene ved Fengsel A's åpne avdeling tilbud som turer i nærområdet og innimellom også fjellturer, bowling, innebandy og treningsmuligheter. Majoriteten av kvinnene fremstår fornøyd med dette tilbudet, og særlig når det kommer til turene som arrangeres i nærområdet. Julie uttrykker eksempelvis stor glede knyttet til turtilbudet, og forteller at dette gir henne litt av normaliteten tilbake, da hun er vandt med å gå turer hver dag med hunden sin hjemme.

Et unntak i kvinnenenes positive vurderinger av det rekreasjonelle tilbudet er Fengsel A's treningsrom. Dette begrunnes med at det er lite, og har svært dårlig ventilasjon. Julie forteller at treningsrommet rommer maksimalt tre personer samtidig, og mener at de innsatte burde få tilgang til de ansattes treningsrom. En slik felles treningsrom-løsning finner en eksempelvis ved Fengsel B. Under omvisningen min ved fengselet fikk jeg se de ansattes treningsrom ved Fengsel A. Dette er lokalisert like ved verkstedet, og de innsatte kan både se inn, og bevege

seg gjennom det. Når Julie forteller at de ansattes treningsrom både er større og bedre ventilert baseres derfor dette på hennes egne observasjoner.

Charlottes opplevelse av det rekreasjonelle tilbudet skiller seg fra majoriteten av utvalget, og hun stiller seg mer kritisk til det rekreasjonelle aktivitetstilbudet enn de andre deltakerne. Dette kommer frem gjennom hennes svar på spørsmål om hun opplever å få det samme fritidstilbudet som menn:

Charlotte: [...] Mens her, jeg har opplevd de to månedene jeg har sittet her at vi har vært på bowling, men da har vi måttet betale for det selv. Her tjener vi 1100 i uken. Da skal du ukeshandle maten din, eventuelle såper og alt du ikke får utdelt av fengselet må du betale for selv, også skal du da betale 250 kroner for bowling. Og de legger jo til.. de anbefaler de innsatte å bli med på det fordi de mener at det er en slags del av veien til tilbakeføring til samfunnet. Men, også har vi noen veldig få tilbud om å bli med ansatte og gå tur rundt militærleiren her. Da legger de til grunn at det er tilbakeføring til samfunnet. Men det er jo ikke det å gå tur. Eller dra på bowling. Du sitter jo på en lang dom og må lære deg på en måte hvordan du skal oppføre deg i samfunnet, så går det på utdanning, hvordan du er i jobbsituasjoner, hvordan du er i situasjoner der hvor du kan møte på tidligere kriminelle venner, klare å si nei til ting, det er faen ikke bowling og gå tur rundt en militærleir. Så det er veldig lite aktivitetstilbud. [...] (Åpen avdeling, Fengsel A)

Av sitatet fremkommer det at Charlotte stiller seg kritisk av to grunner – for det første inneholder aktiviteter som bowling en økonomisk utgift. For det andre markedsføres disse aktivitetene som et tilbakeførende tiltak. Charlotte klarer ikke å se den tilbakeførende verdien i disse aktivitetene, og finner det problematisk at det er slike tilbud som vurderes og vektlegges som tilbakeførende. Kvinnene har et stramt ukebudsjett som skal dekke mat og andre varer de ikke får utdelt av fengselet. Å delta på bowling vil utgjøre et kutt på en femtedel av dette budsjettet. Det tydes dithen at Charlotte stiller seg kritisk til at kvinnene oppfordres til å delta på dette av tilbakeførende grunner, og samtidig må betale for dette av en allerede trang lommebok.

4.6.2 *Opplevelse av rusmestringsenhet ved Fengsel A*

Fengsel A er én av totalt tretten fengsler som kan tilby sine innsatte en egen rusmestringsenhet (Kriminalomsorgen, u.å. d). Dette er en egen forsterket enhet innenfor fengslene, og er en del av spesialisthelsetjenesten. Avdelingen har spesiell tilrettelegging for innsatte med rusproblemer, og har som formål å gi tilbud om rehabilitering og behandling som i større grad skal ruste den innsatte til å mestre sitt rusproblem og livssituasjon (Hellebust et al., 2021, s. 57). Videre skal rusmestringsenheten motivere og forberede den innsatte til å fortsette en rusbehandling i etterkant av oppholdet (Kriminalomsorgen, u.å. d). Ved rusmestringsenheten møtes de innsatte med behandling i form av individuelle samtaler og gruppesamtaler, miljøarbeid og medisinerer i de tilfeller det er nødvendig (Hellebust et al., 2021, s. 57).

Tidligere forskning har vist at en høy andel innsatte har rusmiddelproblemer (Hellebust et al., 2021, s. 57) – og kvinnelige innsatte er klart mer rusbelastet enn mannlige innsatte (Sivilombudsmannen, 2016 a, s. 44). Dette gjenspeiles også i dette prosjektets utvalg, hvor totalt fem av seks kvinner i utvalget svarte ja på spørsmål om de hadde en historie med rusmiddelavhengighet. En av disse kvinnene sonet ved Fengsel B, som ikke har en rusmestringsenhet eller annet tilbud utover behandling i form av medisinerer.

De fire kvinnene ved Fengsel A hadde som nevnt tilbud om rusmestringsenhet, men likevel var det kun én av kvinnene som hadde benyttet seg fullt av dette tilbudet. Dette skyldtes flere forhold, og i ett av tilfellene omhandlet det tilfeldigheter. Julie hadde eksempelvis hatt et ønske om å delta i rusmestringsenheten, og ba om å bli søkt inn på denne. Dog forteller hun at hun kom hun inn til soning mens en annen gruppe allerede var i gang, og fikk ikke delta på dette tidspunktet da det ikke var ønskelig med utskiftninger i gruppen. Når hun senere ble spurt om å delta så hun ikke lenger hensikten da hun snart skulle løslates. En fellesnevner i kvinnenes erfaringer omhandlet imidlertid at kvinnene generelt oppfattet tilbudet som mangelfullt – både basert på deres tidligere erfaringer med liknende tilbud, eller hva de erfarte gjennom andre. De forteller at tilbudet ikke kan sammenliknes med en behandling, og at man gjennom samtale kun berører overflaten av problematikken. Sofie fortalte at hun hadde vært på én samtale, uten å føle at dette ga henne noe:

Intervjuer: [...] *Hvordan opplever du tilbudene om.. [rusmestringsenhet]*

Sofie: [...] jeg var på en samtale, og det ga meg absolutt ingenting. Jeg synes det er et veldig dårlig tilbud, [...] vi sitter bare og snakker. Det.. jeg vet ikke, det er ingenting som hjelper da, føler jeg. Så, ja.. (Åpen avdeling, Fengsel A)

Kari hadde derimot benyttet seg fullt av tilbudet, og hennes oppfatning baseres derfor på faktiske erfaringer ved Fengsel A. Hun deler imidlertid samme oppfatning som de andre kvinnene, og formidler under intervjuet at tilbudet kun berører overflaten. Hun forteller at det er mye fokus på fortiden, mens hun egentlig ønsker å fokusere, samt forberede seg på fremtiden. Kari savner følgelig konkrete tiltak, som faktisk hjelper livssituasjonen hennes. Når Kari blir spurt om hvordan hun opplevde rusmestringsenheten sammenfatter hun det slik:

Kari: [...] jeg følte vi satt og bare følte på ting, også ble det ikke gjort handling utav det. Jeg må ha.. gjøre noe med gjelden min, eller hvis en ikke har kontakt med familien, så gjøre noe med dette her, sant. Og, når du går arbeid en hel dag, så hvor tid skal du gjøre det, sant? Da blir det vanskelig. [...] Så det burde vært mer handling og, ikke bare kjenne og føle på det, for det er gale nok. Men, jeg har jo gjort det selv da, men jeg skjønner at noen står og stanger hodet i veggen, for noen trenger mer.. trenger mer.. at nå må vi gjøre sånn og sånn, for du er så deprimert nå, at ja.. at noen faktisk tar tak i ting. [...] Men jeg hadde det bra under rusmestring, jeg hadde det veldig bra, men, det er og litt hva du gjør det til selv, ikke sant. Det er det. [...] Nei, så det.. Også var det litt vanskelig, for jeg har jo begynt i LAR, så da har jeg en rustid som jeg har gjort meg ferdig med, mens de ville du skulle gå helt tilbake til barndommen. Det var litt idiotisk i hodet mitt, for det er her og nå, og fremover jeg har lyst å tenke, men ja.. Men det er meg, sant. Noen trengte gjerne å røre litt i det gamle, ikke sant. Så det er ikke enkelt å få sydd i sammen, det er ikke det. Men det kunne vært litt mer handling. Litt mer jobbing med praktiske ting. [...] Ikke hatt så mange teoritema, gjerne begrenset det litt, også hatt mer praktisk. At du gjorde noe med gjelden din. Gjorde noe mer familieproblemene, gjorde noe med å få leilighet, ikke sant. (Åpen avdeling, Fengsel A)

4.6 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg sett nærmere på de lokale fengselsforholdene ved primært Fengsel A og B. Hovedvekten av kapitlet omhandler imidlertid Fengsel A, som følge av at fem av seks deltakere soner ved dette fengselet. Likevel viser empirien at fengslene er unike og ulike, og selv mellom samme sikkerhetsnivå finner en variasjoner. Kvinnenes soningsforhold og -hverdag bestemmes dermed først og fremst av hvilket sikkerhetsnivå den innsatte soner på, men også av hvilket fengsel den innsatte soner ved. Dette belyses gjennom flere sentrale områder.

I avsnitt 4.2 diskuteres betydningen av fengslenes bygningsmasse, og kapitlet belyser hvordan dette danner grunnlaget for både samhold og trivsel. For å danne et bilde av de to fengslene i utvalget ble et refleksjonsnotat inkludert i kapitlet. Dette illustrerer hvordan de to fengslene utgjør to arkitektoniske motpoler – både på fengslenes utside og innside.

Fengslenes bygningsmasse påvirker kvinnenes soningsforhold og -hverdag på flere områder, og et eksempel romordningene. I dette utvalget hadde alle kvinnene enkeltceller, men flere hadde likevel erfaringer fra å måtte dele rom. Dette ble beskrevet som utfordrende av kvinnene – særlig grunnet dets innskrenkning av privatliv, samt grad av hensyn som må tas.

I avsnitt 4.3 diskuteres kvinnenes beskrivelser av en klokkestyrt fengselshverdag. Majoriteten av kvinnenes fortellinger er punktvis og klokkestyrte, noe som viser at dagene struktureres av institusjonen de befinner seg i. Å være innsatt innebærer å bli fratatt sin autonomi over egen hverdag, og når dagene starter, samt når den innsatte må trekke seg tilbake for natten bestemmes av det enkelte fengsels rutiner. Dette gjelder også eventuelle innlåsningstider på dagtid, og i noen grad også innholdet i tidsrommet hvor man er utlåst. De innsatte har også en aktivitetsplikt, noe som innebærer at utlåst tid ikke uten videre er synonymt med fritid.

I kvinnenes fortellinger om hverdagen er det likevel ikke fengselets generelle strukturering av denne som vektlegges som vanskelig, men det å bli innelåst på cellene. I tråd med dette tar avsnitt 4.3.1 opp de ulike innlåsningrutinene ved de to fengslene. Mellom Fengsel A og B finner datamaterialet variasjoner i antall timer kvinnene er innlåst – men enda større variasjoner finner man når kvinnene trekker inn erfaringer fra andre fengsler. Innlåsningsopplevelsen oppleves som svært utfordrende for kvinnene, og særlig begrunnes dette med den negative påvirkningen innlåsning har på psykisk helse.

I avsnitt 4.4 tar oppgaven opp de to fengslenes ulike måltidsordninger. Ved Fengsel B kan de innsatte eksempelvis velge mellom et utvalg Fjordland-retter til middag, mens de ved Fengsel A praktiserer en selvforpleiningsordning. Dette innebærer at innsatte gis en ukentlig sum som de selv handler og lager mat for. Denne ordningen trekkes frem som noe positivt i samtlige intervjuer, og kvinnene opplever at dette gir dem noe av autonomien tilbake i hverdagen gjennom å selv kunne bestemme når og hva man skal spise. Videre tar også selvforpleiningen høyde for kulturelle forskjeller.

Avsnitt 4.5 diskuterer også informasjonsgrunnlaget ved Fengsel A, og det fremkommer at det er andre medinnsatte som utgjør den primære informasjonskilden. Dette er problematisk av flere årsaker. Først og fremst vil feilinformasjon kunne reproduseres videre. Videre kan kvinnene gå glipp av viktig informasjon, slik som hvilke tilbud som *faktisk* er tilgjengelig for dem.

Avsnitt 4.6 diskuteres aktivitetstilbudene ved de to fengslene. Også her finner datamaterialet variasjoner mellom fengslene, og påpeker at Fengsel A har et rikere sysselsettingstilbud. Majoriteten av kvinnene er fornøyd med tilbudet ved Fengsel A, og de fleste verdsetter at tilbudene er varierte, tilpasset kvinners interesser, samt gir dem muligheten til å tilegne seg nye interesser og kompetanse. Likevel er det noen unntak – Charlotte er eksempelvis skeptisk til kompetansen kursene *egentlig* gir, og er også uenig i at det er positivt at tilbudet er spisset mot det som oppfattes som 'kvinnens interesser'. Et annet unntak er kvinnens oppfatning av rusmestringsenheten. Oppgaven har vist at selv om fire av fem av deltakerne ved Fengsel A oppgir å ha en historie med rusmiddelavhengighet, er det kun én av kvinnene i utvalget som har benyttet seg av tilbudet. At så få valgte å benytte seg av tilbudet skyldes flere årsaker, men en viktig fellesnevner er at kvinnene generelt oppfatter at tilbudet ikke kan sammenliknes med en behandling, og at man gjennom samtalene kun berører overflaten i problematikken knyttet til rusmiddelavhengighet. Utover dette foreligger det individuelle årsaker – slik som i Sofies tilfelle. Hun hadde deltatt på en samtale i regi av rusmestringsenheten, men følte ikke at dette ga henne noe. Charlottes tilfelle er liknende – hun hadde deltatt ved en tidligere soning, men følte ikke at dette hjalp.

5. Samhandling med de ansatte

5.1 Innledning

I Stortingsmelding 37 (2007-2008) *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn* påpekes det at betjentene i stor grad har mulighet til å utøve et kvalifisert skjønn (s. 109).

Betjentene kan dermed gjennom sine skjønnsrammer både muliggjøre og begrense kvinnenes hverdag, og har en nøkkelrolle i denne. De innsatte befinner seg på sin side i en kontekst hvor de er nødt til å forholde seg til de ansatte, og deres vurderinger får dermed en direkte påvirkning for dem. Men hvordan opplever kvinnene betjentenes håndtering? I dette kapitlet undersøker jeg nettopp dette, og finner at selv om kvinnene omtaler betjentene i positive termer, opplever likevel samtlige av kvinnene en grad av forskjellsbehandling ved Fengsel A.

5.2 Kvinnenes opplevelse av de ansattes håndtering, med vekt på Fengsel A

Temaet rundt samhandling med de ansatte var et av samtaleemnene kvinnene var svært engasjerte i. Flere av deltakerne fortalte at de hadde gode erfaringer knyttet til betjentene, selv om dette for noen av kvinnene kun gjaldt et knippe av de ansatte. For Isabelle ved Fengsel B var erfaringene utelukkende positiv, og hun skryter av dem ved flere anledninger i løpet av intervjuet:

Isabelle: *Veldig greit. De er veldig flinke. Virker som de er en god gjeng, og har det veldig fint på jobb. De er flinke til å se, de tar veldig hensyn. [...] Det er sånn.. de ser deg. Og de blir fort kjent med deg. Så de gjør en kjempebra jobb. Godt forhold til de innsatte.. ansatte. [...] De er et godt team. [...] Ikke urettferdig med noen, det er liksom over hele linjen [...] (Høysikkerhet, Fengsel B)*

Når kvinnene ved Fengsel A spørres om hvordan de opplever forholdet til de ansatte formidler flere av kvinnene positive erfaringer. Sofie er eksempelvis gjennomgående positiv i sitt svar, og beskriver de ansatte som positive, glade og hyggelige. Kari og Julie er også positive i sine svar, men i samtalene kommer det også frem et lite «men»:

Kari: *[...] Men, du vet, det er noen som gjør mer enn andre. Mer effektive [...]. Men jeg har et godt forhold til personalet [...] Det har litt med hvordan en*

oppfører seg. Hvis du oppfører deg voksent, så får du voksent tilbake igjen [...]
(Åpen avdeling, Fengsel A)

Julie: *De skal ha skryt dem og. Virkelig. De er veldig, veldig allright de betjentene som går i, på en måte avdelingen her, da. Og, og også dem som jobber nede på verkstedet på aktivitetsbygget og sånn. Så det er.. de er veldig ok, og de er forståelsesfull over at folk kan ha en dårlig dag, og hvis du trenger å gå hjem [...]* Så, sånn stort sett så.. men de er jo forskjellig de og. De som jobber her. Men stort sett så er de veldig grei [...]

(Åpen avdeling, Fengsel A)

5.2.1 Betydningen av hvem som er på jobb

Selv om kvinnene omtaler de ansatte i positive vendinger, kommer det også frem at de opplever å bli urettferdig og forskjellig behandlet av de ansatte. Samtlige av deltakerne ved Fengsel A nevner forskjellsbehandling i en eller annen form under intervjuene. I noen tilfeller er imidlertid dette nødvendig ifølge Sofie. Hun forteller at hver innsatt er forskjellig, og noen trenger mer hjelp enn andre:

Intervjuer: *[...] Føler du det er lik behandling?*

Sofie: *Nei, det er ikke lik behandling. Det er alltid forskjellsbehandling. Det er det. [...]* men det kommer jo an på personene og, det er noen som trenger mer hjelp enn hva jeg trenger, så derfor blir det jo forskjellsbehandling [...]

(Åpen avdeling, Fengsel A)

Likevel er det ikke forskjellsbehandling av en slik karakter som vektlegges av kvinnene i datamaterialet – den er snarere preget av en opplevelse av urettferdighet og variasjon i håndheving av regler og rutiner. I noen tilfeller viser forskjellsbehandlingen seg gjennom en mer direkte form – slik som når to personer spør om det samme, men får forskjellige svar. Charlotte forteller om et slikt eksempel i forbindelse med et spørsmål om soningsoppholdet har vært bedre eller verre enn hva hun forventet. Hun svarer at det helt klart har vært bedre enn hva hun trodde på noen områder, men trekker samtidig frem en favorisering:

Charlotte: *[...] Noen innsatte har fått lov til ting andre innsatte har spurt om samme dag og fått nei, også.. det var jo bare et par dager siden hvor jeg måtte slå*

opp på telefonen for å hente ut et telefonnummer. Jeg fikk lov til det, også gikk en annen innsatt et par timer senere og spurte, hun fikk nei. [...] noen ganger så føles det ut som ansatte favoriserer sine enkelte innsatte. Og det blir jo ganske store greier her inne. [...] (Åpen avdeling, Fengsel A)

Forskjellsbehandlingen som er mest fremtredende i datamaterialet dreier seg imidlertid ikke om at betjenter favoriserer noen innsatte framfor andre, men at betjentene håndhever og tolker regler og rutiner ulikt. Dermed avhenger kvinnenenes hverdag i stor grad av hvem som er på jobb. Gjennom intervjuene vises det til en rekke tilfeller av dette. Saras erfaring er et eksempel, hvor hun på spørsmål om hvordan kontakten hennes er med de ansatte svarer følgende:

Sara: *[...] Det er veldig god kontakt med oss, da. De kan sitte i felles med oss, da. Spille og se på tv, se på film. Men, ja. Noen ganger er det positivt er det positivt for oss om de sitter sammen med oss. Men noen ganger er det veldig negativt, også. Når de sitter merker jeg at det er forskjell på hvem som sitter der. [...] Noen ganger er det greit, men det er ikke greit med noen da, så. Det lager mye bråk for oss. Det er litt forskjellbehandling. (Lukket avdeling, Fengsel A)*

Enkelte betjenter tolker reglene rigid, mens andre har en mer liberal holdning. Charlotte belyser dette gjennom å bruke handleturene som eksempel. I forbindelse med et spørsmål om hva som var hennes forventninger knyttet til sin første lavsikkerhetssoning forteller hun hvor mye friere denne soningen er. Som et eksempel på dette trekker hun inn handleturene fengselet arrangerer, før samtalen etter hvert skifter til hvordan de ulike betjentene gjennomfører utflukten. Charlotte forteller at noen av vaktene blir med inn i butikken og følger med på hva kvinnene kjøper, mens andre sitter igjen i bilen. Hun forteller videre at man ved månedshandlingene kan kreve at betjentene kler seg i sivilt, men betjentenes definisjon av dette varierer.⁹ I de tilfeller betjentene ikke kler seg sivilt *nok* opplever Charlotte at dette fører til uønsket oppmerksomhet:

⁹ Fengsel A arrangerer handleturer for de innsatte på åpen avdeling. Ukeshandling omhandler dagligvarehandling, og gjøres ukentlig. Kvinnene kan også levere forespørsel for månedshandling, hvor de kan handle øvrige artikler, slik som eksempelvis klær.

Charlotte: *Nei, det er veldig mange som bare tar på seg en genser over uniformgensenen [...] men du ser jo fremdeles når de går med håndjern her og alarm der, så ser.. Du skjønner jo at de kommer fra enten politi eller kriminalomsorgen. Også er det noen som bare gir helt faen. På handlinger sånn i uken og bare går fullt uniformert. Det har jeg jo opplevd. Da opplevde man jo at folk stirrer mye mer. [...] Det var en på Rema som stod og sa at «de der kommer fra et fengsel» og.. Han stod og nistirret på meg og jeg takler ikke sånn. Så jeg sa kan du trekke det blikket, for det gjør ikke deg til noe bedre menneske bare fordi du ikke sitter i fengsel sa jeg. Da bare.. han bare jaja. Da sa han ansatte «nå må du roe deg ned, Charlotte», og jeg sa «nei, det er du som gjør at jeg reagerer, for du står her fullt uniformert, jeg har sagt at jeg synes ikke det er greit». «Ja, nei, men det er det vi som bestemmer» fikk jeg beskjed om. [...] Det er veldig forskjellig fra hvordan ansatte gidder å gjøre det. (Åpen avdeling, Fengsel A)*

At hvem som er på jobb har sto innvirkning på kvinnenes hverdag blir spesielt tydelig i arbeidssammenheng ved fengselets verkstedsavdeling. Samtlige kvinner ved Fengsel A, med unntak av Sara trekker frem at arbeidsoppgavenes karakter avhenger av hvem som er på jobb. Noen ansatte setter dem til å gjennomføre arbeidsoppgaver som kvinnene opplever å ha en mening og formål. Andre ansatte opptrådte derimot på en slik måte at det var klart for dem at arbeidsoppgaven de var satt til ikke hadde noen egen verdi, men at det snarere handlet om at de skulle være i aktivitet. Eksempler på dette var at de ble satt til å pusse trevirke som ikke skulle brukes til noe. Når trevirket var ferdig ble de pussede kantene avkuttet med sag, slik at kvinnene igjen skulle pusse dem. Videre opplevde kvinnene at de innsatte ble satt til å måke snø før snøfresere kom like etterpå og gjorde jobben på nytt igjen. Når andre er på jobb forteller kvinnene at de blir gitt opplæring på elektriske verktøy – slik som eksempelvis pussemaskinen og snøfreseren. Kvinnenes opplevelse av arbeidsdagen endres dermed fra demotiverende og meningsløs til en opplevelse av tillit og mestring. Dette har også konsekvenser for kvinnenes videre soning:

Julie: *[...] Så det er liksom sånn.. det blir demotiverende. Folk blir sur, og får arbeidsnekt, og ja.. Og det er jo sånne ting som igjen har konsekvenser når folk på en måte skal prøveløslatelse, hvis de trenger permisjon og.. så det er jo kjempedumt. (Åpen avdeling, Fengsel A)*

5.2.2 «Det går litt på om de ikke kjenner reglene»

Som oppgaven viste i kapittel 4.5 opplever kvinnene at informasjonsgrunnlaget ved Fengsel A er dårlig. I flere tilfeller vet ikke kvinnene hva som *egentlig* er lov og ikke. Empirien viser imidlertid at kvinnene opplever at denne usikkerheten strekker seg utover å kun gjelde de innsatte. Flere av kvinnene forteller at de opplever at også de ansatte kan være usikre på fengslenes regler og rutiner. Sara belyser dette gjennom et eksempel knyttet til ukeshandlingen. Siden hun er på lukket avdeling velger hun hvilken varer hun vil kjøpe fra en plakat som henger på avdelingen. Plakaten viste en barberhøvel, men Sara fikk beskjed av en betjent at de innsatte ikke fikk kjøpe denne. Sara spurte derfor en annen betjent om hvorfor barberhøvelen var på plakaten når de ikke fikk kjøpe den, men fikk da beskjed om at dette ikke stemte. Sara opplevde dette som frustrerende, spesielt siden ukeshandlingen er én gang i uken, og hun som følge av dette måtte vente til neste handling. Kari opplever også at de ansatte ikke kan reglene, og mener dette er roten til forskjellsbehandlingen. På spørsmål om hun opplever å få samme svar dersom hun spør to ansatte om samme ting svarer hun følgende:

Kari: *Eh, ja gjerne ikke det. Men det går litt på om de ikke kjenner reglene. Jeg går og spør som regel de eldste, sånn som [navn på betjent] og de som har jobbet her lenge. For de kjenner reglene. Men ja, stort sett. [...]* (Åpen avdeling, Fengsel A)

Særlig blir de ansattes usikkerhet rundt regler og rutiner tydelig ved bruk av vikarer. I forbindelse med et helt annet spørsmål tar Charlotte problematikken knyttet til dette på eget initiativ. Charlotte forteller at hun opplever vikarbruken ved Fengsel A som høy, og at dette byr på flere utfordringer. Dette fordi reglene og rutinene mellom de ulike fengsler og avdelinger er forskjellige, og det er derfor vanskelig for en fengselsbetjent å skulle tre inn som vikar uten at dette skaper et brudd i hverdagsmønsteret for de innsatte:

Charlotte: *[...] nå i det siste så har de jo fått inn veldig mange vikarer fra andre fengsler. Så plutselig så er det.. i går så, når nattvaktene kom klokken åtte, så var det en ansatt som jobber vanligvis på lukket, som da til dels ikke har peiling på hvordan ting gjøres her. Også kom det en vikar fra [annet fengsel], og hun, hun kan ikke gjøre en dritt her inne. Hun vet ikke hvordan systemene fungerer, hun har ikke egen bruker på systemene de må logge seg inn på, hun vet jo ikke hvor*

ting er, hun vet ikke reglene på å få bruke vekten sin telefon for å ringe advokater [...]. De ansatte fra lukket har jo heller nesten ikke peiling på hvordan ting gjøres her. Som igjen da gjør at vi står der og bare jamen sånn og sånn gjør dem, men vi blir ikke trodd ofte, for vi er jo innsatte. Vi kan jo stå der og si at jamen sånn og sånn gjør de fordi at det er til vår fordel. Det er det de antar med en gang. Så når det er vikarer her så er det nesten ingen som gidder å gå og spørre om ting. Da venter vi til de faste kommer på jobb. Og da blir det sånn at da hopper det seg opp [...] og da får de faste ansatte så jævlig mye å gjøre [...] Og da blir det til at når de faste ansatte kommer på jobb så er det ikke alle som rekker frem med alt de lurur på eller vil, fordi det har hopet seg opp. (Åpen avdeling, Fengsel A)

5.2.3 Kompenserende strategier

For å kompensere for forskjellsbehandlingen de innsatte opplever har kvinnene utviklet egne strategier. Et eksempel på en av disse strategiene ses i **Karis sitat på s. 73**, hvor hun forteller at hun bevisst henvender seg til de eldre vaktene, da hun opplever at disse er bedre kjent med reglene. Andre strategier omhandler at kvinnene orienterer seg om hvem som er på jobb før de spør om noe, og venter til neste skift begynner dersom de vurderer dette som nødvendig. Julie er en av dem som benytter seg av denne strategien, og forteller at kvinnene informerer hverandre internt om hvem man bør henvende seg til med ulike henvendelser:

Julie: [...] Men jeg tror at folk.. folk vet hvem som det går an å spørre om hva. Så vi snakker jo sammen vi som er her, så det blir jo litt sånn «hvem er på vakt?», «nei, nå er han eller hun på vakt, neimen da er det ikke noe vits i å spørre om det». Da venter du til neste skift, så er det noen andre som kanskje kan du spør der, også får du et positivt svar i stedet for et negativt, da. Så, men det er jo litt dumt at det er sånn, for det bør jo egentlig ikke være avhengig av hvem det er som er på jobb. Egentlig. [...] (Åpen avdeling, Fengsel A)

5.3 Lappesystemet ved Fengsel A – Betjentene som bindeledd

Mellom de to fengslene finner en ulik administrering av henvendelser og forespørsler. Denne forskjellen kan tenkes å skyldes kapasitetsforskjellene – Fengsel A har, sett i kontrast med Fengsel B, langt større kapasitet når det gjelder soningsplasser. Det er derfor ikke

overraskende at Fengsel A er avhengig av en mer formell og byråkratisk administrasjonsform av de innsattes forespørsler.

Ved Fengsel A gjøres administreringen gjennom et lappesystem hvor de innsatte leverer en notis i vaktrommet som beskriver forespørselen. Kvinnene forteller at dette gjelder nærmest alle henvendelser – eksempelvis om man ønsker en samtale med kontaktbetjent, snakke med helseavdelingen, kontakte advokaten eller andre offentlige kontorer. Betjentene blir dermed et tydelig bindeledd mellom kvinnene og det henvendelsen gjelder. Under samtlige intervju fremstilles lappesystemet som negativt. Ikke fordi deltakerne ikke ser nødvendigheten av det, men snarere fordi systemet oppleves som uforutsigbart, rigid og ineffektivt.

Når lappesystemet omtales som uforutsigbart og rigid har dette igjen en sammenheng med betjentes ulike håndheving av rutiner. Kvinnene forteller at noen av betjentene er strenge på hva som krever en lapp, mens andre ber kvinnene gi muntlig beskjed i forkant. Denne ulike oppfatningen og inkonsistensen av hva som *faktisk* krever lapp i forkant bidrar til å skape forvirring og uforutsigbarhet. I noen tilfeller gjør systemets, og enkelte av betjentenes rigide tolkning av dette det umulig for kvinnene – Julies erfaring er et eksempel på dette. Under hennes svar på spørsmål om hvordan hun opplever forholdet til de ansatte forklarer hun at noen kan være det hun beskriver som «kranglete» rundt lappesystemet:

Julie: [...] for eksempel hvis jeg trenger å lage en avtale med advokaten min, og kommer og leverer lapp om å få snakke med advokaten. Så spør de «ja, har du en avtale med advokaten?», nei, det er derfor jeg trenger å ringe til han, for å lage en avtale. Også er det liksom «ja, hvis du ikke har en avtale, så får du ikke ringe»
(Åpen avdeling, Fengsel A)

Julies eksempel viser til en umulig sirkel. Hun trenger å lage en viktig avtale med advokaten sin, og forteller at hun kun kan gjøre dette gjennom å ringe dem. Likevel gjør rigide tolkninger av systemet dette umulig for henne. I denne viser Julie til strategiene diskutert i 5.2.3, og peker på nettopp dette som løsningen:

Intervjuer: Hvordan skal du da lage en avtale?

Julie: *Ja, så det blir jo vanskelig. Det er litt sånne ting, men da er det liksom, tror jeg trikset er å bare vente til neste vaktskifte, også prøve med en annen betjent, så går det som regel greit. (Åpen avdeling, Fengsel A)*

Når lappesystemet omtales som ineffektivt er dette på bakgrunn av at kvinnene opplever at det kan gå lang tid før henvendelsene og forespørslene blir fulgt opp. Særlig knyttes det stor frustrasjon når forespørslene er helse relaterte. Når Sara blir spurt om hva hun opplever som vanskeligst eller utfordrende med tiden sin ved Fengsel A trekker hun frem nettopp dette. Hun beskriver veien til helsehjelp som en lang prosess med mye venting. Hun opplever at det kan gå uker etter levert lapp, uten svar eller handling:

Sara: *[...] Hvis jeg trenger lege, eller jeg gjerne vil prate med lege, så må vi skrive en lapp. Ok, det er greit, vi skriver det. Cirka én uke, to uker, fikk ikke svar tilbake. Og det er dårlig syns jeg. Her, hvis man trengte å snakke med sykepleier og trengte å snakke med lege, greit, ikke med en gang. Jeg sier ikke med en gang, men innen én dag vi må få gå til lege å prate med henne eller høre hva vi har problemer med. Ikke sant? Vi prater med betjentene – jeg er slapp og sliten, jeg klarer ikke å sove på natten, men kan jeg snakke med lege? Ja, dere må skrive lapp. [uklart] det er lang prosess. [...]* (Lukket avdeling, Fengsel A)

Problematikken rundt lappesystemet og helseforespørsler er sammensatt, og har sammenheng med helseavdelingens kapasitet. Ved Fengsel A er det lege på huset én dag i uken. Eventuelle helse relaterte henvendelser som oppleves som akutte for kvinnene vil derfor tas opp til vurdering av den som er operativ leder. Dermed må kvinnene i stor grad plassere sin tillit til betjentene og deres vurderingsevne. For synlige skader oppleves ikke dette som et problem for kvinnene – da får de den hjelpen de trenger. For tilfeller som oppleves som akutt for kvinnene, men som ikke er synlig – eller tilfeller som utvikler seg til å oppleves akutt, som følge av lang ventetid på oppfølging av henvendelse er situasjonen annerledes. Tilliten til hvorvidt en faktisk vil få hjelp ved akutte situasjoner er for noen også svekket – slik som i Charlottes tilfelle, hvor hun opplevde at ambulansen ikke ville ta henne med:

Charlotte: *[...] Her ringte de ambulansen natt til tirsdag for to uker siden, de ansatte sa at de ikke hadde kapasitet til å bli med til sykehuset, og de anså det*

heller ikke som nødvendig siden jeg satt på åpen. Ambulansen nektet å ta meg med fordi jeg var innsatt [...]. (Åpen avdeling, Fengsel A)

Også Sofie har opplevd å ikke få helsehjelp når hun trengte det. Hun forteller at hånden hennes hovnet opp og var svært smertefull. Likevel fikk hun ikke hjelp før det var gått en og en halv uke:

Sofie: *[...] den hovnet opp så sykt mye, og det var så vondt. Og jeg fikk jo ikke hjelp før det hadde gått sikkert en og en halv uke. Da ringte de legevakten også kom han her til da. Hånden min var så vond, og det var jævlig [...]. Det er mange som ligger og griner på rommet og ikke får hjelp fordi de har vondt. Det syns jeg er gale, du skal få legehjelp med en gang du kommer inn egentlig. Så helse.. det er ikke så bra her egentlig. (Åpen avdeling, Fengsel A)*

Lappesystemet, og dets utfordringer, påvirker kvinnenenes hverdag på flere måter. Dette viser seg gjennom konsekvenser som at viktige telefonsamtaler blir utsatt og forsinket, samt at kvinnene opplever å ikke få oppfølging av helse når de trenger dette. Systemet er også blottleggende og avslørende gjennom at kvinnene må dele private og sensitive opplysninger med betjentene. På denne måten mister kvinnene sin råderett over hvem som skal ha tilgang til slik informasjon. På spørsmål om hva prosedyren er dersom kvinnene trenger helsehjelp svarer Sofie følgende:

Sofie: *[...] Du må skrive lapp. Så må du krysse av på lege. Skrive hva som feiler deg for eksempel. Levere lappen til betjentene. Så blir den tatt opp på et eller annet møte som de har sånn felles med helse og sånn. [...]. (Åpen avdeling, Fengsel A)*

Ved Fengsel B fremstår administreringen av forespørsler og henvendelser som langt mindre byråkratisk og formell. Isabelle forteller at man ved dette fengselet ikke har et lappesystem, men at man setter seg opp på forskjellige lister – et system hun opplever som både effektivt og godt. På spørsmål om hvor lang tid det tar fra hun skriver seg opp på listen for å snakke med lege svarer hun følgende:

***Isabelle:** Nei. Det får du samme dag. Om de er tilgjengelig på en måte. Jeg er ikke den eneste i dette fengselet, så jeg må vente sånn som alle andre, men jeg blir tatt opp i løpet av dagen. (Høysikkerhet, Fengsel B)*

5.4 Oppsummering

I avsnitt 4.5 diskuteres samhandling og skjønn, og vektlegger kvinnenes opplevelse av å bli forskjellsbehandlet. Gjennom datamaterialet kommer det frem at flere av kvinnene ved Fengsel A enten har opplevd eller observert urettferdig behandling, forskjellsbehandling, samt ulik håndheving av regler og rutiner. Opplevelsen av forskjellsbehandling tar imidlertid primært utgangspunkt i at betjentene tolker og håndhever regler og rutiner ulikt. I noen tilfeller opplever også kvinnene at vaktene selv ikke kan reglene, og at dette medfører forskjellsbehandling. På denne måten får hvem som er på jobb stor betydning for kvinnenes hverdag. For å kompensere for dette har kvinnene utviklet strategier, slik som å undersøke hvem som er på jobb før man spør om noe, og heller vente dersom det vurderes som nødvendig. Kvinnene orienterer hverandre også internt, og forteller hvem man bør henvende seg til med ulike spørsmål.

Ved Fengsel A organiseres kvinnenes forespørsler og henvendelser gjennom et lappesystem. Også her er hvilken vakt som er på jobb av betydning. Kvinnene forteller at noen av vaktene er håndhever hva som fordrer en lapp i forkant som strengt, og noen av betjentene kan være det Julie beskriver som «kranglete» rundt systemet. Lappesystemet oppleves oppsummert ineffektivt for de innsatte ved Fengsel A. Kvinnene opplever å levere, tidvis avslørende, lapper, og at disse ikke følges opp – og særlig knyttes det stor frustrasjon til dette når det gjelder helserelaterte henvendelser. I nær alle intervjuene hvor lappesystemet ble diskutert var det særlig dette som ble vektlagt av deltakerne. Frustrasjonen kan imidlertid ha sammenheng med hvor ofte lege er tilgjengelig på huset, noe som gjør fengselets oppfølging av disse forespørslene langt mer utfordrende. Dette setter krav til at de ansatte vil måtte ta avgjørelser på hvorvidt en situasjon er akutt eller ikke, noe som igjen tvinger kvinnene til å måtte stole på de ansatte 'med livet sitt'. Sistnevnte oppleves som vanskelig for kvinnene, da flere har hatt negative opplevelser knyttet til hvorvidt deres helsemessige utfordringer tas seriøst av de ansatte.

6. Kvinne og innsatt

6.1 Innledning

I kapittel 4 og 5 analyserte oppgaven hva som påvirker kvinnenens soningsforhold og - hverdag, samt deres samhandling med de ansatte. Temaene diskutert i kapitlene er imidlertid ikke nødvendigvis kjønnsespesifikke, og flere av områdene vil også kunne være relevant for menn. Slike generelle tema er viktige, men som drøftet i kapittel 2 er det grunn til å anta at det også vil være noen særegne forhold som gjelder for kvinnelige innsatte. Videre utgjør kvinnene kun seks prosent av fangebefolkningen, og blir dermed en minoritet. Nettopp derfor er det viktig å rette søkelyset spesifikt mot det å være kvinne og innsatt.

Felles for forskningsdeltakerne er at de er kvinner og innsatte, samt har barn i ulik alder. I lys av den teoretiske diskusjonen i kapittel 2 fokuseres det derfor på disse tre rollene – innsatt, kvinne og mor. Hvordan opplever de dette selv, og ikke minst – hvordan oppleves dette i møte med samfunnets forventninger?

Deltakernes erfaringer knyttet til å være kvinne og innsatt deler seg i to områder – en opplevelse av å være en nedprioritert gruppe, samt en opplevelse av stigma. Å være innsatt «er liksom ikke noe damer gjør», for å bruke en av deltakernes egne ord. Enda mer omfattende blir det når morsrollen trekkes inn, noe oppgaven vil komme tilbake til i 5.3.

6.2 Opplevelsen av å være nedprioritert

Når deltakerne stilles spørsmål rundt det å være kvinne og innsatt vektlegger flere av kvinnene en opplevelse av å bli nedprioritert i forhold til mannlige innsatte. Særlig gjelder dette fengslens tilbud – slik som tilgang til rusmestringsenheter, og utvalg av aktivitetstilbud og utdanningsmuligheter. Charlotte har god kjennskap til flere menn som soner, og opplever at disse får et helt annet soningsforløp enn kvinner. Hun forteller at ved mannsfengsler er det langt større fokus på å benytte soningstiden effektivt gjennom kurs og utdanning – et fokus hun ikke har opplevd ved egne soninger. Også når det gjelder utflukter opplever Charlotte forskjeller – både når det gjelder utvalget av aktivitetene, men også utgiftene knyttet til mange av dem:

Intervjuer: *Opplever du å ha ulike eller like soningsvilkår som menn?*

Charlotte: *Nei, nei, nei. Det er jo ikke like soningsvilkår i det hele tatt. [...] Sånn som på [x] Fengsel for eksempel [...] De var jo på bowling, de dro på kino, de dro på shopping, og dro på kafe utenfor fengselet og sånne ting. De dro jo til og med i slalåmbakken. Mens her, jeg har opplevd de to månedene jeg har sittet her at vi har vært på bowling, men da har vi måttet betale for det selv. Her tjener vi 1100 i uken. Da skal du ukeshandle maten din, eventuelle såper og alt du ikke får utdelt av fengselet må du betale for selv, også skal du da betale 250 kroner for bowling. [...] (Åpen avdeling, Fengsel A)*

Sofie deler Charlottes opplevelse, og er svært engasjert i temaet. Under intervjuet trekker hun eksempelvis på eget initiativ frem at hun opplever at menn har et langt bredere tilbud enn kvinner. Hun forteller at de ved Fengsel A har treningsmuligheter, men langt fra et slikt tilbud hun erfarer at menn ved andre fengsler har. Sofie viser til en tidligere soning ved et blandingsfengsel, og forteller at mennene der hadde et eget fotballag. Fotballaget var et slags 'bedriftslag', og spilte kamper mot andre bedriftslag – slik som politiets og brannmennenes lag. Kvinnene kunne også spille fotball, men de fikk ikke spille fotballkamper slik som mennene hadde tilbud om. Også arbeidstilbudet opplever hun som annerledes og kombinasjonen av dette mener hun resulterer i at dagene går fortere for menn enn kvinner.

Karis opplevelse av at menn har et bedre tilbud enn kvinner baseres på hennes erfaringer ved samme blandingsfengsel som Sofie. Likevel skiller hennes opplevelse seg fra de andre ved at hun ikke snakker på et generelt grunnlag, men heller mener at dette avhenger av fengselet en soner ved. Hun poengterer at tilbudet ved Fengsel A oppleves som tilsvarende som tilbudet ved et mannsfengsel, men at bildet i et blandingsfengsel var et helt annet:

Intervjuer: *Opplever du å ha like eller ulike soningsvilkår som menn?*

Kari: *Her har vi det bra, men i [annet fengsel] for eksempel, der var det rusmestring for menn. Men, ikke for damer. Også var det en stund vi damer ikke fikk gå på verkstedet for eksempel. Hva det går i? [...] (Åpen avdeling, Fengsel A)*

Når kvinnene diskuterer sin opplevelse av å bli nedprioritert vektlegges diverse tilbud ved fengslene. Dog vises opplevelsen av å bli nedprioritert også når kvinnene snakker om soningsplassene som er tilgjengelig for dem. Som kapittel 2 viste er det kun fire

kvinnefengsler i Norge, som alle er plassert på Sør- og Østlandet. Dette innebærer for mange at de må flytte langt vekk fra familie og hjem over en gitt periode. Dette er utfordrende på flere områder. Et eksempel på dette er de varierende soningsforholdene ved de ulike fengslene. I Saras tilfelle kan hun eksempelvis søke seg til et fengsel nærmere hjemme, men dette vil innebære å søke seg til dårligere soningsforhold med mer innlåsning. Dette setter henne i et vanskelig dilemma – skal hun prioritere å ha det best mulig under soningsoppholdet, eller søke seg til et fengsel nærmere hjemme, og dermed kunne ha hyppigere besøk av familie?

Saras eksempel skisserer et viktig grunnlag for problematikken – kvinners soningsmuligheter bryter med nærhetsprinsippet, og enkelte tvinges til å velge mellom soningsvilkår og familie. I dette prosjektets utvalg kommer bruddet med nærhetsprinsippet særlig godt frem gjennom at ingen av kvinnene er fra området de soner ved. Dette byr på praktiske utfordringer, slik som i Sofies tilfelle. Hun forteller at dersom hun hadde sonet nærmere hadde familien kunnet vært behjelpelig dersom hun trengte noe, fremfor å måtte spare og kjøpe noe hun allerede har fra et stramt budsjett. Bruddet med nærhetsprinsippet gir også familiære utfordringer. Saras erfaring er ett eksempel, et annet er Charlotte som forteller at det ikke er gjennomførbart med besøk av sønnen hennes nå, grunnet flere timers kjørevei. Julie reflekterer rundt viktigheten av soningsplassenes plassering under sitt intervju:

Intervjuer: [...] Hva tenker du, burde det bygges flere mindre fengsler rundt omkring?

Julie: [...] jeg tror absolutt at det hadde vært en viktig ting. Enklere for folk å holde kontakten med, spesielt når det er dame fengsel da, for de jentene som har barn [...] så er det på en måte lettere å holde kontakt kanskje, og få til en litt sånn jevn.. jevnlig besøk og.. ja. Sikkert tilbakeføring og vil jeg tro, vil være enklere for folk da. Hvis de kan være i nærheten av der de skal tilbakeføres til da. Eller dit de skal når de skal ut. (Åpen avdeling, Fengsel A)

6.3 «Det er liksom ikke noe damer gjør» - Om å være kvinne og innsatt

Den andre opplevelsen kvinnenens erfaringer omhandler et opplevd større stigma knyttet til å være kvinne og innsatt. Det var imidlertid ikke alle kvinnene som kjente på dette, og på spørsmål knyttet til temaet fortalte eksempelvis Sofie at hun ikke helt visste hvordan hun

skulle svare på dette. Isabelle ved Fengsel B hadde heller ikke gjort seg noen tanker knyttet til dette, og forteller at hun tror det oppleves ganske likt å være innsatt for begge kjønn. Kari forteller på sin side at hun skjems over å sitte i fengsel, men knytter ikke dette opp til kjønn.

Julie og Charlotte hadde klarere oppfatninger om dette spørsmålet. Begge mente at det å være innsatt er mer normalisert for menn, og at det var et særskilt stigma knyttet til det å være kvinne og innsatt. Både Julie og Charlotte opplever at det knyttes andre forventninger til dem som kvinner – å være innsatt er «ikke noe damer gjør», for å bruke Julies ord. Selv om kvinner også kan havne på «skråplanet», som Charlotte kaller det, gir ikke de sosiale forventningene til kvinner rom for dette:

Intervjuer: [...] vil du si det er mer stigma knyttet til å være kvinne og innsatt?

Charlotte: [...] jeg føler det på en måte blir sett på som mer normalt å være mann og kriminell og sitte i fengsel enn kvinne. Fordi det blir gjerne stilt mer spørsmål til «oi shit, hva har hun gjort» [...]. For du blir.. du blir litt mer dømt som kvinne og innsatt enn mann og innsatt, fordi det er mer normalt. [...] Men vi blir.. jeg føler at jeg har møtt på mer.. at jeg har blitt dømt som kvinne og innsatt, enn hva jeg ville blitt hvis jeg var mann. Det blir på en måte mer sånn, det blir lagt så mye mer negativt fokus på det, og det synes jeg er feil. Fordi.. når det på en måte er liksom så veldig normalisert å være mann og kriminell, så skjønner jeg ikke hvorfor det ikke skal være så normalisert å være kvinne og kriminell. Fordi det er like stor sjanse for at jeg faller på skråplanet som at broren min gjorde det. Så man.. man blir jo gjerne dømt mer som kvinne. Man gjør det. (Åpen avdeling, Fengsel A)

For Julie var disse opplevelsene så sterke at hun forsøkte å holde soningen skjult, også for deler av sin nærmeste familie.

6.4 «Du føler deg jo mislykket som mamma» - om å være mamma i fengsel

Charlotte og Julie opplevde det å være kvinne og innsatt nærmest som et dobbelt avvik – ikke bare var de innsatt, men også kvinne – noe de opplevde at samfunnet i langt mindre grad aksepterte. Dog var det ikke alle kvinnene som kjente på dette, men dette bildet endrer seg når også morsrollen inkluderes. Alle kvinnene i utvalget er mødre, og fire hadde jevnlig kontakt

med barna sine. Samtlige forteller at å være mor fra fengsel er svært vanskelig og utfordrende – enten gjennom egne erfaringer, eller observasjoner av hvordan andre medinnsatte håndterer det. Først og fremst oppleves det å være borte fra barna over så lang tid som svært vanskelig. Når Sara stilles spørsmål om hva hun opplever som det vanskeligste med å sone trekker hun, i likhet med flere av kvinnene, frem nettopp dette:

Sara: *Her er det uten familie. [...] Det er første gang jeg er uten mann og barna. [...] det er veldig vanskelig å holde meg uten familie og barn [begynner å gråte].*
(Lukket avdeling, Fengsel A)

Det å være mamma i fengsel oppleves som et sterkt brudd på deres egne forventninger til seg selv som mor, men like fullt også det de opplever er samfunnets forventninger. Dette henger i stor grad sammen med at de opplever sin morsrolle som den ofte anerkjente primære omsorgsrolle. Charlotte forteller at hun føler seg mislykket som mamma, og fortsetter: «man skal jo ikke sitte i fengsel når man har barn». På spørsmål om kvinnene vil si at det er ekstra fordommer knyttet til å være mor i fengsel oppsummerer Charlottes svar flere av kvinnenes bekymringer godt:

Charlotte: *Ja. Og der går man igjen på den normaliseringen av herrer og kriminalitet, enn kvinner og kriminalitet. Det er sjeldent at man hører et barn si at mamma sitter i fengsel. Kontra pappa. [...] Så tror jeg at på utsiden og, barnet blir mer forhånds dømt når mamma sitter i fengsel enn pappa. [...] jeg vet ikke hvorfor, men man blir på en måte stilt mye mer til veggs når mamma sitter i fengsel enn en pappa [...] Så.. jeg er sjeleglad for at guttungen min ikke er femten år. Når jeg sitter inne. Selv om det er tøft å fortelle en [alder på barn] at nå blir mamma borte i syv måneder. Eller et år. [...] fordi at han har ikke muligheten til å bli dømt av vennene sine fordi de ikke forstår det. (Åpen avdeling, Fengsel A)*

Av Charlottes sitat ser vi at hun, i likhet med flere av kvinnene, opplever at det er mer ‘akseptert’ at fedre sitter i fengsel. Hun er glad for at sønnen er i den alderen han er, slik at han unngår å bli dømt av vennene sine for at mamma sitter i fengsel. Charlotte forteller også at hun synes det er vanskelig å vite hvordan hun skal utfylle rollen sin som mor i fengsel best mulig, og hun savner en form for veiledning. Hun viser til et tilbud hun vet noen fengsler tilbyr menn – «pappa i fengsel». Her diskuteres det gruppevis utfordringer knyttet til å være

far i fengsel, samt hvordan den enkelte løser dette. Videre gis den innsatte tips og råd, både fra andre medinnsatte og ansatte. Hun skulle ønske hun fikk en tilsvarende veiledning som kunne hjulpet henne med hvordan hun skal formidle til sønnen at hun sitter i fengsel og snakke om dette:

Charlotte: [...] når du har en sønn da, i mitt tilfelle som er [x] år som begynner å stille spørsmål til hvorfor mamma ikke er hjemme, hvorfor bare pappa er hjemme, hvorfor.. ja, hvorfor du er her, også skal du forklare det på en barnevennlig måte. Du får ikke noe veiledning her inne, det er jo ikke noe.. Det er jo en barneansvarlig her, men det er jo ikke satt opp noe veiledningskurs eller kurs om å være mamma i fengsel. Hvordan opprettholde kontakten, hvordan forklare ting på en barnevennlig måte, du får det bare gjerne med en barneansvarlig som sier «du kan si det og det, så går det fint, bare ikke tenk, det går bra» [...] (Åpen avdeling, Fengsel A)

6.4.1 Besøk i fengsel

Kvinnene har mulighet for å motta besøk i fengselet, men likevel oppleves dette som utfordrende – særlig når det gjelder besøk av barn. Først og fremst gjør kvinners begrensede soningsmuligheter, og fengslenes geografiske plasseringer besøksmulighetene vanskelig. Ingen av kvinnene i utvalget var fra området hvor de sonet, og alle hadde flere timers reisevei mellom fengselet og hjemstedet. Kvinnene ved Fengsel A fortalte imidlertid at fengselet har en besøksleilighet for innsatte på åpen avdeling som har stått ferdig i flere måneder, men av tekniske årsaker er denne ikke blitt tatt i bruk. Dette gjør det vanskelig å ta imot og gjennomføre besøk fra venner og familie. Lange reiseveier innebærer at det i flere tilfeller kan bli nødvendig med overnatting, noe som utgjør en stor økonomisk utgift for de besøkende. Videre oppleves de tilgjengelige fasilitetene for besøk som uegnet. Besøksrommet ved Fengsel A oppleves av kvinnene som for lite, og de forteller at det er utstyrt med gamle bøker og en defekt TV. At det er det uegnede besøksrommet, og ikke besøksleiligheten som må benyttes hindrer et mer naturlig og trygt miljø for samhandling. Kvinnene forteller at de også kan benytte fengselets uteområder, men de uttrykker skepsis til dette fordi det i større grad vil eksponere barnet for 'fengselet' og andre innsatte:

Charlotte: [...] vi har jo lov hvis man forhører seg med ansatte først, å gå ut her med ungene i luftegården her, men så er det jo, vil du at ungen din skal møte alle

andre innsatte da? [...] Det er vanskelig, det er ikke tilrettelagt som oftest. [...]

(Åpen avdeling, Fengsel A)

Fengsel A har et tredje alternativ for de innsatte gjennom videobesøk. Dette er noe alle kvinnene trekker frem som positivt, og som flere hyppig benytter seg av. Selv om det ikke er det samme som å treffe dem fysisk, gjør det regelmessig kontakt mulig – til tross for store geografiske områder.

6.5 Oppsummering

Dette kapitlet har vist at det er tre områder som vektlegges når kvinnene reflekterer rundt det å være kvinne og innsatt. Kvinnene føler seg nedprioritert i forhold til mannlige innsatte, og peker særlig på at menn har et bedre tilbud generelt. Særlig alvorlig er Kari og Sofies erfaringer fra samme blandingsfengsel, hvor de forteller å ha blitt ekskludert fra ulike tilbud grunnet deres kjønn, noe som er i strid med likebehandlingsprinsippet nevnt i 1.2.

Nedprioriteringen kommer også frem når kvinnene diskuterer soningsplasser tilgjengelig for dem. Videre føler flere av kvinnene på et større stigma knyttet til å være kvinne og innsatt. Det er ikke alle kvinnene som forteller at de kjenner på dette, men dette bildet endrer seg når også morsrollen trekkes inn. Datamaterialet viser at det å være innsatt bryter med kvinnenes forventninger til seg selv som mor, og de opplever også dette som et vanskelig brudd med samfunnets forventninger til dem.

Å skulle utføre sin morsrolle fra fengselet oppleves som utfordrende. For det første er kvinnene borte over en lang tidsperiode, og alle soner flere timer unna hjemstedet. Dette gjør besøksmulighetene begrenset, og for majoriteten av kvinnene er det kun videobesøk og kontakt over telefon som er mulig. Fengsel A har imidlertid en besøksleilighet som står ferdig, men som ikke kan benyttes grunnet en teknisk detalj. Dette er noe alle kvinnene ved Fengsel A's åpne avdeling forteller om, og samtlige skulle ønske at denne kunne disponeres. Ikke bare ville dette gjort besøksmulighetene bedre, da besøkende har et sted å overnatte, men det ville også gitt et tryggere og mer naturlig rom for samhandling.

7. Det «ideelle» fengselet

Gjennom intervjuene kom kvinnene med flere gode refleksjoner rundt nåværende soningsforhold – mye positivt, men også mye negativt. Basert på dette ble majoriteten av kvinnene stilt et oppfølgingsspørsmål om hvordan deres ideelle fengsel ville sett ut. Kvinnenes svar var påfallende like – både på generelle forbedringsønsker, samt spørsmål om deres ideelle fengsel og omhandlet stort sett områder som bedre helsetilbud – herunder også psykisk helsehjelp, mer fokus på tilbakeføring, bedre rusmestringstilbud og mindre innlåsning.

Bedre helsetilbud

Karis ideelle fengsel tar utgangspunkt i Fengsel A. Hun forteller at hun ville hatt det slik de har det der, men med noen forbedringer. Kari forteller at flere av de innsattes kropper er slitne etter et liv med rus, og at det gjerne er mye psykiske utfordringer som følger med dette. Derfor ville hun hatt et styrket helsetilbud hvor det var en lege og en helsearbeider på huset hver dag. Nye innsatte burde videre møtes av legen, slik at den innsattes helse- og oppfølgingsbehov kartlegges tidlig. Hun poengterer at de jo får hjelp, og at de ved akutte situasjoner kan få hjelp ved legevakten. Likevel er ikke det nåværende tilbudet tilstrekkelig, og slik oppgaven viste i avsnitt 5.3 opplever kvinnene at det er en lang og tungvint vei til hjelpen slik systemet er nå. Tilliten til hvorvidt en faktisk vil få hjelp ved akutte situasjoner er for noen også svekket.

Flere møter mellom de ansatte og innsatte

Kari forteller at hun ville arrangert flere møter mellom de ansatte og innsatte. Hun forteller at dette er noe som skal arrangeres månedlig ifølge informasjonsheftet, men hun har kun opplevd dette én gang i løpet av flere måneder. Disse møtene er en gylden mulighet for orientering om hvordan de innsatte har det, hvilke kurs som er tilgjengelig, og hvilke kurs som kunne vært ønskelig. I tråd med dette ville hun også hatt en bedre informasjonsflyt, hvor ikke all informasjon ble formidlet via oppslagstavlen. Hun forteller at det tok henne tid å venne seg til å oppsøke informasjonen der, og at det ofte henger så mye informasjon at det blir vanskelig å skulle skille ny informasjon fra gammel. Kari ønsker at informasjonen oppsøker de innsatte, snarere enn at de innsatte selv må oppsøke den. Hun ønsket også at det ble arrangert flere turer ut i nærområdet – noe også Julie trekker frem i sin beskrivelse av sitt ideelle fengsel.

Bedre rehabilitering

Charlotte vektlegger bedre rehabilitering i sin versjon av det «ideelle fengsel». I tråd med Karis fokus på helse påpeker også Charlotte at hun ville styrket helsetilbudet, også når det gjelder psykisk helse. Hun ønsker en mer effektiv utnyttelse av soningstiden – uavhengig om en innsatt soner en dom på seks måneder eller femten år. Charlottes ideelle fengsel skal dermed vektlegge behandling og forberedelse fremfor straff:

***Charlotte:** [...] Samtidig som at det burde vært lagt mer vekt på.. hvis jeg skulle velge helt selv, at man kan ha et utdanningsforløp som gir litt mer mening enn et kursbevis på et ark. Når du kommer ut, for det er veldig mange som kommer inn og ikke har skolegang, eller ikke har arbeidserfaring. Og at man da burde hatt et fengsel, hvis man ikke har arbeidserfaring da, at man har et fengsel som har kontakter med forskjellige arbeidstilbud på utsiden. Sånn ok, du skal stå opp klokken åtte, du skal være på jobb fra åtte til tre, og da skal du tilbake til fengselet. Og ikke bare bli satt i et bygg og si at her skal du sitte. Fordi at det er, for eksempel en som soner, i min situasjon da, som soner syv måneder, det er syv måneder du mister på arbeidserfaring eller skoletilbud, eller.. som du da må starte på nytt igjen når du kommer ut, og da er det mange som faller utenfor, fordi at de da har mistet de månedene. Så jeg mener det er mer behandling enn straff. Det ville jeg valgt. (Åpen avdeling, Fengsel A)*

Julie ville hatt mer dyr inn i sitt ideelle fengsel. Hun viser til den terapeutiske effekten dyr har på mennesker, og at de kan ha en positiv innvirkning på rehabilitering, mot ensomhet og for mestringsfølelsen. Hun foreslår en rekke ideer – alt fra en valp til hver innsatt, hvor den innsatte får konkrete målsetninger for hva hunden skal lære seg, til en dagkennel for de ansattes hunder, slik hun vet andre fengsler har.

Isabelles ideelle fengsel skiller seg noe ut fra de andre kvinnenenes. Hun tar også utgangspunkt i fengselet hun soner ved nå, Fengsel B, og ville gjort forbedringer ut fra slik det allerede er. Hun forteller at hun i sitt ideelle fengsel ville hatt en langt mer individualisert soning, med flere avdelinger basert på hva en soner for og hvilke utfordringer den innsatte har. Blant annet bør de som er dømt for det hun kategoriserer som ‘mildere’ ting, sone på en egen avdeling, slik at de blir skjermet fra dem som soner for mer alvorlige ting – slik som eksempelvis drap.

Hun ville, i likhet med Kari, også møtt alle nye innsatte med lege, og videre testet alle nye innsatte for hva de har i systemet, slik at de kan få hjelp deretter.

Fasiliteter for et mer naturlig og trygt samhandlingsrom

I avsnitt 6.4.1 om besøk i fengselet fortalte flere av kvinnene at de opplevde fasilitetene for besøk som uegnede. Oppgaven viste også at Fengsel A har en ferdigstilt besøksleilighet, men at denne ikke er i bruk grunnet en teknisk detalj. At ikke besøksleiligheten kan tas i bruk opplever kvinnene som dumt. Først og fremst ville denne bidratt til å lette det logistiske rundt et besøk, men like viktig er det mer naturlige og trygge samhandlingsrommet det skaper – særlig ved besøk av barn. Kvinnene forteller at dersom besøksleiligheten kunne benyttes ville man hatt større plass å boltre seg på, noe som gir rom for både lek og den energien særlig små barn har. Videre vil det i større grad skjerme barna fra 'fengselet', og dermed skape et mer naturlig rom for samhandling:

***Julie:** [...] For det er jo ikke nødvendigvis så veldig kult å være unge og komme i fengsel på besøk, uansett om det er til mor eller far da. [...] Så da tror jeg det er viktig at det er både.. ja, sånn besøksleilighet, og at det kan legges opp til litt mer naturlig kontakt og da.. enn å komme inn her og sitte inne her da. Det er jo rart. Det er jo rart for en unge og det liksom. [...] (Åpen avdeling, Fengsel A)*

Besøksleiligheten ble ikke trukket frem under spørsmålet om hva som var kvinnenens ideelle fengsel ved Fengsel A. Likevel gjør engasjementet knyttet til den at den inkluderes her. Også Isabelle ved Fengsel B trekker frem viktigheten av å skape et trygt rom for besøk av barn. Hun viser til sin egen erfaring av å være barn og få vite at ens forelder sitter i fengsel, og forteller at dette knuste henne. Dette er en av grunnene til at Isabelle mener at barn ikke har noe i et fengsel å gjøre, og beskriver dette som «så skadelig at det ikke kan bli mer skadelig». Dersom barn likevel skal komme på besøk må dette derfor skje utenfor fengselet:

***Intervjuer:** Hva kunne vært gjort annerledes da [rundt besøk av barn]?*

***Isabelle:** I det tilfellet der barn må møte foreldrene sine, så burde de fått fremstilling og perm til det grunnlaget der. Ungene skal ikke fraktes inn i fengsel. Når ungen blir fraktet inn i fengsel, så blir den ungen traumatisert for livet. [...] hadde jeg bestemt over det, så hadde jeg latt.. foreldrene gå ut til barnene sine.*

Med tilsyn. Da er det bedre de har med seg en fengselsbetjent. Tar på seg en jakke. Alvorlig talt. Hvor er systemet oppi dette her. Akkurat det der, jeg kjenner jeg blir sånn ømfintlig på det området der. [...] (Høysikkerhet, Fengsel B)

8. Avslutning

8.1 Innledning

I dette kapittelet vil jeg oppsummere de viktigste funnene fra datamaterialet opp mot de problemstillinger jeg har stilt i prosjektet. Den første problemstillingen omhandlet hvordan kvinnene opplever sine soningsforhold og -hverdag, og om det er noen spesielle faktorer som påvirker inn på deres opplevelser. Den andre problemstillingen var hvilke opplevelser, tanker og betraktninger kvinnene har rundt det å være kvinne, mor og innsatt.

8.2 Kvinnenes opplevelse av sine soningsforhold og -hverdag

I analysene kommer det frem at kvinnene opplever at deres soningsforhold varierer etter tre faktorer. I likhet med Hellebust et al. (2021) finner jeg at kvinnenes soningsforhold og -hverdag påvirkes av hvilket fengsel de soner ved. Videre viser faktorer som hvem som er på jobb, samt kjønn å spille en viktig rolle i kvinnenes opplevelser av sine soningsforhold og -hverdag. Kriminalomsorgens begrensede ressurser er en annen faktor som har betydning og som jeg etter hvert også vil drøfte.

8.2.1 Betydningen av hvor man soner

Det er ikke bare sikkerhetsnivået som spiller inn på kvinnenes soningsforhold og -hverdag, men også hvilket fengsel en soner ved. Gjennom kapittel fire vises en rekke variasjoner – både mellom de to fengslene i utvalget, men også ved andre fengsler kvinnene hadde erfaringer fra. Forskjellene mellom fengslene kan grovt deles inn i to kategorier – variasjoner knyttet til fengslenes bygningsmasse, og variasjoner knyttet til organiseringen av dagliglivet innad fengslene.

Variasjonene i fengslenes bygningsmasse utgjør den mest synlige forskjellen, og muliggjør og begrenser hva fengslene kan tilby når det gjelder fasiliteter, grad av privatliv og sosiale muligheter med pårørende og andre medinnsatte. Av denne grunn betegnes bygningsmassen av Hellebust et al. som soningsforholdenes grunnlag (2021, s. 64). Flere av fengslene i Norge er lokalisert i uegnede bygninger, og kun et fåtall tilfredsstillende alle krav til lokaler (KSF, 2012, s. 7). Eksempelvis er hele 15 fengsler bygget på 1800-tallet, og dermed utformet etter en helt annen straffeideologi. Datidens fengslsutforming tok utgangspunkt i at den innsatte skulle isoleres på cellene for å forhindre en uheldig innflytelse fra de andre fangene, og isolasjon og ensomhet ble sett på som et ledd i moralsk forbedring (KSF, 2012, s. 27). Selv

om dette ikke er idealer vi finner igjen i en moderne straffegjennomføring, betyr dette at innsatte soner i fengsler som er utformet etter en utdatert straffeideologi.

Norske fengsler har et stort spenn i byggealder, og fengslene i utvalget representerer to slike fengsler med byggeår langt fra hverandre. I refleksjonsnotatet vises det hvordan dette gir utslag i kvinnenes soningsforhold. Fengsel A er et nyere fengsel, og utformingen tar høyde for gode lufteområder, område for fellesaktiviteter – både inne og ute, samt lyse, romslige og velinredede celler og rom. Ved Fengsel B finner en det motsatte. Cellene jeg fikk se var mørke, vilkårlig innredet, og hadde en slik høyde til vinduet at den innsatte måtte benytte øvre del av køyesengen for å kunne se ut. Også lufteområdene var langt dårligere. Selve luftgården var mer som et uterom, med fire vegger, gittertak, og to vinduer som tillot kvinnene å kunne se natur og landskap. Fengsel B's andre luftealternativ var 'røyketerrassen'. Denne fremstod som et lite bur, som enkelt kunne ses fra veien – å benytte denne innebar dermed at den innsatte måtte sette seg i en avslørende posisjon hvor hun godtok at forbipasserende kunne se henne som en 'tydelig innsatt'.

Fengslenes bygningsmasse har også betydning for hvorvidt den innsatte har en celle eller et rom å kunne trekke seg tilbake til. Til tross for at de innsatte ifølge retningslinjene til straffegjennomføringsloven, som hovedregel skal ha sitt eget rom (Kriminalomsorgen, 2008, kap. 17.2, s. 1) er det kvinnefengsler som enten benytter seg av en slik praksis, eller som har fasilitetene til det. Begge fengslene i utvalget hadde på intervjuetidspunktet kun enkeltcelle/enkeltrom-praksis, men flere av kvinnene hadde erfaringer ved å måtte dele rom. Samtlige deltakere understreket at enerom/-celle var å foretrekke, og begrunnet dette med å slippe å måtte ta hensyn til andre, at andre slapp å ta hensyn til deg, samt at man hadde et sted å trekke seg tilbake til. Enkeltrom/-celle blir derfor en viktig sfære hvor den innsatte kan slippe unna fengselets intense hverdagsliv.

I kapittel 4 forteller Charlotte at man må sette på en fasade hvor man skjuler at man er lei seg, har psykiske utfordringer eller synes soningen er tøff. I denne sammenheng blir Goffmans front-/og backstage begreper beskrivende. Når Charlotte snakker om fasaden er dette synonymt med begrepet front stage - «[...] the part of the individual's performance which regularly functions in a general and fixed fashion to define the situation for those who observe the performance [...]» (Goffman, 1967, sitert I Appelrouth & Edles, 2016, s. 543). Når

kvinnene har enecelle/-rom har de da også et rom hvor de kan være backstage – et sted hvor man kan slippe denne fasaden, slippe å måtte ta, eller at andre må ta hensyn.

Hvilket fengsel en soner ved har også innvirkning på hvordan den innsattes dagligliv er. Kapittel 4 og 5 viser at hvilke måltidsordning, hvordan henvendelser og forespørsler blir administrert, samt hvilket sysselsettingstilbud den innsatte tilbys alt er betinget av hvilket fengsel en soner ved. En siste viktig og varierende faktor knyttes til høysikkerhetssoninger, og omhandler de ulike fengslenes innlåsningsrutiner. Det finnes ingen utformet innlåsningspraksis som skal gjelde samtlige høysikkerhetsavdelinger og -fengsler, og i praksis er det opp til fengselsleder å bestemme tider for inn- og utlåsning (Sivilombudsmannen, 2016 a, s. 38). Hvilket fengsel en soner ved har dermed stor innvirkning på hvor mange timer en innsatt vil være innelåst på cellen, og Hellebust et al. finner i sin rapport variasjoner på mellom 8-17 timer hvor kvinnene sitter innelåst daglig (2021, s. 65). I praksis innebærer dette at enkelte av kvinnene opplever så lite som syv timer utenfor cellen sin daglig. Dette strider mot den Europeiske Torturforebyggingskomité, CPT, som poengterer at varetektsinnsatte bør ha minst åtte timer utetid, mens dem som soner en dom bør ha enda lenger utetid (CPT, 2002, s. 15). Også i dette prosjektets datamaterialet ses variasjoner i innlåsningspraksiser mellom samme sikkerhetsnivå. Fengsel A veksler mellom to turnuser hvor de innsatte er innelåst totalt 15 timer og 10 minutter på sommerstid, og 12 timer og 40 minutter resten av året. Ved Fengsel B praktiserer de kortere innlåsning i ukedagene med 10 timer, og 13 timer i helgene. Unntak gjøres imidlertid for innsatte på Fengselets B-avdeling. Verken Fengsel A eller B bryter direkte med CPT, men innsatte ved Fengsel A mener likevel at det er mye innlåsning. Dette kan muligens ha sammenheng med at fengselet har praktisert innlåsningspraksisen de vanligvis kun har om sommeren under korona, og de innsatte har dermed hatt en lang periode med lengre innlåsning.

Majoriteten av kvinnene i dette utvalget sonet på intervjutidspunktet ved Fengsel A's åpne avdeling. Her praktiseres ikke en slik innlåsning, og kvinnene kan være ute av rommet sitt fra syv om morgenen til elleve på kvelden. Flere av kvinnene hadde likevel erfaringer fra lukket avdeling, og vektlegger innlåsning som spesielt vanskelig. Særlig har dette sammenheng med den negative påvirkningen dette har på psykisk helse. Å være innelåst innebærer å være alene med de utfordringer man har – og særlig angst, uro og depresjoner trekkes frem i kvinnenes fortellinger. Selv om majoriteten av kvinnene sitter på åpen avdeling, gir frykten for å havne på lukket avdeling konsekvenser. Et alvorlig eksempel er Charlotte som forteller at hun

tidligere har hatt flere selvmordsforsøk, men opplever at hun må skjule sine destruktive tanker for å unngå å bli flyttet over på lukket avdeling. Denne frykten skaper et alvorlig dilemma – dersom hun setter seg i en posisjon hvor hun kan få hjelp, vil dette innebære at hun må gi slipp på en rekke goder en åpen soning gir, slik som i dette tilfellet - friheten fra å være innelåst.

Det kan trekkes flere paralleller mellom funnene i denne oppgaven og til Goffmans diskusjon knyttet til totale institusjoner, men i varierende grad – både mellom de ulike fengslene og sikkerhetsavdelinger. Eksemplene viser at det finnes noen likhetstrekk mellom fengslene som bryter med Goffmans betegnelse av en total institusjon. Eksempelvis tituleres de innsatte ved begge fengslene etter navn, og kan også benytte private klær i det daglige. Generelt er de innsatte langt fra så nedstrippet som hva Goffman mente kjennetegnet «klientene» i sin studie. Også de innsattes positive vurderinger av de ansatte bryter med dette. Likevel finner en kjennetegn som at det er et levesamfunn og en formell institusjon hvor de innsatte bor. Innen fengselet blir også den innsatte en del av en større gruppe, og pålegges de samme aktivitetene. Kanskje viktigst er den rasjonelle helhetsplanen institusjonen pålegger sine innsatte. Dette ses gjennom deres flere former for regulering av de innsatte og deres hverdag – slik som eksempelvis regulering av når dagen slutter og starter gjennom innlåsning, og aktivitetsplikt for de innsatte.

Eksemplene viser også til ulikheter mellom fengslene, og særlig knyttet til den ulike graden kvinnenes hverdag reguleres. Innlåsning er eksempelvis noe som gjelder både Fengsel A og B på høysikkerhetsnivå, men utførelsen av dette varierer. Ved Fengsel A er kvinnene innelåst flere timer i løpet av døgnet, og de blir også innelåst på dagtid. Ved Fengsel B er innlåsningen kortere, og innlåsning på dagtid skjer kun i helgene og ved helligdager. Et annet eksempel på variasjoner knyttet til regulering av kvinnenes hverdag, og som kan illustrere Goffman sin oppfatning av hvordan totale institusjoner kan gjøre det vanskelig for individene å bevare sin egenidentitet omhandler måltidene. Ved Fengsel A gis kvinnene tilbake noe av autonomien over egen hverdag gjennom selvforpleining. Kvinnene kan selv planlegge egne måltider, og på denne måten tas det også indirekte høyde for kulturelle forskjeller i matvaner. Ved Fengsel B tilbys ikke en slik autonomi, og kvinnene må velge mellom et utvalg ferdigretter. Som nevnt er også aktivitetsplikten en form for regulering av kvinnenes hverdag, og selv om denne gjelder innsatte ved begge fengsler viser kapittel 4.6 at utvalget av aktiviteter kvinnene kan velge å utføre denne plikten gjennom er ulik mellom fengslene. Kvinnene ved Fengsel A kan

derfor sies å ha større autonomi over egen hverdag gjennom å ha et større utvalg å velge mellom.

8.2.2 Betydningen av hvem som er på jobb

Betjentene har en nøkkelrolle i de innsattes hverdag, og regulerer i flere tilfeller hva kvinnene kan og ikke kan. Empirien viser at de innsatte generelt er svært positive i omtalene av betjentene, noe som kan sies å være i samsvar med «eksepsjonalismen». Men det finnes også ankepunkter knyttet til forskjellsbehandling, og kvinnene vektlegger dermed spesielt at hvem som er på jobb spiller en viktig rolle for deres hverdag.

Forskjellsbehandlingen tar særlig utgangspunkt i at betjentene i ulik grad håndhever og tolker regler og rutiner. I kapittel 5 viser datamaterialet til flere tilfeller hvor dette belyses, og særlig utgjør handleturene et godt eksempel. De ulike betjentene gjennomfører dette ulikt – noen følger med kvinnene inn i butikken, mens andre sitter igjen i bilen. Noen av betjentene etterkommer kvinnenes ønsker om at de skal kle seg sivilt, mens andre velger å stille fullt uniformert eller i en slik bekledding at det likevel ikke hersker noen tvil rundt hvilket ærend de er i.

At noen betjenter er rigide i sin tolkning, mens andre er mer liberale fører til en opplevelse av forskjellsbehandling. Videre oppleves det forvirrende for kvinnene – for hva er *egentlig* lov? Og hva er egentlig normalen? Deler av problematikken tydes å kunne knyttes til betjentenes skjønnsrammer som åpner for nettopp en slik ulik tolkning og håndheving. I St. Meld. 37 (2007-2008) adresseres nettopp denne problematikken, og det påpekes at dagens lovgivning åpner for en stor grad av mulighet til å utøve skjønn – dette til tross for at det kan føre til en opplevelse av ubegrunnet forskjellsbehandling og usikkerhet hos dem som skal anvende loven (s. 109). Dette aktualiserer Lipskys (2010) bakkebyråkratiteori. Disse skjønnsrammene skal åpne for en individualisert tilnærming, slik at hver innsatt skal få den hjelpen de trenger. I praksis blir dette utfordrende, og kun én av deltakerne trekker frem at forskjellsbehandlingen skyldes at noen trenger mer hjelp enn andre. Dermed forsvinner i flere tilfeller hensikten med skjønnsutøvelsen, og erstattes med en følelse av urettferdighet.

En diskusjon i sammenheng med Lipskys bakkebyråkrati har vært rundt hvorvidt «klienter» er totalt uten makt. I kapittel 5.2.3 kommer det frem at kvinnene har utviklet egne strategier. Dette omhandler at kvinnene orienterer seg om hvem som er på jobb før de spør om noe, og

venter til neste skift dersom dette vurderes som nødvendig. Kvinnene informerer hverandre også internt om hvem man bør henvende seg til med de ulike henvendelsene. Dette er et eksempel på hvordan de innsatte bruker ulike virkemidler mot systemet.

8.2.3 *Betydningen av kjønn*

Også kjønn vektlegges av kvinnene som en påvirkende faktor for deres soningsforhold og -hverdag. I kapittel 6.2 viser analysen at flere av kvinnene opplever å være nedprioritert i forhold til mannlige innsatte som følge av den lille andelen de utgjør av den totale fangebefolkningen. Opplevelsen av å være nedprioritert baseres på erfaringer fra nåværende soningssted, samt fra andre fengsler og kommer til uttrykk gjennom to ulike områder. For det første opplever kvinnene å ha et dårligere tilbud enn menn generelt, spesielt ved andre Fengsler. Både Kari og Sofie hadde erfaringer fra samme blandingsfengsel, og pekte på å bli ekskludert fra både aktiviteter og tilbud. Sofie forteller om de mannlige innsatte, og at de fikk spille bedriftslagsfotball – et tilbud kvinnene var ekskludert fra. Kari viser til at kvinnene i samme fengsel ble ekskludert fra rusmestringsenheten, og i en periode også verkstedet – begge tilbud var forbeholdt menn.

Opplevelsen av å bli nedprioritert kommer også til uttrykk gjennom kvinnenes soningsplasser. Som følge av at kvinner kun utgjør 6 prosent av alle innsatte er det kun fire kvinnefengsler – alle lokalisert på Sør- og Østlandet. Dette innebærer for mange en lang reisevei mellom soningssted og hjemsted, og vanskeliggjør hjelp og besøk av venner og familie. For dem som har et soningsalternativ nærmere hjemstedet kan dette stille dem i et vanskelig dilemma, for som oppgaven har vist varierer soningsforholdene og -hverdagen mellom fengslene. Dette fører til at de av kvinnene som har et soningsalternativ nærmere hjemmet tvinges til å velge mellom å ha det best mulig under soningsoppholdet, eller nærhet til hjemsted, venner og familie.

8.2.4 *Konsekvensene av begrensede ressurser*

I St. Meld. 37 (2007-2008) skrives det at Kriminalomsorgens ansvar beskrives godt med den svenske Kriminalvårdens slagord «bedre ut enn inn!» (s. 183). Et åpent spørsmål blir dermed – er dette mulig? Betjentenes arbeidsdag fremstår som preget store og vanskelige oppgaver, med tydelige mål om hva deres innsats skal utrette – men på svært begrensede ressurser. Kriminalomsorgen har ved flere anledninger ytret i media hvilke konsekvenser

innstramminger av budsjett har for utførelsen av arbeidet, slik som å eksempelvis ikke kunne bemanne opp etter hva som anses som nødvendig (se eksempelvis Viggen, 2022), eller å oppfylle målsetningene.

Overnevnte er alle sentrale trekk ved Lipskys (2010) bakkebyråkratiteori, og har påvirkning på kvinnenenes hverdag. Et viktig eksempel på de begrensede ressursenes konsekvenser er bruddene på prinsippene for en human straffegjennomføring. Gjennom oppgaven har det blitt belyst at kvinnenenes soningsmuligheter i Norge er begrenset, og som følge av dette soner kvinnene i utvalget flere timer unna hjemstedet – et klart brudd på nærhetsprinsippet. Som følge av ressurser har fengslene heller ikke mulighet til å ha tilstrekkelig helsehjelp tilstede. Ved Fengsel A har de eksempelvis kun lege på huset én dag i uken, og kvinnene opplever at det går lang tid før de kommer til. At kvinnene opplever å ikke få den helsehjelpen de trenger, når de trenger det, er et brudd med normalitetsprinsippet. Også likebehandlingsprinsippet påvirkes – et eksempel på dette er Karis erfaring av at kvinner ble ekskludert fra et blandingsfengsels rusmestringsenhet. Et tilbud som var prioritert for menn.

8.3 Kvinnenes opplevelse av å være kvinne og innsatt

I datamaterialet kommer det frem særlig to opplevelser knyttet til å være kvinne og innsatt. For det første opplever kvinnene å bli nedprioritert, slik oppgaven alt har diskutert i 8.2.3. Den andre opplevelsen knyttes til å bryte med samfunnets forventninger til dem som kvinner, og dermed også ett brudd på feminiteten. Julie og Charlotte mener at det å være innsatt er mer normalisert for menn, og at det knyttes andre forventninger til dem som kvinner. Som kapittel 2.4 viste har innsatte generelt en opphopning i levekårsproblemer, og forskning indikerer at kvinner har enda verre oppvekst- og levekårsproblemer enn menn (Hellebust et al., 2021, s. 32). Likevel opplever ikke kvinnene at det er rom for at de kan havne på 'skråplanet', som Charlotte beskriver det. Å være innsatt er «liksom ikke noe kvinner gjør», for å bruke Julies ord. I kapittel 2.2.1 viser oppgaven til Goffmans (1986) diskusjon knyttet til stigma, som baseres på diskrediterte egenskaper eller trekk. I denne sammenheng tyder analysen i kapittel 6 at trekk som å være innsatt, i kombinasjon med kjønn resulterer i et større stigma knyttet til å være innsatt. Charlottes eksempel fra handleturen hvor betjenten ikke kledde seg sivilt er et eksempel på et slikt opplevd stigma (se side 72). Betjentens bekledning fratok Charlottes mulighet til å skjule, og snarere avslørte et «diskrediterbart trekk» – at hun var innsatt. Dette førte til en ubehagelig situasjon med uønsket oppmerksomhet, og hvor Charlottes reaksjon og -handlingsrom var begrenset. Et annet eksempel på dette ses i Charlottes sitat på s. 83 hvor

hun forteller at man blir mer dømt som kvinne og innsatt, enn som mann og innsatt. Når også morsrollen trekkes inn blir rollekombinasjonene enda mer innviklet. Da brytes ikke bare samfunnets forventninger til dem som kvinner, men også deres forventninger til dem selv som mor. Charlotte forteller eksempelvis at hun føler seg mislykket som mor fordi hun sitter i fengsel. Kvinnenes opplevelser av dette kan ha sammenheng med de idealer som knyttes til feminiteten. Som nevnt i 2.2.2 finner Barton at kvinner forventes å skulle være selvkontrollerte, ansvarlige og stabile omsorgspersoner – særlig i morsrollen (Barton, 2005, s. 10). Dermed oppleves det som et trippelt avvik – ikke bare er de innsatt og har brutt med lover og regler, men de er også kvinne og mor – et brudd på samfunnets forventninger knyttet til dette.

Å skulle utføre sin rolle som mor fra fengsel oppleves som vanskelig for deltakerne. Kvinnene er langt vekk fra barna sine, og som følge av lang reisevei er det ikke gjennomførbart med besøk for mange av dem. Videre opplever de fasilitetene som lite tilrettelagt. I likhet med Aanstad et al. (2020, s. 34) vurderer også kvinnene ved Fengsel A besøksrommet som uegnet. Besøksrommet er lite, utstyrt med gamle bøker, en defekt TV og tar ikke høyde for de behovene et lite barn har – som å leke og bevege seg. Kvinnene forteller imidlertid at uteområdet kan benyttes ved besøk dersom dette klareres med de ansatte, men de opplever at dette innebærer å eksponere barna i større grad for fengselet.

Kvinnene etterspør særlig to ting knyttet til å være mor i fengsel. For det første ønskes en form for veiledning i hvordan man kan utfylle sin morsrolle best mulig. For det andre ønskes det at besøksleiligheten ved Fengsel A ferdigstilles. Denne gir ikke bare overnattingsmuligheter til besøkende, men skaper også et trygt rom for samhandling. Dette er i tråd med Hellebust et al. (2021) som finner at besøksleiligheten tillater å møtes under mer normale forhold (s. 71).

8.4 Forslag til videre forskning

I kapittelets innledende kapittel viste jeg til kritikken av Pratts (2008) begrep om den «skandinaviske eksepsjonalisme». Jeg viste deretter til kritikken av denne, som omhandler at den overser de lokale fengselsforholdene, variasjonen mellom disse, samt fangenes opplevelse av soning (Lundeberg, Mjåland & Rye, 2018, s. 215). Som denne oppgaven har vist finner en variasjoner mellom soningsforhold og -hverdag mellom de to fengslene – selv på samme sikkerhetsnivå. Det kan derfor være behov for å utføre mer forskning på lokale

fengselsforhold, slik at det kan dannes en helhetlig forståelse av hvor jevnt over «eksepsjonelt» det Norske fengselssystemet egentlig er. I denne sammenheng er også menns perspektiv relevant – både av sin egenverdi, men også for å belyse kjønnsproblematikken som knyttes til de ulike soningsforholdene menn og kvinner soner under.

I denne oppgaven kommer det også frem at kvinnene opplever fengslene som uegnet for besøk av barn. I denne sammenheng vil det være fruktbart å undersøke denne problematikken nærmere, og gjerne gjennom barneperspektivet. Hvordan oppleves det å ha foreldre i fengsel, og hva kan gjøres for å tilrettelegge for besøk som tar høyde for barnets beste?

9. Litteratur

- Aanstad, H., Solli, I. A. & Smith-Gahrsen, M. T. (2020). Kritisk kriminalomsorg for kvinner. *Kritisk juss*, 46(01), 36-49. <https://doi.org/https://doi.org/10.18261/issn.2387-4546-2020-01-04>
- Ali, S. & Kelly, M. (2016). Ethics and social research. I C. Seale (Red.), *Researching Society and Culture* (s. 43-61). Sage.
- Alver, B. G. & Øyen, Ø. (1997). *Forskningsetikk i forskerhverdag: Vurderinger og praksis*. Tano Aschehoug
- Amundsen, M-L. (2011). Kjønnforskjeller I psykisk helse i norske fengsler. *Nordisk Tidsskrift for Helseforskning*, 7(2), 3-15. <https://doi.org/10.7557/14.2223>
- Appelrouth, S. & Edles, L.D. (2016). *Classical and Contemporary Sociological Theory: Text and Readings* (3 utg.). Sage.
- Arkivverket (2019, 04. Desember). *Tukthuset I Kristiania – Tre i hver seng*. <https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/skole/din-historie-min-historie-var-historie/ymse/tukthuset-i-kristiania-tre-i-hver-seng>
- Barton, A. (2005). *Fragile Moralities and Dangerous Sexualities: Two Centuries of Semi-Penal Institutionalisation for Women*. Routledge.
- Becker, H. S. (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. The Free Press.
- Byrne, B. (2018). Qualitative interviewing. I C. Seal (Red.), *Researching Society and Culture* (4. utg., s. 217-235). Sage.
- CDF. (2002/Revidert 2010). *European Committee for the Prevention of Torture and Inhumane or Degrading Treatment or Punishment (CPT): CPT standards*. Hentet fra: <https://www.refworld.org/pdfid/4d7882092.pdf>
- Covington, S. S. & Bloom, B. E. (2003). *Gendered Justice: Women in the Criminal Justice System*. *Gendered Justice: Addressing Female Offenders*. Hentet fra: <https://www.stephaniecovington.com/site/assets/files/1536/4.pdf>
- Cramer, V. (2014) Forekomst av psykiske lidelser hos domfelte i norske fengsler, Oslo Universitetssykehus. Hentet fra https://sifer.no/wp-content/uploads/2019/08/Forekomst_av_psykiske_lidelser_hos_domfelte_i_norske_fengsler.pdf
- Europeana (u.å.). *Landsfengselet for kvinner (tidl. Tukthuset) i Kristiania*. https://www.europeana.eu/en/item/2058626/locloud_flickr_6328893232
- Glaser, B. G. & Strauss, A. L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: strategies for qualitative research*. AldineTransaction.

- Goffman, E. (1961). *Anstalt og menneske: den totale institution socialt set*. Paludan.
- Granja, R., de Cunha, M. I. P. & Machado, H. (2015). Mothering From Prison and Ideologies of Intensive Parenting: Enacting Vulnerable Resistance. *Journal of Family Issues*, 36(9), 12121232. <https://doi.org/10.1177/0192513X14533541>
- Grønmo, S. (2016). *Samfunnsvitenskapelige metoder* (2. utg.). Fagbokforlaget.
- Halvorsen, K., Stjernø, S. & Øverbye, E. (2016). *Innføring i Helse og Sosialpolitikk* (6. utg.). Universitetsforlaget.
- Hammerlin, Y. (2021). *Hard mot de harde, myk mot de myke: Norsk kriminalomsorg i anstalt*. Universitetsforlaget.
- Hellebust, M., Smith, S. S., Lundeberg, I. R. & M-L., S. (2021). Lengst inne i fengselet - Kvinnelige innsatte med behov for helsehjelp. Hentet fra https://www.ldo.no/globalassets/_ldo_2019/_bilder-til-nye-nettsider/rapporter/lengst-inne-i-fengselet.pdf
- JURK. (2018). Kvinners erfaringer med å sone i norske fengsler våren 2017: En rapport fra Juridisk Rådgivning for Kvinner. Hentet fra <https://foreninger.uio.no/jurk/publikasjoner/rapport-jurk-kvinnens-erfaringer-med-a-soner.pdf>
- Kalleberg, R. (2008). Portvakt. I O. Korsnes (Red.), *Sosiologisk Leksikon* (2. utg., s. 229-229). Universitetsforlaget.
- Karlsen, M. L. (2018). Feminiteter i fengselet: kvinnelige innsattes soningsforhold. I J. F. Rye & I. R. Lundeberg (Red.), *Fengslende sosiologi: Makt, straff og identitet i Trondheims fengsler* (s. 97-118). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Kriminalomsorgen. (u.å a). Soning for kvinner. Hentet fra <https://www.kriminalomsorgen.no/kvinnefengsler.518722.no.html>
- Kriminalomsorgen. (u.å. b). Besøk, telefoni og post. Hentet fra <https://www.kriminalomsorgen.no/besok-telefoni-og-post.518709.no.html>
- Kriminalomsorgen. (u.å. c). Forskning. Hentet fra <https://www.kriminalomsorgen.no/forskning.534236.no.html>
- Kriminalomsorgen (u.å. d). Ruskontroll og rusmestringsenheter. Hentet fra <https://www.kriminalomsorgen.no/ruskontroll-og-rusmestringsenheter.527949.no.html>
- Kriminalomsorgen (u.å. e). Straff i fengsel. Hentet fra <https://www.kriminalomsorgen.no/straff-i-fengsel.516314.no.html>

- Kriminalomsorgen. (07 des. 2007). *Rundskriv fra Justis- og Politidepartementet, Kriminalomsorgens sentrale forvaltning (G-2007-7)*. Kriminalomsorgen. <https://www.kriminalomsorgen.no/forskning.534236.no.html>
- Kriminalomsorgen. (2008). *Retningslinjer til straffegjennomføringen*. Kapittel 17.2. Sist oppdatert 10. oktober 2017. Hentet fra <https://www.kriminalomsorgen.no/retningslinjer-til-straffegjennomfoeringsloven.411497.no.html>
- Kriminalomsorgen. (2008). *Retningslinjer til straffegjennomføringen*. Kapittel 3. Sist oppdatert 27. oktober 2008. Hentet fra <https://www.kriminalomsorgen.no/retningslinjer-til-straffegjennomfoeringsloven.411497.no.html>
- Kriminalomsorgen. (2021). *Hva er straff og straffegjennomføring?*. <https://www.kriminalomsorgen.no/hva-er-straff-og-straffegjennomfoering.237844.no.html>
- KSF. (2012). *Kriminalomsorgens Kapasitetsplan: med enhetsstruktur for fengsler og friomsorgskontorer*
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det Kvalitative Forskningsintervju* (3. utg.). Gyldendal Akademisk.
- Lipsky, M. (2010). *Street Level Bureaucracy: Dilemmas of The Individual in Public Services*. Russell Sage Foundation.
- Lundeberg, I. R. (2018). Myten om fengselspinen. I K. Christensen & L. J. Syltevik (Red.), *Myter om velferd og velferdsstaten* (s. 123–145). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.47.ch6>
- Lundeberg, I. R. & Rye, J. F. (2018). Sosiologi, samfunn og fengsler. I J. F. Rye & I. R. Lundeberg (red.), *Fengslende sosiologi: Makt, straff og identitet i Trondheims fengsler* (s. 11-32). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Lundeberg, I. R., Mjåland, K. & Rye, J. F. (2018). Eksepsjonelle fanger i det eksepsjonelle fengselet. I J. F. Rye & I. R. Lundeberg (red.), *Fengslende sosiologi: Makt, straff og identitet i Trondheims fengsler* (s. 97-118). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Meld. St. 37 (2007-2008). *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn (kriminalomsorgsmelding)*. Det Kongelige Justis- og Politidepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-37-2007-2008-/id527624/>

- Meld. St. 12 (2014-2015). *Utviklingsplan for kapasitet i kriminalomsorgen*. Justisberedskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-12-2014-2015/id2356059/>
- Oppegård, G. G. (2019, 23. juli). Savnet etter ungene sliter meg nesten i stykker. Aftenposten. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/amagasinet/i/gPnQOB/savnet-etter-ungene-sliter-meg-nesteni-stykker-forteller-helena>
- Pratt, J. (2008). Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess: Part I: The Nature and Roots of Scandinavian Exceptionalism. *The British Journal of Criminology*, 48(02), 119-137. <https://www.jstor.org/stable/23639230>
- Revoll, K. M. (2015) *Innsattes levekår 2014: Før, under og etter soning* (Rapporter 2015/42). SSB: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/attachment/244272?ts=150b2db02c8>
- Rye, J. F. & Stachowski, J. (2018). Vagabonder i det globaliserte fengslet. I J. F. Rye & I. R. Lundeberg (Red.), *Fengslende sosiologi: Makt, straff og identitet i Trondheims fengsler* (s. 147-166). Cappelen Damm Akademisk.
- Seale, C. (Red.). (2018). *Researching Society and Culture* (4. Utg.). Sage.
- Silverman, D. (2020). *Interpreting Qualitative Data*. (6. utg.). Sage.
- Sivilombudsmannen. (2016). *Kvinner i fengsel: En temarapport om kvinners soningsforhold i Norge*. Hentet fra <https://www.sivilombudet.no/aktuelt/tortur-forebygging/temarapport-2016-kvinner-fengsel/>
- Skarøhamar, T. (2002) Levekår og livssituasjon blant innsatte I norske fengsler, Hovedfagsoppgave ved Institutt for kriminologi og rettsosiologi, <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/22530/1/tskardhamar.pdf>
- SSB. (2021). Fengslinger. Hentet fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/kriminalitet-og-rettsvesen/statistikk/fengslinger>
- Syltevik, L. (2019). Grounded Theory. I O, Korsnes (Red.), *Sosiologisk Leksikon* (s.100). Universitetsforlaget.
- Sæter, O. (1994). *Rommets sosiologi: - en skisse* (Prosjektrapport 164 – 1994) Byggforsk: Norges byggforkningsinstitutt.
- Thorsen, L. R., Lid, S. & Stene, R. J. (2009). *Kriminalitet og rettsvesen 2009* (Statistiske analyser 110). Hentet fra <https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/sa110/sa110.pdf>
- Vegheim. (1994). *Det uforutsigbare systemet og det sårbare fellesskapet : rapport om kvinnelige fangers opplevelse av fengselsstraff*.

Viggen, E. D. (2022, 22. Juli). Ansatte i fengsels-Norge frykter for sikkerheten til sine kollegaer og de innsatte. *Dagsavisen*. Hentet fra <https://www.dagsavisen.no/nyheter/2022/07/11/ansatte-i-fengsels-norge-frykter-for-sikkerheten-til-sine-kollegaer-og-de-innsatte/>

Wadel, C. (1991). *Feltarbeid i egen kultur*. SEEK AS.

Walsh, D. & Seale, C. (2018). Doing ethnography. I C. Seal (Red.), *Researching Society and Culture* (4. utg., s. 257-274). Sage.

Vedlegg 1 – Informasjonsskriv

Vil du delta i forskningsprosjektet

«Kvinneres soningsforhold og deres erfaringer»

Mitt navn er Vilde Martine Stangeland, og jeg er 29 år gammel student som for tiden holder på med min masteroppgave i sosiologi ved Universitetet i Bergen. Her ønsker jeg å rette lys mot kvinners soningsforhold og få innsikt om hvilke erfaringer kvinner som soner under ulike soningsformer har. Jeg ønsker med andre ord å høre om kvinnenenes egne erfaringer, og derfor ønsker jeg akkurat din hjelp!

Formål

Formålet med prosjektet er altså å studere kvinners soningsforhold gjennom kvinnenenes egne erfaringer. Dette er både spennende og viktig, da forskningen på temaet i stor grad omhandler menn!

Gjennom din deltakelse håper jeg du vil dele dine erfaringer og tanker rundt blant annet

- Hvordan det er å være kvinnelig innsatt – er dette ekstra belastende for deg som kvinne?
- Hvordan du opplever dine muligheter og tilbud under soning
- Hva du tenker er fordelene og ulempene med «rene» kvinnefengsler og fengsler som har avdelinger for menn

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Sosiologisk institutt, ved Universitetet i Bergen er ansvarlig for prosjektet. Min veileder på masteroppgaven er Hans-Tore Hansen, professor ved Sosiologisk institutt i Bergen.

Prosjektets godkjenninger

Dette prosjektet er godkjent av personvernombudet og det forskningsetiske systemet ved UiB (RETTE), Norsk Senter for Forskningsdata (NSD), samt Sosiologisk Institutt (UiB).

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du blir spurt om å delta i denne studien fordi det du i din posisjon eventuelt har å fortelle kan ha en betydning og/eller påvirkning på mitt prosjekt. Utvalgsriteriene for at jeg vil ha deg med i mitt utvalg (de jeg intervjuer) er at: Du er en kvinne under straffegjennomføring ved enten høysikkerhet eller lavsikkerhet.

Hva innebærer det for deg å delta?

Dersom du velger å delta i prosjektet innebærer det at du stiller til minimum ett intervju med meg (Vilde Martine Stangeland). Lengden på intervjuet er noe vanskelig å fastslå i forkant, men jeg vil anta at det vil vare rundt 45 minutter.

Dersom det er greit for deg ønsker jeg å gjøre et opptak av intervjuet. Jeg vil senere skrive ut intervjuet i tekstfil, slik at jeg kan benytte meg av informasjonen som kommer frem av intervjuet i selve masteroppgaven. Navnet ditt vil ikke bli brukt i denne filen, og navnet ditt og din identitet vil heller ikke bli brukt i oppgaven. I praksis betyr dette at du blir anonymisert på følgende måte:

- Det vil bli brukt et fiktivt navn i masteroppgaven, og en egen kode i transkriberingen (slik som «R1» for respondent 1).
- Alder, hva du soner for og soningstid vil ikke bli oppgitt
- Institusjonsnavn vil ikke bli oppgitt

Lydbånd av intervjuet, samt transkriberingen av dette, vil bli slettet så snart masteroppgaven er levert.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet – og hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke ditt samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg dersom du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Personene som vil ha tilgang til transkriberingen av intervjuet er meg og min veileder på masteroppgaven, Hans-Tore Hansen, professor ved sosiologisk institutt i Bergen.

Ingen uvedkommende vil få tilgang på personopplysninger om deg. Navn og kontaktopplysninger vil jeg erstatte med en kode, så det ikke er mulig å gjenkjenne deg på noen måte.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes innen utgangen av juni 2022/begynnelsen av juli 2022. Dog kan forsinkelser innebære at oppgavens innleveringsfrist kan forlenges til begynnelsen av august 2022. Personopplysninger og opptak av intervjuer vil bli slettet etter at oppgaven er levert.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- Innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- Å få rettet personopplysninger om deg,
- Å slettet personopplysninger om deg,
- Å utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet)
- Å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Sosiologisk institutt ved Universitetet i Bergen har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

Vilde Martine Stangeland (student) – Epost: vst027@uib.no Tlf.: 47 33 01 68.

Sosiologisk institutt, ved Universitetet i Bergen: Hans-Tore Hansen (veileder) – Epost: HansTore.Hansen@uib.no.

Personvernombud ved Universitetet i Bergen Janecke Helene Veim – Epost: Personvernombud@uib.no.

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'V. Stangeland', with a long horizontal flourish extending to the right.

Vilde Martine Stangeland
Masterstudent

Vedlegg 2 – Intervjuguide

Generelt:

- Kan du kort beskrive din bakgrunn?
 - o Fortell gjerne litt om din alder, utdanning, arbeidssituasjon/stønad og evt. Minoritetsbakgrunn.
 - Gift/samboende/enslig
- I hvilken grad føler du at du kan være *deg* i det daglige under soning? Kan du eksempelvis gå med de klærne du vil, og hvordan tituleres du? Bruker de ansatte og andre innsatte eksempelvis fornavn eller etternavn når de snakker til deg?
- Beskriv hvordan en typisk hverdag for deg ser ut (skole, jobb, utdanning og fritidsaktiviteter)
 - o Hvor mye kontakt har du med andre du soner med?
 - o Hvordan opplever du forholdet til andre du soner med?
 - o Hvordan opplever du forholdet til de ansatte?
- Hvordan ser din bosisuasjon ut her? Bor du alene på et rom, eller sammen med andre? Hvordan opplever du dette?
 - o Bad og toalett – har du eget, eller deles dette?
- Hvilke tilbud får du som innsatt her?
 - o Aktiviteter, utdanning, arbeid osv. – hvordan opplever du valgmulighetene dine?
 - o Hvordan opplever du informasjonen du får knyttet til ulike aktiviteter og arbeid/utdanning
 - o Hva tenker du rundt hvorvidt dette arbeidet vil bidra til å gi deg en kompetanse du kan benytte deg av i arbeidslivet når du har sonet ferdig?
- Hva var dine forventninger til soningsoppholdet og soningsforhold?
 - o Er det noen ting som har vært annerledes enn du trodde? Har det vært bedre eller dårlige enn du hadde forventet?
- Er det noe under soningen som har gått bedre enn du trodde?
- Dersom du ønsker, fortell hva du er dømt for, og hvor lang soningstiden din er?
 - o Hvor lenge har du vært under soning?
 - o Hvor lenge har du igjen av din soningstid?
- Hadde du noen ønsker om hvor du ville å sone?
 - o Er det her du soner nå?

- Hvorfor ønsket du å sone her?
- Er det noe du opplever som positivt med tiden din her?
- Er det noe du opplever som vanskelig eller utfordrende i forbindelse med tiden din her?

Soningsformer:

- Har du sonet før? Hvis ja – hvilken soningsform?
 - Dersom du har sonet både i blandingsfengsel og kvinnefengsel – hva opplever du å være de største likhetene og forskjellene?
- Hva opplever du som det vanskeligste med å sone?
- Hva tenker du er fordelene og ulempene med blandingsfengsler og kvinnefengsler?
 - Hvilke fordeler og ulemper ser du med å sone sammen med kun kvinner, samt sone i blandingsfengsler med avdelinger for menn?
 - Hvis du kunne velge fritt mellom blandingsfengsel hvor menn soner på egen avdeling og kvinnefengsel – hva ville du valgt, og hvorfor?
- Hva tenker du om høysikkerhet og lavsikkerhet? Hvilke fordeler og ulemper ser du med dette?
- Hva tenker du om fotlenkesoning? Kunne dette gjort soningshverdagen til kvinner enklere i de tilfellene omstendighetene ville tillatt dette?

Kvinne og innsatt:

- Hvordan opplever du det å være kvinne og innsatt?
- Hva tenker du er de største forskjellene på å være kvinnelig og mannlig innsatt?
 - Opplever du å ha ulike eller like soningsvilkår som menn? I så fall – hvilke?
 - Opplever du å få de samme tilbudene som menn?
 - Utdanningsmuligheter og opplæringstilbud – opplever du at dette er det samme for deg som for mannlige innsatte?
 - Aktiviteter
 - Etter din mening, har kvinner og menn som soner ulike utfordringer?
- Har du en historie med rusavhengighet? Hvis ja, hvordan opplever du tilbudet om rusmestring? Opplever du dette som tilgjengelig? Tilfredsstillende?
 - Hvis ikke rushistorikk, hva er ditt inntrykk av dette tilbudet?

Venner og familie:

- Vil du si at det er ekstra belastende/stigma knyttet til å være kvinne og innsatt? Eventuelt hvorfor?
- Hvordan er kontakten med nettverket ditt utenfor? Har du kontakt med eksempelvis foreldre, søsken, venner osv.?
 - o Hvordan påvirker denne graden av kontakt din hverdag i fengsel?
 - o Føler du det er tilrettelagt for at du skal få ha kontakt med nettverket ditt utenfor? På hvilken måte/hvorfor ikke?
- Hvordan opplever du kontakt med venner og annen familie i fengsel?
 - o Får du, og ønsker du besøk av dem?
 - o Hvordan er forholdene lagt til rette for dette?
- Beskriv litt om din familiesituasjon – har du barn?
 - o Hvordan opplever du det å være mor i fengsel/hvordan ser du for deg at det er å være mor i fengsel?
 - o Etter din mening – er forholdene lagt til rette for at du får treffe dem så mye det lar seg gjøre/synes du forholdene er lagt til rette for at innsatte mødre får treffe barna sine så mye som det lar seg gjøre?
 - Hvilke tiltak er tilgjengelig for å tilrettelegge for dette? Hvordan er tilgangen på disse?
 - Etter din mening – hva kunne vært gjort annerledes for dette?
 - o Dersom du har barn: Får du besøk av barna dine, og ønsker du dette? Eventuelt hvorfor ikke?
- Etter din mening – vil du si det er mer belastende/stigma knyttet til å være «mor i fengsel» enn «far i fengsel»? Hvis ja, hvorfor?

Tilbake til samfunnet:

- Hvordan forberedes du til tilbakeføring til samfunnet igjen? Hvilke tiltak gjøres?
 - o Opplever du at aktivitetene du har her bidrar til å gi deg et godt utgangspunkt utenfor?
 - o Opplever du at du får hjelp til tilbakeføringen? Av hvem (fengselet, NAV, helsetjenesten, venner/familie)? Og til hva?
 - o Hjelper dette? Opplever du hindringer/utfordringer knyttet til tilbakeføringen? (eks. Jobb, familie, venner osv.)

- Opplever du at arbeidstilbudet gir deg relevant kompetanse for et arbeidsliv utenfor?
- Hvordan opplever du forberedelsene til livet utenfor som fengselet gir deg?
 - o Mottar du hjelp av andre instanser? Eksempelvis NAV, helsevesenet, frivillige organisasjoner? Hvordan opplever du dette? Anser du dette som viktig for din tilbakeføring?

Øvrig:

- Etter din mening – føler du noe kunne vært gjort annerledes for deg og ditt nærmiljø for å unngå at du havnet her?
- Hvis minoritetsbakgrunn – føler du at dette har påvirkning på ditt opphold her?
- Er det noe du selv ønsker å tilføye, fortelle eller utdype?